

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GRAFİTİ VE MURALLARIN MEKÂNSAL AİDİYETE ETKİSİ:
YELDEĞİRMENİ VE BALAT ÖRNEĞİ

Ezgi Su TALU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programı

Danışman
Prof. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN

Ağustos, 2023

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GRAFİTİ VE MURALLARIN MEKÂNSAL AİDİYETE ETKİSİ:
YELDEĞİRMENİ VE BALAT ÖRNEĞİ

Ezgi Su TALU tarafından hazırlanan tez çalışması 07.08.2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER, Üye
İstanbul Medipol Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ERDEM OKUMUŞ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Danışmanım Prof. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN sorumluluğunda tarafımda hazırlanan “Grafiti ve Muralların Mekânsal Aidiyete Etkisi: Yeldeğirmeni ve Balat Örneği” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Ezgi Su TALU

İmza

Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü'nün 4793 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

Aileme

TEŞEKKÜR

Tez yolculuğum boyunca, bilgi ve tecrübeleriyle her zaman yanımda olan, her kayboluőumda yolumu yeniden bulmamı sağlayan sevgili danışmanım Prof. Dr. Nilgün Çolpan Erkan'a,

Bu süreçteki tüm kaygılarımı dinleyen, aőmama yardımcı olan ve bana sonsuz vakit ayıran dostlarım Sinem zcan ve Yağmur ağır'a ve taze deneyimiyle tüm bilgi birikimini benimle paylaőan arkadaőım Nesrin zdemir'e,

Hayatım boyunca her kararımda beni destekleyen ve bana olan inançlarını her zaman hissettiren güzel ailem Hanım ve Serdar Talu'ya sonsuz teőekkürler.

Ezgi Su TALU

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ	viii
HARİTA LİSTESİ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
1 GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.2 Tezin Amacı	2
1.3 Araştırma Soruları ve Hipotez	3
1.4 Tezin Kapsam ve Yöntemi	4
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1 Mekânsal Aidiyet	6
2.2 Kamusal Sanat	17
2.3 Değerlendirme	29
3 KENTSEL MEKÂNDAN KAMUSAL SANAT VE ETKİLERİ	31
3.1 Grafiti	32
3.2 Mural	38
3.3 Değerlendirme	41
4 ALAN ÇALIŞMASI	42
4.1 Yöntem	42
4.2 Çalışma Alanları	47
4.3 Çalışma Alanlarındaki Grafiti ve Muralların Analizi	54
4.4 Mülakatlar	67
4.5 Grafiti, Mural ve Aidiyet İlişkisi	70
4.6 Değerlendirme	93
5 SONUÇ VE ÖNERİLER	99
KAYNAKÇA	104
A İKAMET EDEN KATILIMCILARLA YAPILAN MÜLAKAT FORMU	115
B ZİYARETÇİLERLE YAPILAN MÜLAKAT FORMU	117
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	119

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	Güven Anıtı ön ve arka cephe, Güvenpark, Ankara	25
Şekil 2.2	Cloud Gate, Millenium Park, Chicago, 2006.....	25
Şekil 2.3	Sokak müzisyenleri, İstiklal Caddesi, İstanbul	26
Şekil 2.4	Sokak animatörü, Marienplatz, Münih	26
Şekil 2.5	Flowerbox, Londra, 2012	28
Şekil 2.6	Railings, Paris, 2011	28
Şekil 2.7	Sokak sanatının doğayla buluşması.....	29
Şekil 3.1	Öncül grafiti türleri	36
Şekil 4.1	Çalışma kapsamında kategorize edilmiş kamusal sanat türleri örnekleri	44
Şekil 4.2	Yeldeğirmeni Sementi konumu	48
Şekil 4.3	Yeldeğirmeni çalışma alanı etrafındaki önemli kullanımlar	49
Şekil 4.4	Yeldeğirmeni çalışma alanındaki arazi kullanım türleri dağılımı	51
Şekil 4.5	Balat Sementi konumu.....	51
Şekil 4.6	Balat çalışma alanı etrafındaki önemli kullanımlar.....	52
Şekil 4.7	Balat çalışma alanındaki arazi kullanım türlerinin dağılımı.....	54
Şekil 4.8	Yeldeğirmeni çalışma alanındaki kamusal sanat türleri dağılımı (adet)	56
Şekil 4.9	Yeldeğirmeni çalışma alanındaki eğitim, ibadet yapıları ve idari kullanım noktaları ile kamusal sanat türleri ilişkisi	58
Şekil 4.10	Yeldeğirmeni çalışma alanındaki arazi kullanımı-kamusal sanat türü ilişkili bölgeler.....	60
Şekil 4.11	Balat çalışma alanındaki kamusal sanat türleri dağılımı	63
Şekil 4.12	Balat çalışma alanındaki arazi kullanımı-kamusal sanat türü ilişkili bölgeler	66
Şekil 4.13	Yeldeğirmeni Sementi'ndeki kamusal sanat örnekleri	86
Şekil 4.14	Balat Sementi'ndeki kamusal sanat örnekleri.....	89
Şekil 4.15	Çalışma alanlarının en aktif kullanılan yerlerinde bulunan kamusal sanat örnekleri.....	91

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Anahtar Kelimeler	4
Tablo 4.1 Yeldeğirmeni'ndeki kamusal sanat türlerinin yapılar üzerindeki dağılımı	55
Tablo 4.2 Yeldeğirmeni Sempti'ndeki arazi kullanımı ve kamusal sanat türleri dağılımı.....	57
Tablo 4.3 Balat'taki kamusal sanat türlerinin yapılar üzerindeki dağılımı.	63
Tablo 4.4 Balat Sempti'ndeki arazi kullanımı ve kamusal sanat türleri dağılımı	64
Tablo 4.5 Katılımcıların özellikleri	68
Tablo 4.5 Katılımcıların özellikleri (devamı).....	69
Tablo 4.6 Mülakat katılımcılarının alanı kullanım biçimine göre dağılımı	69
Tablo 4.7 Mülakat katılımcılarının yaş ve cinsiyete göre dağılımı	70
Tablo 4.9 'Burası sizin için ne ifade ediyor?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	71
Tablo 4.10 'Neden burada ikamet ediyorsunuz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	72
Tablo 4.11 'Buradan başka bir yere taşınmak ister miydiniz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	73
Tablo 4.12 'Burayı hangi amaçla ziyaret ediyorsunuz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	73
Tablo 4.13 'Burada ikamet etmek ister miydiniz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	74
Tablo 4.14 'Burası ile ilgili belirli alışkanlıklarınız/rutinleriniz var mı?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	74
Tablo 4.15 'Alanın fiziksel çevresiyle ilgili ne düşünüyorsunuz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	75
Tablo 4.16 'Kendinizi alan sınırları içindeyken nasıl hissediyorsunuz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	76
Tablo 4.17 'Alanda kendinizi güvende hissediyor musunuz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	76
Tablo 4.18 'Alandaki mahalle kültürü/insan ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	77
Tablo 4.19 'Burada sizin veya çevrenizin istemeyeceği herhangi bir uygulama yapılacak olsa tepki verilir mi?' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	78

Tablo 4.20 ‘Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	79
Tablo 4.21 ‘Burada vakit geçirmekten hoşlandığınız bir yer var mı?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	80
Tablo 4.22 Yeldeğirmeni Sempti’nde ‘tercih edilen sokak/cadde/meydan’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	81
Tablo 4.23 Balat Sempti’nde ‘tercih edilen sokak/cadde/meydan’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	82
Tablo 4.24 ‘Alanda dikkatinizi çeken bir sanat eseri bulunuyor mu?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	83
Tablo 4.25 ‘Burada dikkatinizi çeken bir duvar resmi/yazısı bulunuyor mu?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar	84
Tablo 4.26 ‘Tüm bu eserler hakkında ne düşünüyorsunuz? Alanı ne açılardan etkiliyor?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar .	84
Tablo 4.27 Katılımcılara gösterilen görseller hakkında yorumlar, Yeldeğirmeni	87
Tablo 4.28 Katılımcılara gösterilen görseller hakkında yorumlar, Balat	90

HARİTA LİSTESİ

Harita 4.1 Yeldeğirmeni çalışma alanı arazi kullanımı	50
Harita 4.2 Balat çalışma alanı arazi kullanımı.....	53
Harita 4.3 Yeldeğirmeni Sementi kamusal sanat türleri mekânsal dağılımı ..	55
Harita 4.4 Yeldeğirmeni çalışma alanındaki muralların dağılımı	61
Harita 4.5 Balat Sementi kamusal sanat türleri mekânsal dağılımı	62

Grafiti ve Muralların Mekânsal Aidiyete Etkisi: Yeldeğirmeni ve Balat Örneği

Ezgi Su TALU

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN

Günümüz kentlerinde giderek yaygınlaşmakta olan kamusal sanat kavramı, bireyleri ve kentleri belirli açılardan etkilemektedir. Diğer bir yandan, bireylerle mekân arasında ilişki kurulmasını sağlayan kamusal alan miktarı azalmakta, günlük aktiviteler kamusal alanlardan duvarlar arasındaki kapalı alanlara taşınmakta; bireylerin kamusal mekânla kurduğu ilişki zayıflamakta ve yaşadığı mekânla sınırlı oranda ilişki kuran bireylerin o mekâna bağlılıkları ve aidiyet hisleri olumsuz etkilenmektedir. Bireylerin benliğinin ve kimliklerinin tanımlanması açısından oldukça önemli olan mekânsal aidiyet hissini etkileyen en önemli faktörlerden biri kamusal mekânın fiziksel görünüşüdür. Bu çalışma, çeşitli düşünce ve/veya hislerin kamusal alandaki sanatsal dışavurum biçimlerinden biri olan ve bulunduğu mekânı biçimlendiren grafiti/mural çalışmaları ve mekânsal aidiyet hissi arasındaki ilişkiyi, birbirinden farklı sosyo-kültürel yapıya sahip olan Kadıköy İlçesi Yeldeğirmeni Sempti ve Fatih İlçesi Balat Sempti üzerinden araştırmaktadır.

Çalışmada, mekânsal aidiyet ve kamusal sanat kavramları üzerine detaylı bir literatür incelemesi yapıldıktan ve kavramsal çerçeve çizildikten sonra, çalışma alanı olarak belirlenen Kadıköy ve Fatih ilçelerinde saha çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda örneklem alanı olarak belirlenen sınırlar içinde yer alan kamusal sanat öğeleri ve alanların arazi kullanımını arasındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır. Sonrasında alanda ikamet eden ve alanı ziyaret amaçlı kullanan katılımcılar ile yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılmış ve nitel veri toplanmıştır. Bu mülakatlar sonucunda da bireylerin belirli bir alanı kullanma biçimi, cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi özellikleri baz alınarak kamusal sanat öğeleri ile alana duyulan aidiyet hissi arasındaki ilişki ortaya konulmuştur.

Bu çalışma, yaşadığı mekâna giderek yabancılaşan bireylerin mekânla kurduğu ilişkiyi biçimlendiren unsurları anlamak ve bu yabancılaşmanın önüne geçebilmek açısından önemli bir çalışmadır. Ayrıca, bulunduğu yere estetik bir değer katmanın çok ötesinde işlevlere de sahip olan kamusal sanatın mekânsal aidiyet ile ilişkisini grafiti ve murallar üzerinden araştıran özgün bir çalışmadır. Bu ilişkinin kurulması ve kentsel tasarım çalışmalarında kamusal sanatın mekânsal aidiyet için bir araç haline gelmesinin önünün açılması, çalışmadan beklenen sonuçlardır.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal Aidiyet, Kamusal Sanat, Kamusal Mekân, Mural, Duvar Resmi, Grafiti.

The Effect of Graffiti and Murals on Spatial Belonging: The Examples of Yeldeğirmeni and Balat

Ezgi Su TALU

Department of City and Regional Planning

Master of Science Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN

The concept of public art, which is becoming more and more widespread in today's cities, affects individuals and cities in certain aspects. On the other hand, the amount of public space that provides a relationship between individuals and space is decreasing, daily activities are moved from public spaces to closed spaces between walls. The relationship that individuals establish with the public space weakens and the attachment and sense of belonging of individuals who have limited contact with the place they live in are negatively affected. One of the most important factors affecting the sense of spatial belonging, which is very important in terms of defining the individual identity, is the physical appearance of the public space. This study investigates the relationship between graffiti/mural painting, which is one of the forms of artistic expression of various thoughts and/or feelings in the public space, and the sense of spatial belonging that shapes the space through Yeldeğirmeni in Kadıköy District and Balat in Fatih District, which have different socio-cultural structures.

In the study, after a detailed literature review on the concepts of spatial belonging and public art and the conceptual framework was drawn, a field

study was carried out in Kadıköy and Fatih districts, which were determined as study area. As a result of this study, it was tried to determine the relationship between the public art elements and the land use of the areas within the boundaries determined as the sample area. Afterwards, semi-structured in-depth interviews were conducted with the participants residing in the area and using the area for visiting purposes, and qualitative data were collected. As a result of these interviews, the relationship between public art elements and the sense of belonging to the area was revealed based on the characteristics of individuals such as the way they use a certain area, gender, age and educational status.

This study is an important study in terms of understanding the elements that shape the relationship of individuals who are increasingly alienated from the place they live in and to prevent this alienation. In addition, it is an original study that explores the relationship between public art, which has functions far beyond adding an aesthetic value to its location, and spatial belonging, through graffiti and mural painting. Establishing this relationship and paving the way for public art to become a tool for spatial belonging in urban design studies are expected results from the study.

Keywords: Spatial Belonging, Public Art, Public Space, Mural Painting, Graffiti.

1.1 Literatür Özeti

Mekânsal aidiyet ve kamusal sanat arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada, mekânsal aidiyet, kamusal sanat, grafiti ve mural kavramları kavramsal çerçeveyi oluşturmaktadır.

Mekânsal aidiyet kavramı, genellikle kent kimliği ile iç içe tanımlanmakta, incelenen mekânın tarihi ve kültürel değerleri ve mevcut fiziksel durumu ile birlikte ele alınmaktadır (Baumeister and Leary, 1995; Çakı, 2017). Özellikle sosyal bilimlerde mekânsal aidiyet kavramı, 'yere bağlılık' kavramıyla bir arada açıklanmakta (Proshansky et all, 1983; Şentürk ve Gülersoy, 2019); bireylerden çok yer ve mekânla ilişkisi kurulmaktadır.

Diğer bir yandan, kamusal sanatın kamusal mekândaki etkisi üzerine çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların genelinde kamusal sanat kavramı dört ayrı başlık altında incelenmektedir: yerleştirme, performans sanatları, sokak mobilyaları ve yüzey boyama. Genel anlamıyla, sanatın izole edilmiş alanlardan çıkarak kamusal alanda her türlü kullanıcıyla buluşması olarak tanımlanmakta olan kamusal sanat (Gümüş, 2010; Parlakkalay, 2020) literatürde, kent üzerindeki fiziksel, sosyo-kültürel ve/veya ekonomik etkileri açısından ele alınmaktadır. Kent üzerindeki fiziksel etkileri; kentsel estetiğin bir aracı (Hall and Smith, 2005) ve odak noktası olması sebebi ile kentsel/çevresel imajın bir ögesi (Porch, 2000) olmasıdır. Sosyo-kültürel etkileri; McCarthy'e göre (2006) ortak kültürel kimliklerin bir ifadesi olarak tanımlanan toplumsal kimliği geliştirmeye yardımcı olması (Matarasso, 1997), mutluluk hissi vermesi ve bireysel gelişimi sağlamasıdır (Hall and Robertson, 2001; Matarasso, 1997). Son olarak ekonomik etkileri ise turizmi canlandırmak ve istihdam olanağı yaratmaktır (Knauss, 2006).

Kamusal sanatın yüzey boyama türü altında incelenen grafiti ve mural, kimi kaynaklara göre birbirinden ayrı, kimi kaynaklara göreyse iç içe değerlendirilmektedir. Grafiti en genel anlamıyla, spreyci boya ile yapılan,

belirli teknikler ve grafik biçimler içerebilen, yasallığı ve vandalist olma özelliği üzerine tartışmalar devam eden yazı veya resimleri ifade etmektedir (“Graffiti Art”, t.y.; Balkır ve Kuru, 2016). Mural ise, genellikle büyük ölçekli olan, görsel ve estetik bir kaygı taşıyan, izinli gerçekleştirilen ve yasal olan çizimleri ifade etmektedir (Halsey and Pederick, 2010; Toy ve Görgülü, 2018).

Kamusal sanat ve mekânsal aidiyet kavramları arasındaki ilişkiye değinen çalışmalar bulunmakla birlikte (Varol, 2004; Kurt, 2007), ikisinin birbirini etkileme biçimini grafiti/mural çalışmaları ve bireylerin mekânsal aidiyet hissi üzerinden detaylıca inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Sürekli değişmekte olan dünya düzeni ve yaşam biçimi sebebiyle bireylerin, içinde buldukları mekânla ilişkisi ve iletişimi giderek zayıflamakta; mekânların özgün karakter ve kimlikleri giderek azalmakta ve mekânlar giderek birbirine benzer bir hal almakta; bununla bağlantılı olarak bireylerin o mekâna karşı hissettikleri aidiyet etkilenmektedir. Bu değişim sürecine ek olarak, önemli bir ifade biçimi olan sanatın kamusal alana taşması ve bireyleri ve mekânı etkilemesi bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki gerekçeleri oluşturulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, uygulanması kolay ve maliyeti düşük ancak mekâna getirisinin hesaplanması zor olan birer kamusal sanat türü olan grafiti ve muralın, mekânsal aidiyet üzerinden mekâna katkılarının ölçülmesinin yolunu aramaktır. Kamusal mekânda yer alan grafiti ve muralların, farklı sosyo-kültürel yapıya sahip bireylerin mekânı kullanım ve algılayış biçimini, buna bağlı olarak mekânsal aidiyetlerini etkileyip etkilemediğini saptamak; bir kamusal mekânın kullanıcılarının, o mekânda yer alan ve günlük hayatlarına dâhil olan kamusal sanat eserlerini algılama biçimlerini ve yerel halk ve ziyaretçiler açısından kamusal sanat ve mekânsal aidiyet ilişkisini incelemek çalışmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Çalışmadan çıkan sonuçlara bağlı olarak kentsel tasarım çalışmalarında mekânsal aidiyeti sağlamada kamusal sanatın yeri ve etkisinin tespit edilmesi ile, kentsel tasarımda bir bileşen olarak kullanılmasına ilişkin stratejiler geliştirilebilmesinin önü açılacaktır.

1.3 Araştırma Soruları ve Hipotez

Bu çalışmada mekân, sanat ve psikoloji olmak üzere üç ana kavramdan yola çıkılmış; kamusal mekân, kamusal sanat ve aidiyet konuları üzerine odaklanılarak kavramsal şema çizilmiştir.

Bu kavramların birbirleriyle ilişkisi kurularak çalışmaya yön vermek adına oluşturulan bilimsel araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

Mekân & Psikoloji

1. Bireylerin belirli bir mekâna ait hissetme/ mekânı ziyaret etme motivasyonu, o mekânın hangi özellikleri ile ilişkilidir?
2. Belirli bir mekânın fiziksel durumu, bireylerin o mekânla kurdukları ilişkiyi nasıl etkiler?

Mekân & Sanat

3. Kamusal mekânlarda yer alan grafiti/mural çalışmaları, bireylerin o mekânı algılama düzeyini etkiler mi, nasıl?

Mekân, Sanat & Psikoloji

4. Mekânsal aidiyet hissi, kamusal mekânın fiziksel görünüşünden nasıl etkilenmektedir? Bir mekânda yer alan ve oranın kullanımını teşvik eden fiziksel elemanlar, bireylerin o mekânla kurdukları ilişkiyi artırıp azaltabilir mi, nasıl?
5. Bir mekânda yer alan sanat eserleri, bireylerin o mekân ile kurdukları ilişkiyi nasıl etkiler?
6. Bir mekânın kullanımını teşvik eden unsurlar arasında kamusal sanat eserlerinin yeri nedir?

7. Kentsel dokuda yer alan grafiti/mural çalışmaları, o mekânın kullanım biçimini nasıl etkiler? Bu çalışmalar o mekânın kullanım sıklığını ve güvenlik durumunu nasıl biçimlendirir?

Bu araştırma sorularından yola çıkılarak, çalışmayı yönlendiren temel hipotez: Kamusal mekânlarda yer alan sanat eserleri insanların mekân algısını etkilemekte ve yönlendirmektedir. Bu bağlamda belirlenen alt hipotezler ise şu şekildedir:

- Bir mekânın fiziksel görünüşü, bireylerin o mekâna ait hissetme/o mekânı ziyaret etme motivasyonunu etkiler.
- Kentsel dokuda yer alan grafiti/mural çalışmaları, o mekânın algılanmasını ve bağlı olarak hatırlanmasını etkiler.
- Bir mekânda yer alan sanat eserleri, o mekânın kullanıcıları ile mekân arasında ilişki kurulmasını sağlar ve bireylerde mekâna karşı aidiyet duygusu yaratır/güçlendirir.

Tablo 1.1 Anahtar Kelimeler

MEKÂN	SANAT	PSİKOLOJİ
Kamusal Mekân	Kamusal Sanat	Aidiyet Duygusu
Fiziksel çevre	Yüzey boyama	Ait olma
Kent dokusu	Grafiti	Mekânsal aidiyet
Kent meydanı	Mural	Kent kimliği
Kentsel boşluk	Estetik	Bireysel kimlik
Bitişik nizam	Dışavurum	Yer duygusu
Sağır cephe		
Duvar		

1.4 Tezin Kapsam ve Yöntemi

Mekânsal aidiyet ve kamusal sanat arasındaki ilişkiyi grafiti ve murallar özelinde inceleyen bu çalışmanın kapsamını; görece ucuz ve ulaşılabilir birer kamusal sanat türü olan grafiti ve murallar; bir kamusal alan türü olarak değerlendirilebilecek, grafiti ve murallar için zemin hazırlayan kent duvarları ve insanların kamusal mekânlardaki davranış biçimlerinden biri

olan mekânsal aidiyetin fiziksel çevredeki etmenleri oluşturmaktadır. Çalışma, kimlik ve aidiyet olgularının güçlü olduğu, tarihi, geleneksel ve birbirinden farklı sosyokültürel özelliklere sahip olan Kadıköy İlçesi Yeldeğirmeni Sempti ve Fatih İlçesi Balat Sempti ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmada kullanılan ilk yöntem saha çalışmasıdır. Nitel veri elde etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, Kadıköy İlçesi'nde mekânsal aidiyet odaklı çalışmaların yapıldığı ve aynı zamanda grafiti ve muralların yoğun olarak bulunduğu Yeldeğirmeni Sempti; Fatih İlçesi'nde ise yoğun olarak göçmenlerin yaşadığı ve yine fazlaca grafiti ve mural çalışması barındıran Balat Sempti, araştırmanın örnek alanı olarak belirlenmiştir. Her iki semtte 8'er olmak üzere toplamda 16 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılmıştır. Katılımcılara mekânsal aidiyet kavramından ne anladıkları, kendilerini çalışma alanına ne derece ait hissettikleri, bu aidiyeti hangi ölçütlere göre değerlendirdikleri, grafiti ve mural özelinde çalışma alanında yer alan kamusal sanat öğelerini ne derece algıladıkları ve bu öğelerden nasıl etkilendiklerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Mülakat katılımcılarının belirlenmesinde kartopu yöntemi kullanılmıştır. Her iki semtte ikamet eden ve orayı ziyaret veya çalışma amaçlı kullanan 18 yaş ve üstü katılımcılar belirlenmiş; katılımcılarda cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve alanı kullanma biçimine göre dengeli bir dağılım gözetilmiştir.

Son olarak mülakattan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu aşamada, mülakat sırasında alınan ses kayıtları dijital ortamda yazılı veriye dönüştürülmüş, nitel analiz programı kullanılarak bu veriler üzerinden mekânsal aidiyet ve kamusal sanat ile ilgili belirli kavramların ayrıştırılması sağlanmıştır. Bu sayede katılımcıların mekânsal aidiyet düzeyleri ve çalışma alanında yer alan grafiti ve mural çalışmaları ile kurdukları ilişki saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mekânsal aidiyet ve kamusal sanat kavramları üzerine oldukça geniş bir bilimsel yazın bulunmaktadır. Bu bölümde çalışmanın odağında yer alan mekânsal aidiyet ve kamusal sanat kavramlarının literatürde nasıl ele alındığı incelenecektir. İlk olarak mekânsal aidiyet kavramının ne olduğu açıklanmaya çalışılacak; mekân ve aidiyet arasındaki ilişki ve mekânsal aidiyetin bileşenleri araştırılacaktır. Sonrasında kamusal sanat kavramı ve tarihçesi, kamusal sanat kavramının neleri kapsadığı incelenecek, kamusal sanatın türleri detaylandırılacak ve örneklendirilecektir.

2.1 Mekânsal Aidiyet

Aidiyet kavramı, en temel anlamıyla ilişkinlik ve ilgi olarak tanımlanmaktadır (Aidiyet, t.y.). Bir yere veya bir şeye ait olmak, bir yerde veya bir grup insanla mutlu, huzurlu ve güvende hissetmek olarak ifade edilmektedir (Belonging, t.y.; Tomaney, 2015). Sosyal bilimlerde, özellikle psikolojide önemli bir yeri olan aidiyet kavramı, Maslow'a göre (1943) temel ihtiyaçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyacından hemen sonra yer alan ait olma ihtiyacı, sosyal varlıklar olan insanların duygusal gereksinimlerini karşılayan bir kavram olarak ele alınmakta (Gürcan, 2013; McLeod, 2007) ve birçok farklı faktörle ilişkisi kurulmaktadır.

Aidiyet ile ilişkisi kurulan kavramlardan biri kimlik ya da yer kimliğidir (place identity). Yer kimliği literatürde, aidiyetin tesis edilmesi noktasında fiziksel bileşen olarak ele alınmaktadır. Proshansky, Fabian & Kaminoff (1983), bireylerin öz kimliğini etkileyen yer kimliğini, ışık, renk, ses gibi bileşenlere bağlı olarak belirli bir yere karşı hissedilen duyguların bir bileşkesi olarak tanımlamakta ve yerin kimliğini bir anlamda 'ait olma' olarak nitelendirmektedir. Diğer bir yandan, kimliği bireylerin yeri deneyimleme

biçimiyle açıklayan Relph (1976), deneyimleme sonucu oluşan aidiyet duygusu ile yer kimliği arasındaki ilişkiyi kurmaktadır.

Aidiyeti açıklamada kullanılan diğer bir kavram, yer kimliği ile de ilişkilendirilen yerin ruhudur (spirit of place). Yerin ruhu, çevrenin karakterini oluşturan fiziksel bileşenlerin tümü olarak tanımlanmakta (Schulz, 1985), bir yerin öznel niteliklerinin tümünü içermekte (Relph, 1976) ve böylece bireylerde aidiyet duygusunun gelişmesine sebep olmaktadır.

Aidiyet literatüründe başvurulan diğer kavram yere bağlılıktır (place attachment). Altman ve Low (1992), aidiyeti yere bağlılık üzerinden tanımlamakta, aidiyetin birey ve yer arasındaki bağın kurulmasında pozitif bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Belirli bir yerde kurulan sosyal ilişkilere bağlı olarak gelişen bir yere bağlanma durumu, mekânsal aidiyeti doğrudan etkileyen bir kavram olarak ele alınmakta; yere bağlılığın ve mekânsal aidiyetin, sosyal ilişkilerin güçlü olduğu oranda arttığı belirtilmektedir (Mesch and Manor, 1998; Hidalgo and Hernandez, 2001; Jorgensen and Stedman, 2001).

Literatürde çeşitli boyutlarıyla ele alınan aidiyet hissi sosyal, psikolojik, fiziksel ve ekonomik olmak üzere birçok etmene bağlı olarak değişebilmekte; bireylerin buldukları mekânda ve buldukları kişilerle kurdukları ilişki düzeyinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1 Mekân ve Aidiyet

Mekân kavramı, birçok farklı disiplin tarafından incelenen ve çeşitli tanımları bulunan bir kavramdır. Bu çalışma kapsamında mekânın fiziksel boyutuna odaklanılmaktadır. Fiziksel mekân, içinde bulunan tüm ögeler ve uzaklıkların birbirleriyle ilişkisinin belirlediği bir alanı ifade etmektedir (Arnheim, 1977). Diğer bir tanımlamaya göre; bir yerin sosyal özelliklerinden tamamen bağımsız olan fiziksel mekân, tüm madde ve objelerin bulunduğu üç boyutlu sınırsız genişliktir (Nowinsky, 1981; Space, t.y.). Bir alana ve hacme sahip olan, geometrik ve üç boyutlu nitelik taşıyan boşluk (Usta, 2020) olarak da tanımlanan fiziksel mekân, zorunlu olarak

içinde bulunduğumuz geometriyi (Tuncer Gürkaş ve Barkul, 2012) ifade etmektedir.

Temel öznesi insan olan mekân (Usta, 2020), içinde bulundurduğu tüm öğelerden ve ilişkilerden etkilenmekte ve aynı zamanda onları etkilemektedir. Aidiyeti toplumsal ilişkiler temelinde tanımlayan Ayhan (2021), aidiyet oluşturmak için bir zemin olarak nitelendirdiği mekânı, insanın toplumla kurduğu ilişkideki ilk yer olarak değerlendirmektedir. Aidiyet kavramı mekânda yer alan sembolik ve maddi bağlantılarla bütünleşmiş durumdadır (Stratford, 2009) ve bireylerin temel güdülerinden olan bir yere bağlanma isteğinin bir yansımasıdır (Baumeister and Leary, 1995).

Mekânsal aidiyet, odağında sosyal ve toplumsal ilişkileri barındıran, mekânın fiziksel unsurları ile biraraya gelerek anlam yaratan bir olgudur (Ayhan, 2021). Bu bağlamda mekânsal aidiyet hissi, birçok farklı öge ve duruma bağlı olarak artıp azalabilmektedir. Bunlardan en önemlisi, bireylerin mekânla kurduğu ilişkidir. Belirli bir mekânda yaşayan bireylerin, o mekândaki öğeleri algılaması, o öğelerle temasa geçmesi ve onları kullanması, bireylerin mekânla kurduğu ilişkiyi artırmakta ve dolayısıyla aidiyetlerini geliştirmektedir. Bireylerin bir mekânda geçirdiği süre ile o mekâna bağlanma durumları ve mekânsal aidiyetleri doğru orantılıdır (Hay, 1998; Ayhan, 2021).

Mekân kavramı, evler, konut alanları, mahalleler gibi yerleşim alanlarını, doğal ve yapılı çevrenin tümünü kapsamakta (Lewicka, 2011); belirli bir mekâna olan aidiyet hissi, farklı ölçeklere göre artıp azalabilmektedir. Bu bağlamda, mekân ve aidiyet ilişkisini üç farklı yerleşme birimi üzerinden incelemek mümkündür: kent, mahalle ve sokak.

2.1.1.1 Kent ve Aidiyet

Kente duyulan aidiyet hissi, kentlerin yüzölçümü ve nüfus yoğunluklarına göre farklılaşabilmektedir. Yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu fazla ve düzensiz bir yerleşmeye sahip olan kentler, insan ölçeği açısından bakıldığında,

belirsiz ve tanımsız sınırlara sahiptir. Bu sebeple, insanların algılayabildiği ve kontrol edebildiği ölçeğin dışına çıkan bu mekânlara duyulan aidiyet hissi, daha belirgin ve somut sınırlara sahip, daha küçük ölçekli kentlere göre daha azdır (Hidalgo and Hernandes, 2001; Lewicka, 2005).

2.1.1.2 Mahalle ve Aidiyet

Birbirleriyle benzer özellikler gösteren idari birimlerden her biri olarak tanımlanan mahalle (*Belediye Kanunu*, 2005), insan ölçeği açısından değerlendirildiğinde kent ve sokak arasında yer almaktadır. Bir mekân olarak mahalleye olan aidiyet, kent ve sokağa göre farklı bileşenlerle değerlendirilmektedir.

Mahalleye duyulan bağlılık ve aidiyet hissi, orada yaşama süresi, orada yaşayanlarla kurulan ilişkiler, yaşamdan memnuniyet gibi birçok değişkene bağlı olarak değişebilmektedir (bileşenler 2.1.2 bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır). Maslow'a göre (1943) psikolojik bir ihtiyaç olarak değerlendirilen topluluk duygusu, diğer insanlarla kurulan sosyal etkileşimlere olanak tanınması sebebiyle mahalle ölçeğinde yoğun olarak bulunmakta, bu sebeple mahalleye duyulan aidiyet hissi kent ve sokak ölçeğine göre farklılaşmaktadır (Hummon, 1992).

Mahalle ölçeği, kent ve sokak ölçeğinden farklı olarak, aidiyet kavramını açıklamada Montgomery (1998) tarafından kullanılan arazi kullanım çeşitliliğini içinde barındıran bir yerleşim birimidir. Mahalleler, konut alanları ile küçük işletmeler başta olmak üzere çeşitli ticari birimlerin iç içe bulunduğu alanlardır; ticari birimlerin çalışanları, yöneticileri ve diğer mahalle kullanıcıları arasında yakın ilişkilerin kurulmasına, bireylerin birbirlerine ve mekâna bağlılık ve aidiyet geliştirmesine olanak tanır (Montgomery, 1998).

Kullanıcıları tarafından daha bilindik, güvenli, kontrol edilebilir mekânlar olarak algılandıkları için mahallelere duyulan bağlılık ve bağlantılı olarak aidiyet hissi, kentlere oranla daha yüksektir (Keith and Pile, 1993).

2.1.1.3 Sokak ve Aidiyet

Sokak, bir yerleşim alanı içinde yer alan, çevresinde konut veya diğer yapıları barındıran yol olarak tanımlanmaktadır (Street, t.y.; Sokak, t.y.). Sokaklar insan ölçeği ile en ilişkili mekanlar olduğu için sokaklara duyulan aidiyet, bu ölçeği belirleyen bileşenlere göre değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda sokaklar, üzerinde yer alan arazi kullanım türleri, yayalara ne derecede hareket imkânı sunduğu, uzunluğu, genişliği ve çevreleyen binaların yüksekliği ile mekânsal aidiyeti doğrudan etkilemektedir (Çakı, 2017).

Diğer bir yandan sokaklar, kültürün ve toplumsal hafızanın yansıması olarak değerlendirilmektedir (Çakı, 2017). Bu yansımayla, sokak üzerindeki bir duvarda, bir resim veya yazıda, hatta bazen sokak isimlerinde karşılaşmak mümkündür.

2.1.2 Mekânsal Aidiyetin Bileşenleri

Bireyler ve mekân arasında kurulan ilişki ve mekânsal aidiyet hissi arasındaki bağlantı göz önüne alındığında, bu aidiyetin artmasına veya azalmasına sebep olabilecek belirli bileşenlerin bulunduğu söylenebilir. Bu bileşenler üç başlık altında toplanabilir: fizik mekâna ilişkin bileşenler, sosyo-psikolojik bileşenler ve ekonomik bileşenler.

2.1.2.1 Fizik Mekâna İlişkin Bileşenler

Mekân ve birey arasındaki ilişki, mekânda yer alan fiziksel bileşenlerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Belirli bir mekânda yer alan ve o mekânın çekiciliğini, kullanım sıklığını ve süresini artıran her türlü fiziksel unsur, bu ilişkiyi etkilemektedir (Ayhan, 2021). Diğer bir yandan, bir mekânın kullanıcısı olan bireylerin varlığını ve kimliğini yansıtan, bireylere güvenli ve rahat bir ortam oluşturan tüm fiziksel bileşenler, o bireylerdeki mekânsal aidiyet hissini geliştirmek için uygun bir ortam yaratmaktadır (Şengül, 2010). Kentsel alanda yer alan her türlü mekân içinde, bahsedilen bu durumları tetikleyen belirli bileşenler bulunmaktadır.

- **Arazi Kullanımı**

Mekânsal aidiyetin fizik mekâna ilişkin bileşenlerinden biri arazi kullanımıdır. İnsanların belirli bir arazi üzerindeki kullanım biçimlerini ifade eden arazi kullanımı, belirli bir yerde uygulanan her türlü ekonomik ve kültürel faaliyeti temsil etmektedir (*Land Use*, t.y.). İnsanların birbirleriyle ve içinde buldukları mekânla kurdukları ilişkiye dayanan mekânsal aidiyet hissi, arazi kullanımından dolayı olarak etkilenmektedir.

Montgomery'e göre (1998), çeşitli aktivitelere ve kullanımlara sahip olan bir mekân, mekâna bağlılık ve mekânsal aidiyet gibi çeşitli olguların oluşmasına olanak tanımaktadır. Bir mekânın arazi kullanımındaki çeşitlilik, mevcut ekonomik aktivitenin sürdürülmesini sağlamakta; bu durum da çeşitliliğe sahip bir nüfusu gerektirmektedir (Montgomery, 1998). Farklı kültürel zevke sahip birçok bireyin birarada bulunduğu bir mekânda, küçük veya büyük, sıradan veya sıradışı özellikleri olan çeşitli kullanımların varlığı, bireylerin o mekânla kurduğu ilişkiyi artırmaktadır.

Arazi kullanım şekilleri arasında değerlendirilen kamusal alanlar, mekânsal aidiyetin sağlanması konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. En temel sosyal etkileşim alanı olarak değerlendirilen kamusal alanlar, Montgomery'e göre (1998), toplumsal yaşamın gerekliliği ve bireylerin toplumsal yaşamda üstlenecekleri rollerin belirleyicisi olan mekânlardır.

- **Kentsel Doku**

En temel anlamıyla, bir kentin fiziksel bileşenlerinin bir araya gelerek oluşturduğu yapı anlamına gelen kentsel doku (Perez et all, 2018), iki ve üç boyutlu bileşenlerle oluşan yapıyı ifade etmektedir. Kentlerdeki dolu boş ilişkilerine göre biçimlenen kentsel dokunun temel mekân elemanları, kamusal yapılar ve yapı adaları gibi kentsel doluluklar ile cadde-sokak ve meydanlar gibi kentsel boşluklardır (Trancik, 1986). Bu bağlamda, belirli bir mekânın sahip olduğu doku (texture), bireylerin o mekânı algılayış biçimini doğrudan etkilemektedir.

Lynch'e göre (1960), okunabilirlik (legibility) kavramıyla doğrudan bağlantılı olan doku, mekânın görsel kalitesi ve bireylerin zihninde oluşan

imaj arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Alanların, sınırların, yolların kolayca ayırt edilebildiği okunabilir dokuya sahip bir yerleşim, kullanıcıları tarafından görsel olarak algılanabilir durumdadır (Lynch, 1960). Benzer bir şekilde Montgomery (1998), bir mekânın fiziksel niteliklerinin (dokusunun), mekânın psikolojisine ve algılanabilirliğine katkı sağladığını belirtmektedir. Bu da bireyler ve mekân arasında kurulan etkileşimi artırmaktadır.

- **Yaya Mekânları ve İnsan Ölçeği**

Yaya hareketliliği, bireyler ve mekân arasındaki etkileşime en çok olanak tanıyan dolaşım biçimlerindedir. Jacobs'a göre (2011), belirli bir mekân içinde yer alan sokaklar, araçların dolaşım alanı olmaktan çok daha fazla işleve sahiptir: sirkülasyon, yaya dolaşımı ve kanalizasyon gibi birçok fonksiyona sahip olan sokaklara bakınca bireylerde oluşan hisler, o mekânın bütününe karşı duyulan hisleri yönlendirmektedir. Yaya dolaşımının olanaklı ve yüksek olduğu mekânlar, kullanıcılarında mekâna bağlılık ve aidiyet gibi hislerin oluşmasını tetikler.

Diğer bir yandan, yaya dolaşımıyla bağlantılı olan insan ölçeği kavramı, bina boyutları, sokak genişliği ve mesafeler arasındaki oranı ifade eder ve büyüklük algısı ve alan samimiyetinin bir yansıması olarak kabul edilir (Montgomery, 1998). Mekânsal algı üzerinde büyük bir etkisi olan insan ölçeği de, bireylerin belirli mekânı kullanma biçimini ve tercihlerini, dolaylı olarak da o mekâna karşı hislerini etkilemektedir.

- **Estetik**

Fizik mekâna ilişkin bileşenlerden bir diğeri mekânın estetiğidir. Aydınlatma elemanından sanat eserine kadar mekâna estetik katan her türlü öge, o mekân içinde ilgi çekici bir hale gelmekte, aynı zamanda o mekânı ilgi çekici hale getirmektedir. Bu sayede bu ögeler, simgesel bir özellik de kazanmaktadır (Kurt, 2007). Bu ögeler, çevresinde bir etkileşim alanı yaratmakta, insanlara buluşmak, toplanmak, oturmak, konuşmak için yeni mekân tanımlamakta, kent içinde kolayca tanınabilen birer nirengi noktası haline gelmekte, kişilerin zihinsel haritalarında belirleyici bir yer almaktadır (Erdoğan, 2010; Varol, 2004). Aynı zamanda, nirengi noktası olma özelliği

taşıyan bu fiziksel ögeler, içinde bulunduğu mekânda yönlenmeyi sağlamakta ve bununla bağlantılı olarak kullanım sıklığı fazla ve güvenlik düzeyi yüksek alanlar yaratmaktadır. Bu ögeler üzerinden bireyler mekânla etkileşim kurmakta, estetik açıdan hoşlarına giden ve kendilerini güvende hissettikleri bu mekânlara karşı aidiyet geliştirmektedirler.

2.1.2.2 Sosyo-Psikolojik Bileşenler

En genel anlamıyla insan etkileşimini inceleyen bir bilim dalı olan sosyal psikoloji, bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarındaki değişimi toplumsal olgular üzerinden incelemektedir (Gergen and Gergen, 1986; “What is Social”, t.y.; Murat, 2020). Bir toplumsal yaşam alanı olarak değerlendirilebilecek olan kentsel mekân içinde, bireylerdeki değişimi biçimlendiren belirli etmenler bulunmakta, bu etmenler bireylerin o mekâna duydukları aidiyet hissini etkilemektedir.

- **Emniyet/Güvenlik**

Mekânsal aidiyetin sosyo-psikolojik bileşenlerinden biri emniyettir. Emniyet (safety), Latince ‘salvus’ kökünden gelmekte ve ‘yaralanmaya, zarara, ölüme sebep olabilecek unsurlardan uzak olma’ olarak tanımlanmakta olup; insan kaynaklı olmayan ve kasten zarar verme amacı taşımayan olası tehlikelerden uzak olmayı ifade eder (Payam, 2018). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, arazi kullanımı, sokak genişlikleri, trafikte yaya güvenliğini artırıcı önlemlerin alınıp alınmama durumu, aydınlatma ve döşemelerin durumu gibi değişkenler, bir mekânın emniyet durumunu etkileyen faktörlerdendir (Akkar Ercan ve Belge, 2017). Gece kullanımına olan tanıyacak arazi kullanım türleri barındıran, araçlar ve yayalar için hareketi kısıtlamayacak uygun genişlikte izlere sahip, yaya ve araç izlerinin tanımlı olduğu, aydınlık, bozulmamış ve yürünebilir bir döşemeye sahip mekânlar, emniyet düzeyi yüksek mekânlar olarak nitelendirilebilir.

Diğer bir boyut ise güvenliktir. Güvenlik (security), topluluk ve bireylerin her türlü etkenden uzak olması ve zarar görmeden yaşaması durumunu ifade etmektedir (Payam, 2018). Emniyetten farklı olarak güvenlik, bilinçli olarak

zarar verme amacı taşıyan her türlü tehlikeden uzak olmayı ifade eder (Nas, 2012). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde (1943) temel ihtiyaç olarak nitelendirilen güvenlik ihtiyacı ilk sıralarda yer almaktadır. Belirli bir mekânın güvenlik durumu, çeşitli değişkenlere bağlı olarak değişebilir. İnsanlar kendilerine tanıdık gelen, kolayca algılayabildikleri, yollarını bulabildikleri mekânlarda kendilerini daha güvende hissetmektedirler (Solak, 2017). Emniyetle benzer şekilde, bir mekânın aydınlatma durumu ve sokak genişlikleri gibi fiziksel faktörler ve o mekâna karşı duyulan tanıdıklık (mekânı tanıma) ve tanışıklık (insanları tanıma) hali gibi psikolojik faktörler, insanların o mekân içinde kendilerini olası bir dış tehlikeye karşı korumalı ve güvende hissetmelerine sebep olmaktadır.

- **Aşinalık**

Mekânsal aidiyetin en önemli sosyo-psikolojik bileşenlerinden biri çevreye duyulan aşinalık hissidir. Manzo'ya göre (2005), bireyler mekâna yükledikleri anlamı bellekleri üzerinden tanımlamakta, bu sayede mekânla ilişki kurmakta ve mekâna bağlanmaktadır. Belirli bir mekâna duyulan aşinalık hissi, o mekânda yaşama süresi, o mekânı kullanma sıklığı/o mekânda vakit geçirme süresi, akraba veya arkadaşlar gibi yakın çevrenin o mekânda bulunup bulunmama durumu gibi çeşitli etmenlere bağlı olarak artıp azalabilmektedir. Bir mekânda doğup büyümüş veya o mekânı belirli sebeplerle sıklıkla kullanan, o mekânda komşuluk/hemşehrilik ilişkileri kuran bireyler, kendilerini o mekâna daha aşına hissederler. Bir mekânda hissedilen tanıdıklık hali belleği tetikler, bireylerde mekânsal anlamın oluşmasına sebep olur ve mekânsal aidiyet hissini güçlendirir (Fullilove, 1996).

- **İkamet süresi**

Mekânsal aidiyet oluşturmada diğer bir sosyo-psikolojik bileşen, mekâna duyulan aşinalık hissi ile de bağlantılı olan ikamet süresidir. Belirli bir mekânda ikamet etme/yaşama süresi ile bireylerin o mekâna karşı hissettikleri aidiyet arasında doğru orantı vardır (Şentürk ve Gülersoy, 2019). Bireylerin bir mekânda yaşama süresi arttıkça o mekânla kurdukları

iletişim de artmaktadır. Bu sayede bireyler kendilerini o mekâna daha aşına hissetmekte, mekâna karşı bireysel bir bellek oluşturmakta ve aidiyet hisleri güçlenmektedir (Şentürk ve Gülersoy, 2019).

- **Komşuluk/Hemşehrilik**

Komşuluk kavramı, özellikle mahalle ve sokak ölçeğinde, aidiyetin sosyo-psikolojik bileşenleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Komşuluk, toplum içinde yaşamaya mecbur olan insanın ontolojik gereksinimi olup; belirli bir çevredeki maddi ve manevi ihtiyaçların giderilmesi konusunda temel kurumlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Gündüz ve Yıldız, 2008). Hemşehrilik kavramı da komşuluk ile iç içe değerlendirilen bir kavramdır. Hemşehrilik, komşulukla benzer bir şekilde, dayanışma, ahlaki değerler ve gündelik hayat pratiklerinin temelinde yer alan bir ilişki biçimidir (Ağırır, 2017). Belirli bir mekân içinde komşularıyla bir arada bulunan bireyler, ortak özelliklere sahip oldukları, benzer bir tüketim biçiminin içinde buldukları diğer bireylerle yakınlık hissetmektedirler. Bu yakınlık ve bütünleşme sayesinde bireyler bir toplumsal kimlik oluşturmakta (Çakır, 2006) ve içinde buldukları mekânla, komşuluk/hemşehrilik bağları üzerinden ilişki kurmaktadır. Tam tersi biçimde, bir mekânda diğer kullanıcılar tarafından farklı görüldüğünü, hoş karşılanmadığını veya reddedildiğini düşünen bir birey, o mekâna karşı aidiyet geliştiremez (Antonsich, 2010). Bireylerin kendileriyle benzer özellik gösteren gruplarla bir arada bulunması, buldukları mekâna daha aşına hissetmelerine ve kendilerini bu mekânda içinde fiziksel olarak daha güvende ve emniyette hissetmelerine sebep olmaktadır (Köse, 2008). Bunlarla bağlantılı olarak bireylerin o mekâna karşı hissettikleri aidiyet artmaktadır.

- **Kültür/Din**

Bahsedilen iki sosyo-psikolojik bileşenle bağlantılı olarak kültür ögesinin de mekânsal aidiyet üzerinde belirli etkileri bulunmaktadır. Kültür ögesi yerin/mekânın anlamı ve yere bağlanma kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Belirli bir mekândaki kültürel ögeler, kullanıcıların yaptığı ritüeller gibi birbirine benzer eylemler, bu eylemlerin yarattığı

mekânsal düzen, yerin anlamını etkilemektedir (Altman and Low, 1992). Kültür ile benzer şekilde din de mekânsal aidiyeti etkileyen bir olgudur. Kültür ve din ortaklaşması sayesinde, bir mekânın kullanıcıları topluluk hissi kazanır, kolektif bir bilinç oluşturur, mekânın anlamını yeniden üretir ve kendilerini o mekâna ait hissederler (Mazumdar and Mazumdar, 2004).

2.1.2.3 Ekonomik Bileşenler

Bireylerin mekânsal aidiyetleri ile ekonomik durumları arasında dolaylı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, özellikle içinde bulunduğumuz dünya düzeninde, sınıflı toplum yapısı içinde daha da belirginleşmektedir.

- **Yer Seçimi**

Mekânsal aidiyetin ekonomik bileşenlerinden biri yer seçimidir. Bireylerin yaşayacağı konut/yerleşim yerini seçme durumu, gelir düzeyleriyle birebir ilişkilidir (Çakır, 2006). Bireyler, kültürel açıdan ortaklaşmaları gruplar çevresinde yaşamayı tercih ederler ve bu ortaklaşma sayesinde mekânsal aidiyetleri gelişir (Mutlu ve Varol, 2017). Ancak günümüz tüketim toplumunda, konut, yerleşim yeri ve komşuluk çevresi seçimi lüks bir tüketim biçimi haline gelmiş bulunmaktadır (Çakır, 2006). Bireylerin kendi yaşam kalitesi ve yaşam tarzı hakkında seçim yapabilme durumu, sınıfsal ayrışmanın bir yansıması; kimlik oluşturma ve aidiyetin bir simgesi durumundadır (Firidin Özgür, 2006). Bu bağlamda, bireylerin yerleşim yerlerinin seçimi, diğer aktivitelerle arasındaki mesafe, otoyol bağlantıları gibi ulaşım özellikleri konusunda tercih yapma durumları, mekânsal aidiyet ile ilişkilidir (Çakır, 2006).

- **Mülkiyet**

Mekânsal aidiyetin ekonomik bileşenlerin biri de mülkiyet durumudur. Bireylerin ekonomik gelir düzeyiyle doğrudan bağlantılı olan mülk sahibi olma durumu, bir mekâna bağlılık ve aidiyet geliştirmenin temel parametrelerinden biridir (Scannell and Gifford, 2010). Yaşanılan konut ve mahalleye duyulan bağlılık ve aidiyetin incelendiği bir çalışmada, belirli bir

mekânda mülk sahibi olmanın yere bağlılığı ve dolaylı olarak aidiyeti artırdığı belirtilmiştir (Brown et all, 2003).

2.2 Kamusal Sanat

Sanat, özellikle felsefede, çeşitli biçimlerde tanımlanan, çeşitli üslup ve teknikleri bulunan, yapıldığı dönemin hâkim teması ile şekillenen, üzerine çeşitli misyonlar yüklenen bir kavramdır. Sanat kavramı, en temel anlamıyla, bir duygu veya tasarının anlatımında kullanılan yöntemler veya bunun sonucunda ortaya çıkan ürün olarak tanımlanmaktadır (sanat, t.y.). Kökeni Latince'ye dayanan sanat (art) kelimesi, bir araya getirmek, birleştirmek anlamına gelen 'ar' ve sanat, beceri, zanaat anlamlarına gelen 'artem' kelimelerinden türemiştir (art, t.y.).

Değişen dünya ile birlikte, sanat olgusunun tanımı ve işlevinde çeşitli değişimler yaşanmıştır. Sarı'ya göre (2018) bu değişim süreçlerinin sonucunda oluşan çeşitli sanat olgusu tanımlarını dört başlık altında toplamak mümkündür: zanaat kapsamındaki sanat olgusu, güzel sanatlar olgusu, modern sanat olgusu ve çağdaş sanat olgusu. Sanatın amacı ve işlevi çerçevesinde şekillenen zanaat kapsamındaki sanat olgusu, bir yaratımdan çok bir uygulamayı ifade etmekte; bir medeniyetin dini/manevi değerlerini yansıtan resim ve heykel uygulamalarında karşılık bulmaktadır (Sarı, 2018). Sanat ve zanaat arasındaki ayrımın netleşmesinden sonra ortaya çıkan güzel sanatlar olgusu, Aydınlanma Çağı'na girilip din olgusunun etkisinin azalması ile ortaya çıkmış; zanaattan farklı olarak düşünen insanın, zevke ve beğeniye hitap eden yaratımı olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Sarı, 2018). Tamamen sanatçılar odağında şekillenen modern sanat olgusu, diğer dönemlerin aksine özgürlükçü ve yaratıcı bir hal almış, beraberinde çeşitli akımlar ortaya çıkarmıştır (Sarı, 2018). Diğer bir deyişle, bu dönemde sanat, toplumdaki ve toplumsal faydadan uzaklaşarak birey odaklı bir yapıya bürünmüştür. Sanatın kapsamının genişlemesi, tanım, anlam ve işlevinin bulanıklaşması ile ortaya çıkan çağdaş sanat olgusu, modern sanattaki gibi belirli bir kültürel yapıya göre şekillenmenin aksine, karma bir kültür anlayışını yansıtmaktadır (Sarı, 2018).

Herkes tarafından yorumlanmaya açık bir dil olarak tanımlanan sanat kavramı, zaman içinde değişen bakış açılarıyla, sürekli yenilenen bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Ötgün, 2008). Bu noktada sanatı değerlendirme yaklaşımları, temelde dört başlık altında toplanmaktadır: sanatçı merkezli, yapıt merkezli, alımlayıcı merkezli ve toplum merkezli yaklaşım. Bu yaklaşımlardan ilki olan sanatçı merkezli yaklaşımda, bir sanat eserini yaratan sanatçının kişiliği ile ortaya çıkan sanat eseri arasında ilişki kurulmaktadır (Ötgün, 2008; Taçyıldız, 2017). Romantizm akımından beslenen bu yaklaşımın temsilcilerinden olan Veron'a göre sanat, duyguların dile getirilmesi olarak tanımlanmaktadır ve sanatçının bireysel kimliğinden bağımsız değerlendirilemez (Taçyıldız, 2017). İkinci yaklaşım biçimi yapıt merkezli yaklaşımda, doğrudan sanat eserinin kendisine odaklanılmakta; eserdeki biçim, düzen ve kurgu öne çıkarılmaktadır (Ötgün, 2008; Akman, 2014). Diğer bir yaklaşım biçimi alımlayıcı merkezli yaklaşımdır. Bu yaklaşım biçiminde, bir sanat eserini değerlendirmede alımlayıcıda (okuyucu/izleyici/dinleyici) oluşan duygular ölçüt olarak alınmaktadır (Ülger, 2021). Jauss tarafından ortaya konan ve Iser tarafından temelleri atılan 'alımlama estetiği' kuramı ile bağlantılı olan alımlama merkezli yaklaşım biçimi (alıntılayan Ekiz, 2007), sanat eserinin çok anlamlı bir yapısı olduğunu savunmakta; biçim ve kurgudan ziyade alımlayıcının o eseri algılama biçimi ve bu algılama sonucunda alımlayıcıda oluşan duygu ve düşüncelere odaklanmaktadır (Ötgün, 2008). Son yaklaşım biçimi olan toplum merkezli yaklaşım, temelde iki farklı kurama dayanmaktadır. Bu kuramlardan ilki olan Yansıtmacılık Kuramı'na göre, sanat olgusu, bir yansıtma, benzetme veya taklit olarak değerlendirilmekte; dış dünyanın veya özün yansıması olarak tanımlanmaktadır (Gürgün, 2021). Toplum merkezli yaklaşımın dayandığı diğer bir kuram olan Marksist Kuram ise, ekonomik koşullar ve sınıf çatışmaları etrafında şekillenmekte ve 'sanat için sanat' olgusunun mevcut kapitalist düzen içinde ortaya çıktığını ifade etmektedir (Ötgün, 2008).

Tüm bu sanat tanımları ve yaklaşım biçimleri dikkate alındığında, sanatın değişen zaman, koşullar ve düşünce biçimleri etrafında şekillenen düşünsel ve duygusal bir ifade biçimi olduğu söylenebilir.

2.2.1 Sanatın Tarihçesi ve Topluma Katkıları

Sanatın ortaya çıkışı Paleolitik döneme kadar dayanmaktadır. Eski Taş Devri olarak da bilinen bu dönem, insanın el emeğini kullanarak taşlardan çeşitli basit aletler üretmesi ile başlamıştır (Tezcan, 2018). Daha sonraki dönemlerde insanlar, doğa ile inanç ilişkisinden doğan bir arayışın sonucu olarak, taşlardan Tanrı ve Tanrıça figürleri üretmeye başlamışlardır; bu figürler, sanatın kamusal alanda kendini göstermeye başladığı ilk örnekleridir (Gezgin, 2008).

Daha sonraları insan, bir anlamda sığınak olarak da değerlendirilebilecek olan mağaralarda bir başka sanatsal üretimin içine girmiştir (Gezgin, 2008). O dönemdeki hayat tarzı hakkında fazlaca bilgi edinmemizi sağlayan, aynı zamanda o dönemin mitoslarının yansıması olan duvar resimleri, kamusal alandaki bir diğer sanat türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Tezcan, 2018). Kadın, çeşitli insan toplulukları ve büyükbaş başta olmak üzere çeşitli hayvan figürleri, mağara duvarlarında en sık karşılaşılan resimlerdendir.

Bahsedilen bu iki sanat türü de ortak bir kaygı taşımaktadır: Kendi dönemlerinin baskın korku öğeleri olan Tanrılar, hayvanlar, savaşlar gibi varlık veya durumları doğaya aktarmak (Gezgin, 2008). Diğer bir deyişle, tüm bu sanatsal çabalar, insanların, o dönemin koşullarına göre geliştirdiği bir ifade tekniğidir.

Figürler ve duvar resimlerini kapsayan tüm bu ifade teknikleri ve geçmişten beri dünyada ortaya çıkan her türlü düşünce akımı, günümüz sanatını beslemiş ve ona yön vermiştir.

2.2.2 Kamusal Sanat Kavramı

Kamusal sanat en basit tanımıyla, kentlerin kamuya ait mekânlarında yapılan sanatı ifade eder. Kamusal sanat kavramının detaylı bir tanımını yapabilmek için öncelikle kamu, kamusallık ve kamusal alan kavramlarının

irdelenmesi gerekmektedir. Kamu kavramı hep, bütün, belirli bir bölgedeki halkın/insanların bütünü anlamına gelmektedir (Kamu, t.y.; Public, t.y.). Bu bağlamda kamusal kavramı herkese açıklık, herkesin herhangi bir koşul olmadan bir kaynağa erişebilmesi durumunu; kamusal alan kavramı ise herkesin kullanımına açık, herkese ait alanları ifade etmektedir. Yerleşik hayata geçildikten sonra ortaya çıkan kamusal alan kavramı, 20. yüzyılın ortalarında bir tartışma konusu haline gelmiştir. Habermas (1989), kamusal alan kavramını 1962 yılında yazdığı “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Topluluğu Kategorisine Bir Sorgulama” isimli kitabında ilk kez ele alarak, bireylerin ortak bir konu etrafında tartışma yürüttükleri ve bunun sonucunda ortak bir fikir ve kamuoyu oluşturdukları alan şeklinde açıklamıştır.

Toplumsallaşma ve sosyalleşmenin bir aracı olarak nitelendirilen kamusal alanlar, kent kullanıcılarının serbestçe dolaşabildiği, selam vermek, fikir paylaşmak, bilgi alışverişi yapmak gibi sosyalleşme aktivitelerini gerçekleştirdikleri ve topluluk bilincinin güçlenmesini sağlayan eylemlerde buldukları alanlardır (Gökgür, 2008). Bu sayede kamusal alanlar karşılaşma mekânlarına dönüşmekte, kentlilerin birbirleriyle ve çevreyle diyalog kurdukları duraklama mekânları yaratmaktadır (Çalışır Adem, vd., 2019). İnsanları ve kenti birbirine bağlayan kamusal alanların, kullanım çeşitliliği, görsel açıdan aktif yüzeyler, sosyal çeşitlilik ve canlılık, insan ölçeği, kimlik, aydınlatma gibi birçok etmeni bulunmaktadır (Pacheco, 2017). Bu özellikleri sebebiyle kamusal alanlar, kent imajının bir belirleyicisi durumundadır (*UN-Habitat*, 2018).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkıldığında kamusal sanat kavramı; galeri ve müzeler gibi izole edilmiş sanat mekânlarından dışarı çıkıp (Parlakalay, 2020) kamusal mekânlarda kentle ve kentlerin her türlü kullanıcısıyla buluşan sanatı ifade etmektedir.

Genel olarak kamusal sanat kavramı, galeri veya sahne sanatları gibi kamusal olmayan sanat türlerinden ayrılarak sanat eserinin çeşitli amaçlar için kullanılan bir kamusal alana yerleştirilmesini gerektirmektedir (Sheikh,

2007). Kamusal alanda yer almayan sanat çeşitleri, günümüz kapitalist sistemi içinde özel alana izole edilmiştir (Gümüş, 2010). Yoksullar başta olmak üzere toplumun önemli bir kesimi tarafından bir 'lüks' ve ulaşılması zor bir aktivite olarak değerlendirilmektedir. Bunun tam tersine, kamusal sanat çeşitleri, sanatçı ve izleyici/dinleyici arasındaki sınırların ortadan kalkmasını sağlamakta; hem sanatçı için özgür bir sergileme ortamı hem de izleyici/dinleyici, diğer bir deyişle kentin tüm kullanıcıları için doğrudan ulaşılabilir bir aktivite yaratmaktadır.

Bir sanat eserinin kamusal olma durumu, erişilebilirlik kavramıyla birlikte değerlendirilmektedir. Bir kamusal sanat eserinin beş duyumuz tarafından erişilebilir olması, o eserin fiziksel açıdan erişilebilir olması anlamına gelmekte; bu da o eserin kamusal durumunu artırmaktadır (Akkar Ercan, 2013). Roberts'a göre (1998), bir sanat eserinin alımlayıcı tarafından çaba harcanmadan ulaşılabilir olması, o eserin kamusal olduğunu ifade etmektedir. Bununla bağlantılı olarak, kamusal sanat eserinin sergilendiği alanla ilişkisini ve toplumun her kesimi tarafından erişilebilir olma durumunu yansıtan 'kamusal mekân sanatı' terimi, kimi zaman 'kamusal sanat' terimi yerine tercih edilmektedir (Akkar Ercan, 2013).

Kamusal alandaki sanatın amacı, kentsel mekânda objeleri, olayları ve insanları harekete geçirerek bir anlam yaratmaktır (Remesar, 2001). Bu nedenle kamusal sanat, kentin kullanıcıları da dahil olmak üzere, mekânı oluşturan tüm elemanlarla etkileşime giren sanattır (Çalışır Adem, vd., 2019). Diğer yandan, kamusal sanat da kamusal alan için benzer bir öneme sahiptir: Kamusal sanat, kamusal alanların fiziksel ve sosyal açıdan canlandırılması görevini üstlenmektedir.

2.2.3 Kamusal Sanatın Türleri

Önceki bölümde bahsedilen ifade teknikleri, gelişerek ve çeşitlenerek günümüze kadar gelmiştir. Dinamik ve sürekli bir değişim içinde olan kamusal alanlarda uygulanması ve birbirinden farklı yöntem, yaklaşım ve pratiklerin kullanılıyor olması sebebiyle günümüz kamusal sanatını belirli bir

şekilde sınıflandırmak güçtür. Kamusal sanatın sınıflandırılması konusunda belirli yaklaşımlar bulunmaktadır.

Bu yaklaşımlardan ilki, kamusal sanatı, sanata yön veren akımlar çerçevesinde sınıflandırmayı hedeflemektedir (Gökçen, 2018). Kavramsal sanat (conceptual art), çağdaş sanat (contemporary art), arazi sanatı (land art), politik sanat (political art) ve toplumsal sanat (community art) bu akımlardan bazılarıdır. Kavramsal sanat, sanat eserinin arkasında yatan düşünce veya konseptin, sonuçtaki sanat eserinden daha önemli olduğu bir anlayışı temsil eder (“Conceptual Art”, t.y.). Çağdaş sanat, tanımlanması oldukça güç olmakla birlikte, sanat eserinin doğasına meydan okumayı hedefleyen, tek tip olmayan ve tanımlı bir teknik içermeyen, bireyleri sosyal ve kültürel sorgulamaya iten bir sanat türüdür (“Contemporary Art”, t.y.). Sanatın pazarlanmasına tepki olarak ortaya çıkan arazi sanatı, sanatın müze ve galerilerden çıkıp doğayla bütünleşmesini, giderek azalmakta olan insan ve doğa ilişkisinin yeniden kurulmasını hedeflemektedir (Duran, 2019). Politik sanat, sosyal yapı ve politikayı sanatla bütünleştirerek bir aktivizm yaratmayı, egemen siyaseti bir ifade biçimi olarak sanat üzerinden sorgulamayı hedeflemektedir (“15 Influential Political”, 2016). Son olarak toplumsal sanat, çeşitli toplumsal gruplarla etkileşim kurma amacı taşıyan, profesyonel ve profesyonel olmayan bireyleri sanat üzerinden birleştiren bir aktivite olarak tanımlanmaktadır (“Community Art”, t.y.).

Benzer bir şekilde, Portland Kamusal Sanat Komitesi (*Portland Public Art Committee*) (2009) tarafından yapılan sınıflandırma, eserin sanatsal içeriğine odaklanmakta; kamusal sanat ‘anıtsal sanat eserleri’ (art works of remembrance), ‘dışavurumcu sanat eserleri’ (expressive art works), ‘işlevsel sanat eserleri’ (functional art works) ve ‘toplumsal sanat eserleri’ (community art works) olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada, anıtsal sanat eserleri belirli bir tarihsel veya kamusal öneme sahip kişi veya olayı anmak amacı taşırken; dışavurumcu sanat eserleri günlük yaşama ruh, merak veya zevk gibi sanatsal bir duygu ve düşünce katmayı hedefler (Portland Public Art Committee, 2009). Diğer yandan işlevsel sanat eserleri kamusal alanda konfor, rahatlık ve kaliteyi

artırma amacı taşımakta; toplumsal sanat eserleri ise çeşitli toplulukları kamusal alanda birleştirmeyi ve bu toplulukların değerlerini, hafızasını ve/veya isteklerini sanat üzerinden ifade etmeyi hedeflemektedir (Portland Public Art Committee, 2009).

Diğer bir sınıflandırma yaklaşımı, kamusal sanatın ve sanat eserlerinin taşıdığı değerler üzerinden yapılmaktadır. Jasmi ve Mohamad'a göre (2016), kamusal sanat eserlerinin estetik ve işlevsel olmak üzere iki tür değeri bulunmaktadır ve bu değerler temelinde kategorize edilir. Yerleştirme çalışmaları, mural ve grafitiler kamusal sanatın estetik değerlerini yansıtırken; sokak mobilyaları, duraklar ve aydınlatma elemanları gibi sanat eserleri işlevsel boyuta hizmet etmektedir (Jasmi ve Mohamad, 2016).

Son olarak Palermo (2014), kamusal sanatın 'kamusal yerlerdeki sanat', 'kamusal alan olarak sanat' ve 'kamu yararına sanat' olmak üzere üç farklı paradigması olduğunu belirtmekte ve kamusal sanatı bu paradigmalardan üzerinden sınıflandırmaktadır. Kent mekânına estetik değer katan heykel türü eserler 'kamusal yerlerdeki sanat'; çeşitli disiplinleri bütünleştiren, park ve meydan gibi kentsel alanların tasarlanması sürecinde sanatçıların katkısı 'kamusal alan olarak sanat'; yapıyı çevre üzerinde gerçekleştirilen, politik ve toplumsal açıdan duyarlı olan eser ve uygulamalar 'kamu yararına sanat' olarak ifade edilmektedir (Palermo, 2014).

Günümüzde kamusal alanda karşımıza çıkan sanat türlerini uygulama biçimine göre temelde dört başlık altında toplamak mümkündür. Bu başlıklar yerleştirme, yüzey boyama, performans sanatları ve kent mobilyalarıdır.

2.2.3.1 Yerleştirme (Enstalasyon)

1960'larda ortaya çıkmış olan yerleştirme sanatı, belirli bir mekân ve/veya geçici bir süre için özel olarak tasarlanmış olan büyük ölçekli eserler olarak tanımlanmakta, modern sanatın önemli bir dalı olarak değerlendirilmektedir ("Installation Art", t.y.; Toluyavaş, 2020). Tarihsel süreç içinde sanat kavramına olan bakış açısının değişmesi sebebiyle, özellikle 20. yüzyılda, sanatçıların alternatif bir sergi mekânı aramaya başlaması ve sanatın

kamusal alana yayılması ile yerleştirme sanatı önem kazanmaya başlamıştır (Toluyağ, 2020). Ortaya çıktığı dönemlerden beri bu sanat türü, mevcut düzen ve müze karşıtı bir yapıya sahip olmuştur (Wharton and Molotch, 2015).

Gelişen teknoloji ile birlikte uygulanma biçimi ve kullanılan malzeme çeşitliliği giderek gelişen yerleştirme sanatı, alımlayıcıdaki beş duyuyu da harekete geçirebilecek bir hale bürünmüştür (Whitham and Pooke, 2013). Yerleştirme sanatçılarının kullandıkları malzemenin ve mekânın sınırsız olması, sanatçıları sürekli yeni bir keşif ve araştırmaya itmektedir (Danto, 2010).

Yerleştirme sanatı geçmişten günümüze kamusal sanatın en çok karşılaşılan türleri arasındadır. Bu türün eserleri, kimi zaman savaş, mücadele veya belirli bir kişiyle ilgili bir düşüncenin, sanat eseri üzerinden kamusal alanda temsili olarak, gerçekçi formlarda karşımıza çıkmakta (Şekil 2.1); kimi zamansa insanlar üzerinde belirli duyguları uyandırmayı hedefleyen soyut formlarda (Şekil 2.2) kent içindeki kamusal alanlara yerleştirilebilmektedir (Gökçen, 2018). En yaygın şekli, çevre koşullarına dayanıklı olması ve üç boyutlu olması dolayısıyla algı üzerindeki etkisi sebebiyle (Kurt, 2007), özellikle kent meydanlarına yerleştirilen heykellerdir.

Şekil 2.1 Güven Anıtı ön ve arka cephe, Güvenpark, Ankara (Yağcı, 2019)

Şekil 2.2 Cloud Gate, Millenium Park, Chicago, 2006 (“The Bean”, t.y.)

2.2.3.2 Performans Sanatları

Disiplinlerarası bir kamusal sanat türü olarak değerlendirilen performans sanatı, kökeni Rönesans’a kadar dayansa da, 20. yüzyılın ikinci yarısında bağımsız bir tür haline gelmiş; zaman içinde ortaya çıkan çeşitli akımlardan beslenerek günümüze kadar ulaşmıştır (Antmen, 2013; Aydoğan, 2008). Performans sanatı, her türlü malzemeden faydalanabilen, belirli bir kural veya tekniği bulunmayan, sınırları kesin olarak çizilemeyen ve özgür bir kamusal sanat türüdür (Aydoğan, 2008). Günümüzde birçok kentte örnekleri görülebilen performans sanatları; dans, müzik, tiyatro gibi gösteri sanatlarının yanı sıra (Şekil 2.3) juggling ve jimnastik gibi sirk sanatlarını da kapsamakta (Şekil 2.4); ancak sıradan sanat formlarına karşı olan bir yapıda icra edilmektedir (Wood, 2015).

Şekil 2.3 Sokak müzisyenleri, İstiklal Caddesi, İstanbul (“Özgürlüğün sesleri”, 2021)

Şekil 2.4 Sokak animatörü, Marienplatz, Münih (“Street animator”, t.y.)

Sanatta yeni bir ifade arayışı sürecinin sonucunda ortaya çıktığı ifade edilen performans sanatı, sanat eserinin yeni bir anlam kazanmasına sebep olmuş; sanat eserini bir meta olmanın dışına çıkararak anlık tüketilebilen bir hale sokmuştur (Çevik, Bingöl ve Özkul, 2019). Aynı zamanda performans sanatı, sanatçı ve alımlayıcı arasında en çok etkileşim kurulan kamusal sanat türlerinden biridir. Geleneksel sanat yapma biçimlerini kırmayı hedefleyen performans sanatçıları için performansın izleyicileri ile etkileşime geçmek temel hedeflerden biridir (Wood, 2015). Aydoğan’a göre (2008), izleyici ile etkileşim kurma, doğaçlamayı beraberinde getirmekte; performansa daha ilgi çekici bir yapı kazandırmakta ve sanatı sokak yaşamının bir parçası haline getirmektedir.

Günümüzde, dünya genelinde, performans sanatlarıyla özdeşleşmiş pek çok kent meydanına ve sokağa rastlamak mümkündür.

2.2.3.3 Kent Mobilyaları

Kent mobilyaları, en genel anlamıyla, kentsel yerleşimlerin ve kullanıcılarının yaşam kalitesini artırmak amacıyla tasarlanan, belirli bir ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkan ve toplumsal yaşamın temel gereksinimlerini karşılama amacı taşıyan her türlü elemanı ifade etmektedir (Özaydın v.d., 1991; Soffritti et all., 2020). Günümüzde bir kamusal sanat türü haline gelmiş olan kent mobilyaları aynı zamanda, kentsel yaşamda zevk, konfor ve estetik yaratmayı hedeflemekte (Yıldızcı, 2001); yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum v.b. açılardan belirli bir kesime hizmet etmektense kentlerin her türlü kullanıcıını kapsamaktadır (Aksu, 2012). Herkese açık olan bir kentsel mekâna yerleştirilen kent mobilyaları, kent ve kullanıcılar arasındaki etkileşimi oluşturmaya en elverişli elemanlar olarak değerlendirilmekte, bu anlamıyla kent kimliği açısından önemli görülmektedir (Aksu, 2012).

Kent mobilyalarının kapsamı zaman içinde değişiklik göstermiştir. Sanayileşme dönemine kadar olan süreçte kapsamı daha dar olan kent mobilyaları, sokak lambası, sokak tabelası, çeşme ve banklar gibi sınırlı özellikteki kentsel elemanlara karşılık gelmektedir (Sancak, 2009). Ancak sanayi döneminden sonra giderek artan kentleşmeye bağlı olarak, kentler içindeki kamusal alanlara verilen değer artmış, bunun sonucu olarak kent mobilyalarının kapsamı genişlemiştir (Ertaş, 2017). Günümüzde bir uzmanlık alanı haline gelen kent mobilyaları tasarımı, oturma, barınma, korunma, aydınlanma, ulaşım, iletişim, oyun ve spor gibi birçok amaca hizmet edebilen her türlü kentsel öğeyi içermektedir (Başal, 2002) (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 Flowerbox, Londra, 2012 (“Flowerbox”, 2012)

Oldukça geniş bir hizmet alanı olan kent mobilyalarının kentsel mekânda yerleştirilmesi ve kullanılmasında işlevsellik, estetik, malzeme, renk ve doku gibi belirli ölçütler bulunmaktadır (Aksu, 2012). Sanatçı ile kent ve kentlerin kullanıcıları arasında kolayca bağ kurulmasını sağlayan bir kamusal sanat türü olan kent mobilyalarının birer sanat ögesi olarak kentsel mekâna dâhil edilmesi oldukça önemlidir (Ertaş, 2017) (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Railings, Paris, 2011 (“Railings”, 2011)

2.2.3.4 Yüzey Boyama

Giderek yaygınlaşan bir kamusal sanat türü olan yüzey boyama, kent mekânı içindeki duvarlar, bina cepheleri, zeminler, kent mobilyaları gibi çeşitli öğelerin, yazı veya resimler gibi ifade araçlarıyla renklendirilmesi anlamına gelmektedir (Şahin ve Tavşan, 2018). Yüzey boyama, tarihi değere sahip yapıların yeniden canlandırılması, çocuklar ve turistler gibi çeşitli toplulukların çevre farkındalığının artırılması ve çeşitli toplumsal konulara

dikkat çekmek gibi farklı amaçlarla kentsel mekânda sıklıkla başvurulan bir kamusal sanat türü olmuştur (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 Sokak sanatının doğayla buluşması (“Sokak sanatının”, 2017)

Temel amacı mekân ve bireyler üzerinde bir iz bırakma olan kamusal sanat, yüzey boyama aracılığıyla mekânda kalıcı hale gelmektedir (Çevik, Bingöl ve Özkul, 2019). Performans sanatları ve yerleştirme sanatı gibi kalıcı olmayan kamusal sanat türlerinin aksine, yüzey boyama türü sayesinde sanat eseri, belirli bir an veya kısıtlı bir süre ile sınırlı kalmamakta, yüzeyin korunduğu süre boyunca o mekânda yer edinmektedir (Çevik, Bingöl ve Özkul, 2019).

Önemli bir kamusal sanat türü olan yüzey boyama, kentsel mekânda en çok mural (duvar resimleri) ve grafiti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında iki ana kamusal sanat türü olarak belirlenen grafiti ve mural, üçüncü bölümde detaylıca ele alınacaktır.

2.3 Değerlendirme

İkinci bölümde çalışmaya konu olan iki temel kavram kuramsal olarak incelenmiştir: Mekânsal aidiyet ve kamusal sanat.

Psikoloji ile ilişkisi kurulan aidiyet kavramı mekânla bağdaştırıldığında; kent, mahalle ve sokak ölçeğinde farklılaştığı görülmektedir. Bu noktada mekânsal aidiyetin sağlanması konusunda çeşitli bileşenler bulunmaktadır. Bunlar mekânın kullanımını biçimlendiren fizik mekâna ilişkin bileşenler,

mekânın algılanma biçimini etkileyen sosyo-psikolojik bileşenler ve bireylerin ekonomik durumlarıyla ilişkili olan ekonomik bileşenlerdir.

Diğer bir yandan, bir ifade biçimi olan sanatın kamusal alanda karşılaşılan ve herkes tarafından erişilebilir olan biçimi kamusal sanattır. Kamusal sanat uygulama biçimine göre dört farklı türde kentsel mekân içinde yer edinmektedir: Yerleştirme, performans sanatları, kent mobilyaları ve yüzey boyama.

Bu iki temel kavramın birbirleriyle olan ilişkisi çalışmanın ana konusunu oluşturmakta olup, sonraki bölümlerde detaylıca ele alınacaktır.

3

KENTSEL MEKÂNDA KAMUSAL SANAT VE ETKİLERİ

Günümüzde ‘kamusal sanat’ kavramı altında incelenen tüm aktiviteler, mekân üzerinde fiziksel ve sosyal açıdan çeşitli etkiler yaratmaktadır. Bu etkilerden en belirginini fizik mekânın estetiği üzerindedir. Kamusal alanda yer alan sanat eserleri, içinde barındırdığı renk, malzeme ve ses gibi özellikler sebebiyle o mekânı görsel olarak canlandırmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, Lynch (1960) tarafından, ‘bir bireyin elinde tuttuğu dış fiziksel dünyanın genelleştirilmiş resmi’ olarak tanımlanan çevresel imaj üzerinde dolaylı bir etkiye sebep olabilmektedir.

Bulunduğu alan ve o alanı kullanan bireylerle etkileşime geçebildiği oranda değer kazanan kamusal sanat eserleri bu yönüyle, bulunduğu mekâna estetiğin ötesinde katkılar da sağlamaktadır (Ergin, 2005). Kamusal sanat eserleri, mekâna hareket, özgünlük katmakta; yerin anlamını oluşturmakta, bulunduğu alanı canlandırmakta ve yaşamasını sağlamaktadır (Erdoğan, 2010). Bununla bağlantılı olarak, bu tez çalışmasında, kamusal sanat eserlerinin mekânsal aidiyete etkisi araştırılacaktır.

Kamusal sanat eserlerinin mekânsal etkileri, bu eserlerin kamusal mekân içindeki yer seçimiyle de bağlantılıdır. Herhangi bir ögenin bir mekândaki yer seçimi, hem o ögenin kendisini hem de bulunduğu mekânı etkileyen bir konudur. Kamusal sanat eserleri, kent kullanıcısı tarafından kolaylıkla fark edilebilmek amacıyla kent mekânı içerisinde bulunan tanımlı mekânlarda ve çeşitli odak noktalarında sergilenmektedir. Kamusal sanatta temel amaç etkileşim kurmak olduğundan, yaya akışının yoğun olduğu mekânlar sanat eserleri için ideal konumlardır (Selvi, 2017). Çevresel imaj üzerinde büyük etkisi olan işaret öğeleri ve bağlantı noktalarının olduğu mekânlar, kamusal sanat eserleri için önemli gerekliliklerden biri olan görünürlüğü artırmaktadır (Bingöl, v.d., 2021). Bu sayede kamusal alan içinde yer seçen

sanat eserleri, o alanı daha ilgi çekici bir hale getirmekte; içinde bulunduğu alanı bir odak noktasına çevirerek bireylerin zihinsel haritalarına katkı sağlamaktadır.

Bu bölümde, kamusal sanat türlerinin kentsel mekân üzerindeki etkileri, tez çalışması kapsamında ele alınan mural ve grafitiler özelinde detaylıca incelenecektir.

3.1 Grafiti

Yüzey boyama türünün en çok rastlanan örneklerinden biri, günümüzde dünya genelinde yasallığı tartışılmaya devam etse de, dışavurumcu bir sanat olarak nitelendirilen (Gökçen, 2018) grafitidir. ‘Çizmek, yazmak’ anlamlarına gelen Yunanca bir terim olan ‘graphein’ sözcüğünden türeyen grafiti; genellikle sprej boya kullanılarak binaların yüzeylerine yapılan yazı, resim veya boyamaları ifade etmektedir (“Graffiti Art”, t.y.; “Street and Graffiti Art”, t.y.). Çeşitli boyutlarda örnekleri bulunan, gösterişli bir görsel biçim veya politik bir söyleme sahip olan, kimi zaman yasal kimi zamansa yasadışı olabilen, çeşitli mesaj, cümle, slogan veya imge içerebilen yüzey yazı ve resimleri olarak tanımlanabilir (Balkır ve Kuru, 2016).

3.1.1 Tarihçe

Temel içgüdülerinden biri belirli bir olay veya durum karşısındaki düşüncelerini paylaşmak olan insanın, bu amaç için bulduğu yollardan biri olan grafitinin tarihi 1970’lere kadar dayanmaktadır (Aksel, 2013). Grafiti, New York’ta yaşayan siyahi ve Latin kökenli gençlerin bina ve metroların yüzeylerine, sprej boyalar ile kendi takma isimlerini (tag) yazarak bu alanlara kendilerinden bir iz bırakmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır (“Graffiti Art”, t.y.). Hip-hop kültürü ile özdeşleştirilen ve çeşitli sprej ürünler kullanılarak yapılan grafiti, kullanımı diğerlerine göre çok daha kolay olan aerosol sprej kutusunun icat edilmesiyle birlikte hızla yaygınlaşmış bir sanat türüdür (“Street and Graffiti Art”, t.y.).

Kendilerine özel bir etiket ile çizimini yapan grafiticiler (writer) (Halsey and Pederick, 2010; Gökova, 2020), zaman içinde, insanlara bir mesaj verme, bir

araya gelme, ayağa kalkma, tepki gösterme gibi çeşitli amaçlar edinmiştir (“Street and Graffiti Art”, t.y.). Bu amaç doğrultusunda, kent içinde uzun mesafeler kat eden ve kentin büyük bölümü tarafından görülen yüzeylere sahip olan metrolar ve trenler, grafiti sanatçılarının ana çalışma yüzeyleri haline gelmiştir (“Street and Graffiti Art”, t.y.).

Grafiti, dünyada oluşan toplumsal estetik değerleri, kamusal alan düzenini sağlayan yasaları reddederek kendi sistemini oluşturmuş, sanayileşen dünya düzeni içinde kitlesel bir olay haline gelmiştir (Kıyar, 2017). Günümüzde dünyanın çeşitli yerlerinde, toplu taşıma araçlarının yanı sıra kentsel mekânda yer alan duvarlarda veya yapıların cephelerinde, özel veya kamusal mülkler üzerinde, kimi zaman izinli kimi zamansa izinsiz şekilde yapılan grafiti çalışmalarına rastlamak mümkündür.

3.1.2 Sanat ya da Vandalizm

Grafitinin sanat mı yoksa vandalizm mi olduğu tartışmaları günümüzde hala devam etmektedir. Sanat kavramının bir alt türü olma özelliği taşıyan ve bu kavramın taşıdığı amaca benzer bir amacı olan grafiti (Bölüm 2.2), belirli özellikleri sebebiyle bir sanatsal aktiviteden çok, çevreye ve topluma olumsuz etkileri olan bir uygulama olarak değerlendirilebilmektedir.

Dışavurumcu, yasadışı ve kaçak işaretlemeler olarak tanımlanan marjinal sokak sanatı türleri arasında dahil edilmekte olan grafiti, planlı ve düzenlenmiş alanlar olan kentlerde var olmak, kabul görmek, kimlik edinmek gibi amaçlar taşımaktadır (Tanglay, 2005). Bu amaçlar doğrultusunda grafiti, diğer sanat türlerinin aksine, kendine özgü uygulama alanlarını çoğu zaman izin alınmaksızın seçmekte; bu alanlar genellikle özel veya kamusal mülkler olmaktadır. Yapısı ve ortaya çıkış biçimi gereği, grafiti rızayı önemsememekte ve uygulama yapılacak alanın sahibinin rıza göstermesi kaygısını taşımamakta, bu anlamıyla şiddet kavramıyla bağdaştırılmaktadır (Halsey and Pederick, 2010). Bu sebeple bazı yaklaşımlara göre, grafitinin toplum malına zarar veren bir uygulama olduğu savunulmaktadır (Halsey & Pederick, 2010; Aksel, 2013).

Benzer bir şekilde, kuralsız bir yapıya sahip olan ve radikal olarak değerlendirilen bu uygulama türünün, özel ve/veya kamusal mülkü değersizleştirdiği, bu sebeple vandalist bir özellik taşıdığı düşünülmektedir (Gökova, 2020). Vandalizm ile bağdaştırılan grafiti, yapıldığı alan ve çevresinde güvenlik ve kontrol olmadığı, bu alanın suça yatkın bireyler tarafından kullanıldığı mesajı taşımakta; grafiti yapılan mekânları suç işlemeye ve çeteleşmeye daha elverişli hale getirmektedir (Campbell, 2008).

Diğer bir yandan, vandalist olması sebebiyle suç unsuru taşıyan grafiti, hızlı çalışmayı ve bağlantılı olarak adrenalini beraberinde getirmekte; bu anlamıyla özellikle genç nüfus için ilgi çekici bir özellik kazanmaktadır (Gökova, 2020). Bu durumla bağlantılı olan diğer bir yaklaşıma göre illegal olarak gerçekleştirilen grafiti, otoriteye başkaldırı gibi protest bir tavır sergilediği için (Nandrea, 1999) sanatçı ve alımlayıcı tarafından daha ilgi çekici bir hale gelmektedir (Çevik, Bingöl ve Özkul, 2019). Kışkırtıcı bir karşı kültür yaratma özelliği ile grafiti, genç nüfus başta olmak üzere geniş kitleler tarafından hızla ve kolayca kabul görmektedir (Lemoine, 2014).

Doğası gereği çılgın ve öfkeli bir dışavurum biçimi olarak kabul edilen grafiti (Halsey and Pederick, 2010), bir şeyler çizmek ve bir şeyleri kentsel mekân elemanı olan duvarlar üzerinden anlatmanın yanı sıra, ortaya çıktığı günden beri siyasi propaganda aracı olarak da kullanılmaktadır (Kıyar, 2017). Bu anlamıyla yönetimler tarafından çoğunlukla kabul görmeyen bir uygulama olmuştur.

Grafitinin zaman içinde popülerlik kazanması ve toplum tarafından kabul edilmesi ile dışavurumcu, marjinal ve illegal olma özelliklerini kaybettiği, küresel bir sanat akımına dönüştüğü düşüncesi ise diğer bir yaklaşımdır (Kıyar, 2017; Gökova, 2020).

3.1.3 Grafitinin Sınıflandırılması

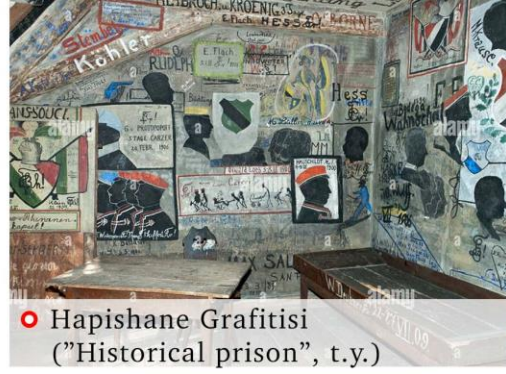
Vandal olup olmadığı tartışılmaya devam eden grafiti, nitelik, anlam, teknik gibi ölçütler baz alınarak çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar, toplum biçimine, coğrafyalara veya ideolojilere bağlı olarak çeşitlenebilmektedir.

İlk olarak Reiner grafitiyi, içeriğine ve taşıdığı anlama göre beşe ayırmaktadır: agromina isimler ve ilk hecelerın ifade biçimi; amorous aşk konulu ifadeler; tabu, erotik ve müstehcen ifadeler; entelektüel şiirsel, dilek içeren veya komik ifadeler; protest ise talep veya isyanın ifadesidir (Reiner, 1971; aktaran Gemci, 2022).

Diğer bir yandan, ortaya çıktığı ilk dönemden günümüze kadar çeşitli değişimler geçirmiş olan grafiti, bu değişimlere yön veren öncül türlere göre de sınıflandırılabilir (Gemci, 2022). Bu kapsamda öncül grafiti türleri yediye ayrılmaktadır: Antik grafiti, vagon grafitileri, aylak/hobo grafitileri, çete grafitisi, hapisane grafitisi, kadın grafiti yazarlarının grafitileri ve etnik grafiti (Şekil 3.1). Antik grafiti, Akdeniz ve Ege coğrafyalarında yapılan arkeolojik kazılarda karşılaşılan, antik çağlardan günümüze ulaşmış grafitileri ifade etmektedir (Baird & Taylor, 2010). Vagon grafitileri, tren vagonlarının üzerine yapılan, kentin ya da ülkenin çeşitli yerlerine ulaştırılan ve geniş kitlelerin yapılan grafiti çalışmalarını görmesini sağlayan grafiti türüdür (Sattler & Kenney, 2022). Aylak/hobo grafitileri, Kuzey Amerika'da ortaya çıkan, genellikle düşük gelir grubunda yer alan ve çevreleri tarafından kabul görmeyen kişilerin 'hayatta kalma kodu' olarak yaptığı grafitileri ifade etmektedir (Berendsohn, 2022). Çete grafitisi, genellikle farklı etnik gruplardan olan çete üyelerinin, çeşitli bireysel veya toplumsal mesajlar vermek amacıyla yaptığı grafitiler olarak tanımlanmakta (Phillips, 2016); hapisane grafitisi ise mahkûmların hapisane duvarlarına yazdığı veya çizdiği, hapisanedeki çeşitli olay veya durumların aktarıldığı, pornografi ve şiddet dili içerebilen yazı veya çizimler olarak ifade edilmektedir ('Prison Graffiti', t.y.). Grafitinin erkek temelli bir sokak sanatı olarak görülmesine bağlı olarak kadın grafiti yazarlarının grafitileri ayrı bir tür olarak ele alınmaktadır (Pabón, 2013). Son olarak çeşitli etnik gruplardaki kültürel imgelerin veya sembollerin kullanıldığı yazı veya çizimler ise etnik grafiti olarak tanımlanmaktadır (Gemci, 2022).

◦ Antik Grafiti
("Antik Dönem", 2022)

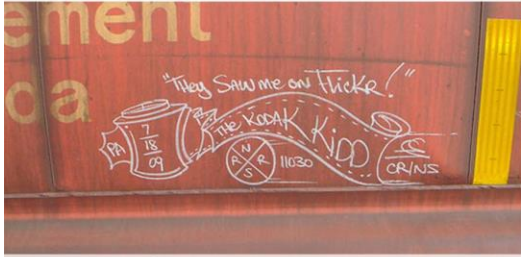
◦ Hapishane Grafitisi
("Historical prison", t.y.)

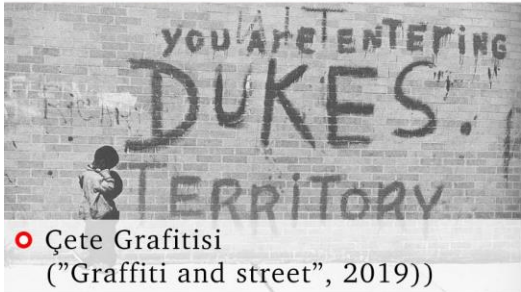
◦ Vagon Grafitileri
("Freight train", t.y.)

◦ Kadın Grafiti Yazarlarının
Grafitileri ("Graffiti artist", t.y.)

◦ Hobo Grafitileri ("Moniker", t.y.)

◦ Çete Grafitisi
("Graffiti and street", 2019))

◦ Etnik Grafitisi
("Graffiti artist", t.y.)

Şekil 3.1 Öncül grafiti türleri

Diğer bir sınıflandırma yöntemi jenerik tarzlar sınıflandırmasıdır. Grafitinin öncül akımlarından olan Hip Hop akımına dahil olan ve günümüz grafiti dünyasında kabul gören çeşitli grafiti tarzlarının derlemesinden oluşan jenerik sınıflandırma beş farklı grafiti türü içermektedir: Tag, Throw up, Piece, Character ve Mural (Gemci, 2022). Tag grafiti, grafitinin ilk türlerinden olma özelliği taşımakta, grafiti yazarlarının belli bir anlam taşımayan hece veya kelimelerden oluşan ve kendilerine özgü olan imzalarının belirli duvarlara atılması olarak tanımlanmaktadır (Zhang and Chan, 2021; Erdoğan, 2017). Anlık olarak yazılma özelliği taşıyan ve grafiti

yazarlarının belirli bir yerde bulunduğunu veya belirli bir bölgenin onlara ait olduğunu ifade etme yöntemi olarak kullanılan tag grafiti, genellikle sprej boya veya markör kalem ile yapılan ve tek renk içeren yazılamalardır (Gemci, 2022). Throw up grafiti, bubble-shape olarak adlandırılan belirli bir görsel biçime sahip olan, genellikle iki veya üç renk içeren imzalamalar olarak tanımlanmakta, tag ile benzer olarak el çabukluğu ile yapılan yazılamaları ifade etmektedir (Chang, 2020). Piece grafiti, genellikle sprej boya ve/veya marker ile yapılan, grafik bir görselleştirmeye sahip, biçimselliğin öne çıktığı bir grafiti türü olmakla birlikte; okunabilirlikten çok görselliğe odaklanılan, çoğunlukla soyut grafik ifadelerle sahip, grafiti yazarlarının sanatsal yeteneklerini gözler önüne sermek amacıyla uyguladığı yazı veya çizimler olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2017). Character grafiti, tamamıyla yaratıcılığa ve sanatsallığa odaklanılan, genellikle üç boyut veya perspektif gibi tekniklerin kullanıldığı, grafiti yazarının kendisini temsil eden çeşitli karakter veya figürleri içeren yazı ve çizimlerdir (Gemci, 2022). Son olarak mural, kültürel konu ve temaları yansıtan duvar resimleri olarak bu sınıflandırmada yer almaktadır (Gemci, 2022). Ancak bu çalışma kapsamında mural, ayrı bir tür olarak ele alınmakta olup, detaylıca incelenecektir.

Bahsedilen sınıflandırmaların yanı sıra, grafiti üzerine çalışan farklı yazarlar tarafından yapılan farklı grafiti sınıflandırmaları bulunmakla birlikte, bu tez çalışması kapsamında baz alınan, ölçülebilirliği ve ayrıştırılması en kolay ve kesin sınıflandırma yöntemi jenerik tarzlardır.

3.1.4 Kamusal Mekâna, Bireye ve Topluma Etkileri

Bir yüzey boyama türü olarak değerlendirilen grafiti, görüntü, estetik, algılanma biçimi ve görüntünün yorumuyla ilişkilendirilmektedir (Halsey and Pederick, 2010). Bulduğu mekâna, alımlayıcının bakış açısına göre olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilebilecek estetik bir değer katmakta ve o mekânı biçimlendirmektedir.

Form ve malzeme gibi fiziksel nitelikleriyle ve özgün olma özelliğiyle kamusal sanatın alt türü olan grafitiler, bulunduğu mekâna kimlik

kazandırma özelliği taşımaktadır (Akkar Ercan, 2013). Benzer bir şekilde, grafitinin uygulandığı alanlar/yüzeyler dikkate alındığında, kişiliksiz olarak değerlendirilen mekânlara bir kişilik kattığı, kamusal mekânı bir paylaşım ve etkileşim alanı haline getirdiği söylenebilir (Tanglay, 2005). Kent içinde görmezden gelinen veya unutulmuş mekânları dikkat çekici ve fark edilebilir hale getirmek, aynı zamanda kamusal mekânın sınırlarını yeniden oluşturmak, grafitinin mekân üzerindeki katkıları arasındadır (Halsey and Pederick, 2010). Bu anlamıyla kendi çalışma alanını üreten grafiti, bireylerin bu alana olan aidiyetini destekleyici bir rol oynamaktadır.

Grafiti eserleri, özellikle kabul gördüğü ve benimsendiği toplumsal kesim tarafından, kentsel mekân içinde bir nirengi noktası haline gelmektedir (Tanglay, 2005). Grafitilerin bulunduğu duvarlar ve sokaklar, gelip geçilen kanal mekânlar olmaktan öteye geçerek izlenen ve birlikte üretilen mekânlara dönüşmektedir (Aksel, 2013).

Grafitinin, dışavurumcu ve marjinal olması ve kent içinde ortak bir kaygı taşıyan bireyleri bir araya getirmesi sebebiyle etnik grupların birliğini ve aynı zamanda çeşitliliğini destekleyen toplumsal bir etkisi bulunmaktadır (Tanglay, 2005). Bu özelliği ile grafitinin, bireylerin bir araya gelerek sosyalleşmelerine katkı sağladığı söylenebilir. Kent içindeki gençler başta olmak üzere tüm bireylerin toplumsal kaygılarını yansıtma ve görünür hale getirme biçimi olan grafiti, kentlerin sosyal ve mekânsal düzeninin anlaşılabilir hale gelmesini sağlamakta, kimi zaman bu düzeni yeniden üretmektedir (Tanglay, 2005).

3.2 Mural

Mural, en genel haliyle, bir duvarın veya düz bir yüzeyin boyanması olarak tanımlanmaktadır (Zeybek, 2018). Kentsel mekânda yer alan yapıların yüzeylerini renklendirme olarak ifade edilen murallar, görsel ve estetik anlamda bir arayışın sonucunda ortaya çıkmıştır (Çalışır Adem, vd., 2019). Yer aldığı alanların herkese açık kamusal alanlar olması sebebiyle 'demokratikleştirilmiş zanaatkârlık' olarak tanımlanan murallar (Zeybek, 2018), kimi kaynaklara göre grafitinin bir alt türü olarak değerlendirilmekte,

kimi kaynaklara göreyse anlam ve amaç bakımından grafitiye göre oldukça farklı özellikler taşıyan ayrı bir tür olarak ele alınmaktadır.

Toy ve Görgülü (2018), muralların, daha uzun ve kapsamlı bir sürece sahip olan ve uygulanacak alanın sahibinin izni ile gerçekleştirilen bir grafiti türü olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir yandan, Halsey ve Pederick (2010), muralın, grafitinin tam aksine, büyük ölçekli bir resimsel ögeye sahip, politik ifadelerden uzak, geleneksel tasarım unsurları barındıran, yer aldığı çevreye uygun ve estetik olarak hoş olan bir sanat türü olduğunu belirtmektedir.

3.2.1 Tarihçe

Duvar resimleri, sanat türü olarak değerlendirilen ilk ifade tekniklerinden biri olup, tarihi ilk çağlara kadar uzanmaktadır (bölüm 2.2.1). Mağara duvarlarında yer alan ve o dönemin hayat tarzını yansıtan küçük çizimler olarak ortaya çıkan duvar resimleri, günümüzde kamusal alanlarda yer alan büyük boyutlu ve izinli yapılan çizimlere evrilmiş ve mural adını almış durumdadır.

Muralların geçmişten günümüze geçirdiği süreç içerisinde işlevinde de belirli değişiklikler yaşanmıştır. Yerleşik yaşam biçimine sahip ilk toplumlarda duvar resimleri, egemen sınıfın otoritesini ve çıkarlarını korumak için ibadet kadar etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Jingfeng, 2014). Modernleşme süreci ve beğeni ve güzellik kavramlarının bireysel bir hale gelmesi ile birlikte duvar resimleri daha çok estetik işleve sahip bir sanat türü haline gelmiştir (Jingfeng, 2014).

Murallar, ortaya çıktığı dönemden günümüzdeki haline ulaşana kadar geçirdiği süreç itibariyle, ne gerçek sanatın başlangıcı ne de grafiti gibi türlerin yarattığı vandalizm akımının sonu olarak değerlendirilmektedir (Halsey and Pederick, 2010). Murallar, sahip olduğu yapısal özellikleri sebebiyle, sanat ve kamusal alan arasındaki bağlantının kurulması ve sanat ve vandalizm ilişkisinin anlaşılması amacını taşımaktadır (Halsey and Pederick, 2010).

3.2.2 Kamusal Mekâna, Bireye ve Topluma Etkileri

Günümüzde yoğun olarak kamusal alanlarda konumlanan murallar, şehrin sıradan görüntüsüne postmodern bir dokunuş olarak tanımlanmakta; monotonluğu kıran ve insanların zihninde bir iz bırakan sanatsal öğeler olarak değerlendirilmekte ve yaratıcı ifadenin, alışlageldik galeri ve sergi gibi kapalı mekânlardan uzaklaşarak herkesin kullanımına açık hale gelmesini sağlamaktadır (Zeybek, 2018). Muralların mekân, birey ve toplum üzerinde, eğitici, dekoratif ve değer artırıcı olmak üzere üç farklı işlevi bulunmaktadır (Jingfeng, 2014).

İçinde yer aldığı ortamın kullanım fonksiyonuna, biçimine ve sosyal çevrenin estetik beğenisine göre şekillenen murallar, tarihi, sosyal ve estetik olmak üzere belirli temalar içermekte, bu anlamıyla tamamı tarafından ulaşılabilir olan toplum üzerinde yönlendirici, eğitici ve bilişsel bir işlev taşımaktadır (Jingfeng, 2014). Bu anlamıyla murallar, bulunduğu mahallelerin ve mahallelinin sosyal karakterine katkıda bulunmaktadır (Zeybek, 2018).

Diğer bir yandan muralların çevreyi süsleme ve güzelleştirme yönündeki işlevini ifade eden dekoratif bir işlevi de bulunmaktadır. Dekoratif işlev, muralların süreç içinde geçirdiği değişimin belirleyicilerinden biri olsa da ana amacı değildir (Jingfeng, 2014). Ancak sahip olduğu form dolayısıyla, görsel ahenk ve estetik etki oluşturmak, muralların mekân ve birey üzerindeki ilk ve en temel etkileri arasındadır (Akkar Ercan, 2013).

Kentsel mekândaki işlevsiz boşlukları doldurması ve ortama sanatsal bir nitelik kazandırması sebebiyle murallar, bulunduğu ortamın değerini artırmaktadır (Jingfeng, 2014). Duvar-çevre uyumunu sağlama niteliği taşıyan muralların, çevre kalitesi üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmaktadır (Jingfeng, 2014). Benzer bir şekilde, murallar sayesinde kent içinde yer alan yapılar, eğlenceli, özgün ve özgür nesnelere dönüşmekte (Çalışır Adem, vd., 2019); duvarlar mimari bir öge olmanın ötesine geçerek bir ifade aracına dönüşmektedir (Çevik, Bingöl ve Özkul, 2019). Murallar sayesinde kent içindeki yapıların kullanılmayan yüzeyleri, sanatsal bir amaç için yeniden

değerlendirilmekte, kent dokusu içinde alternatif ve dikkat çekici alanlar yaratmaktadır (Toy ve Görgülü, 2018).

3.3 Değerlendirme

Bu bölümde, bir kamusal sanat türü olan yüzey boyamanın en yaygın çeşitlerinden olan ve bu çalışma kapsamında özel olarak odaklanılan grafiti ve murallar kentsel mekânla ilişkilendirilmiştir.

‘Mekâna kendinden bir iz bırakma’ amacıyla ortaya çıkan grafiti, izinsiz yapılan ve adrenalin ve dışavurum ile ilişkisi kurulan bir tür olarak karşımıza çıkmakta, vandallık üzerine çeşitli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Sahip olduğu ve yansıtmaya çalıştığı biçim ve anlam sebebiyle, kentsel mekân üzerinde estetik ve toplumsal bir etkiye sebep olmaktadır.

Geçmişten beri estetik bir arayış ile kentsel mekânda yer edinmiş olan murallar, yasal olması ve izinli yapılması yönüyle grafitiden farklılaşmakta, bulunduğu çevredeki bireyler tarafından daha kabul görülen bir niteliğe sahip olmaktadır. Çeşitli temalar ve görsel biçimler içerebilen murallar, eğitici, dekoratif ve değer artırıcı etkilerle kentsel mekânda varlığını sürdürmektedir.

Grafiti, mural ve mekânsal aidiyet arasındaki ilişkinin ortaya konmasını hedefleyen bu çalışmada alan çalışması bölümü, çalışma süresi ve elde edilen veri bakımından önemli bir yer kaplamaktadır. Bu bölümde, çalışmanın yönteminden bahsedilecek; çalışma alanı olarak seçilen Yeldeğirmeni ve Balat Sempti, çalışma alanlarında yer alan grafiti ve murallar, yapılan mülakatlar ve son olarak grafiti ve muralların aidiyet ile ilişkisi incelenecektir.

4.1 Yöntem

Grafiti, mural ve fizik mekân arasındaki ilişkinin sorgulandığı bu çalışmada öncelikle, çalışma alanları belirli kriterler doğrultusunda seçilmiştir. Mekânsal Aidiyetin Bileşenleri bölümünde (Bölüm 2.1.2) tartışılan fizik mekâna ilişkin bileşenler, çalışma alanlarının seçiminde belirleyici olmuştur. Kullanıcı çeşitliliğine sahip olan, arazi kullanımı ve doku açısından benzerlikleri bulunan, insan ölçeğinde yaya mekânlarına sahip olan iki farklı yerleşim yeri olarak Yeldeğirmeni Sempti ve Balat Sempti, çalışma alanı olarak uygun görülmüştür. İki yerleşim yeri de tarihi açıdan ortak özelliklere sahip olan, farklı dönemlerde farklı etnik grupları içinde barındırmış, bağlı olarak tarihi yapılara ve benzer bir kentsel dokuya sahip, günümüzde bir sosyo-kültürel değişimin içinde bulunan ve kullanıcı kitlesi de değişim gösteren alanlardır. Bu benzerliklerin yanı sıra, alanların mevcut kullanıcı kitlesi arasında çeşitli farklar bulunmaktadır. Yeldeğirmeni Sempti, daha genç ve eğitim düzeyi daha yüksek bir nüfusu barındırmaktayken; Balat Sempti'nin kullanıcı kitlesi çoğunlukla orta yaş ve üstü, eğitim düzeyi görece düşük ve muhafazakâr bir yapıdadır.

Çalışma alanlarının seçiminden sonra dört farklı aşama bulunmaktadır: saha çalışması, haritalama, çalışma alanlarının analizi ve mülakatlar.

İlk olarak saha çalışması aşamasında, Yeldeğirmeni ve Balat'ta yapılan yüzeysel bir inceleme/gözleme ile grafiti ve muralların mekânsal dağılımı tespit edilmiş; iki çalışma alanı için de grafiti ve muralların yoğunlaştığı alanlar çalışma sınırı olarak belirlenmiştir. Bu aşamanın devamında saptanan eserler kategorize edilerek kamusal sanat çalışmaları üç ayrı grupta değerlendirilmiştir. Bu noktada bir önceki bölümde bahsedilen Jenerik Tarzlar sınıflandırmasından faydalanılmıştır (Bölüm 3.1). Bu sınıflandırmadan yola çıkılarak mural, grafitiden ayrı bir tür olarak ele alınmış; grafiti ise kendi içinde iki farklı gruba ayrılmıştır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Çalışma kapsamında kategorize edilmiş kamusal sanat türleri örnekleri (Yazar tarafından fotoğraflanmıştır.)

Bu gruplandırmanın yapılmasında temel amaç, saha çalışması esnasında kolaylık sağlamasıdır. Gruplandırma, alanda yer alan eserlerin işaretlenmesi ve fotoğraflanması noktasında hızlı ve kolaylaştırıcı olması açısından gerekli

görülmüştür. Bu gruplardan ilki (Grup1 grafiti), tag ve throw up türü grafitileri içermekte olup; sınırlı sayıda renk ve malzeme içeren, biçimsellikten ziyade yazının/çizimin veya anlamın ön plana çıktığı grafitileri ifade etmektedir. İkinci grup ise (Grup2 grafiti), piece ve character türlerini içermekte, renk ve malzeme çeşitliliğinin arttığı ve biçimselliğin ve görselliğin ön plana çıktığı grafitileri kapsamaktadır. Belirlenen sınırlar içinde kalan tüm sokaklar tek tek yürünerek gözlemlenmiş; mural, grup1 grafiti ve grup2 grafiti olmak üzere üç ayrı kategoride yer alan kamusal sanat çalışmalarının bulunduğu cepheler/yapılar hal-i hazır harita üzerinde işaretlenmiştir. Bu noktada yalnızca bina cepheleri değil, bina önlerinde yer alan trafolar, bina ve/veya yapı adalarını çevreleyen sınır elemanları, binaların kapıları, kepenkler ve havalandırma elemanları gibi yapı elemanları üzerinde yer alan mural ve grafitiler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu aşamada, kamusal sanat kavramının tanımından da yola çıkılarak, sokak üzerinde yürünürken görülebilecek her türlü çizim ve/veya yazı, çalışmada veri olarak işlenmiştir. Ancak sokaklar üzerinde bulunan kafelerin avlularında dekoratif amaçlı bir mekân düzenlemesi olarak yer edinmiş, o kafenin kullanıcısı olmadan ve avlunun içine girmeden tamamıyla görülemeyecek olan çizim ve/veya yazılar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Diğer bir yandan, gözleme ve işaretleme aşamasında kaydedilen tüm mural ve grup2 grafitiler fotoğraflanırken; grup1 grafitiler sayıca fazla olması ve dağınık olarak konumlanması sebebiyle yalnızca örneklendirilerek fotoğraflanabilmiştir. Bu aşamada belirtilmesi gereken diğer bir konu ise verilerin doğruluğu/güvenilirliği ile ilgilidir. Çalışma kapsamında incelenen grup2 grafiti türü, yoğun olarak ana caddeler üzerindeki dükkânların kepenklerinde konumlanmıştır. Ancak bu türün tespit edilmesi noktasında belirli engeller oluşmaktadır. Dükkân kepenklerinde yer alan grafitiler, dükkânların açık olduğu saatlerde görülememekte; dükkânlar kapanıp kepenkleri indikten sonra tespit edilebilmektedir. Fotoğraf çekilebilmesi adına gündüz vakti ve dükkânların açık olduğu saatlerde çalışma yapılmış olsa da, kepenklerin indirildiği ve tüm grup2 grafitilerin ortaya çıktığı saatlerde de alan çalışması yapılmış ve gerekli işaretlemeler

gerçekleştirilmiştir. İncelenen diğer bir tür olan grup1 grafiti verisinin sürekli bir veri olmadığı da belirtilmelidir. Çalışma esnasında, grup1 grafiti bulunan binaların cephelerinin ya da yalnızca grafitilerin üzerlerinin sürekli olarak yeniden boyandığı farkedilmiştir. Bu durum binaların cephelerinde kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Saha çalışmasının Yeldeğirmeni Sempti'ndeki kısmı 2022 yılı Mayıs-Haziran-Temmuz aylarında, Balat Sempti'ndeki kısmı ise 2022 yılı Nisan-Mayıs-Haziran aylarında tamamlanmış olup; bu çalışmada saha gezisi yapılan tarihte mevcut olan, üzeri boyanmamış ve kolaylıkla okunabilen grafitilerin işaretlendiği unutulmamalıdır.

Çalışmanın ikinci aşaması, saha çalışmasından elde edilen verilerin haritalanmasıdır. Bu aşamada okunabilirliği ve algılamayı güçlendirmek adına ana renkler ve ara renkler yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen mural, grup1 grafiti ve grup2 grafiti türleri için birer ana renk belirlenmiştir: mural mavi, grup1 grafiti sarı, grup2 grafiti ise kırmızı renkle temsil edilmektedir. Bu üç türün yapılar üzerinde bir arada bulunduğu durumlar için, türleri temsil eden ana renklerin karışımıyla elde edilen ara renkler seçilmiştir: mural ve grup1 grafiti için yeşil, mural ve grup2 grafiti için mor, grup1 ve grup2 grafiti için turuncu, üçünü bir arada barındıran yapılar için ise siyah kullanılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü aşaması olan çalışma alanının analizi aşamasında, incelenmek üzere seçilen Yeldeğirmeni Sempti ve Balat Sempti'nin arazi kullanımı ile kamusal sanat türlerinin dağılımı arasındaki ilişki aranmaktadır. Grup1, grup2 grafiti ve mural türlerinin yoğunlaştığı alanların, yerleşimlerin fiziksel ve sosyal yapısı ile bağlantısı incelenmektedir.

Örnek alan araştırmasının son aşaması mülakat aşamasıdır. Bu aşamada, çalışma alanlarının her türlü kullanıcılarını temsil edecek bir bireye ulaşılmaya ve bu kullanıcıların mekânla kurdukları ilişkileri üzerinden belirli çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Yeldeğirmeni ve Balat olmak üzere belirlenen iki çalışma alanında 8'er, toplamda 16 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine

mülakat yapılmıştır. Katılımcının etkinliğine göre şekil almış olan mülakatlarda toplam soru sorusu sayısı 25 ile 30 arasında olmuş, mülakat süresi ise değişiklik göstermiştir. Yeldeğirmeni Sementi'nde mülakatların süresi 21 ile 46 dakika arasında değişmiş olup, ortalama mülakat süresi 32 dakikadır. Balat Sementi'nde ise mülakat süreleri 12 ile 52 dakika arasında değişmiş, ortalama mülakat süresi 31 dakika olarak hesaplanmıştır. Mülakat katılımcıları belirlenirken belirli kriterler göz önüne alınmış ve bu kriterler arasında dengeli bir dağılım yaratılmaya çalışılmıştır. Bu kriterler cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, alanda ikamet etme veya alanı ziyaret amaçlı kullanma durumudur. Mülakat katılımcılarının belirlenmesinde kullanılan yöntem kartopu yöntemidir. İki çalışma alanında da birer kişi ile görüşmelere başlanmış, bu kişilere belirlenen kriterler doğrultusunda yeni bir katılımcı profili tarif edilmiş ve yönlendirme talep edilmiş, bu şekilde 8'er katılımcıya ulaşılmıştır. Bu noktada, mülakat açısından belirlenen hedefe ulaşmak konusunda iki çalışma alanı arasında farklar olduğu söylenmelidir. Yeldeğirmeni Sementi'nde tarif edilen profillere uygun sekiz kişiye kolaylıkla ulaşılmıştır. Ancak Balat Sementi'nde ulaşılan kişilerin konuyu ve öngörülen mülakat süresini duyduktan sonra görüşme yapmak istememeleri veya tarif edilen profile uygun katılımcıya ulaşamaması gibi belirli zorluklarla karşılaşmıştır.

4.2 Çalışma Alanları

Çalışma alanı olarak İstanbul'un iki önemli odak noktası olan Kadıköy ve Fatih ilçelerinde yer alan Yeldeğirmeni Sementi ve Balat Sementi seçilmiştir. Seçilen iki çalışma alanı da İstanbul için tarihi öneme sahip, geçmişlerinden bu yana çeşitli kültürlerden insanlara ev sahipliği yapmış, günümüzde fiziki ve sosyo-kültürel açıdan bir değişim geçirmekte olan yerleşimlerdir.

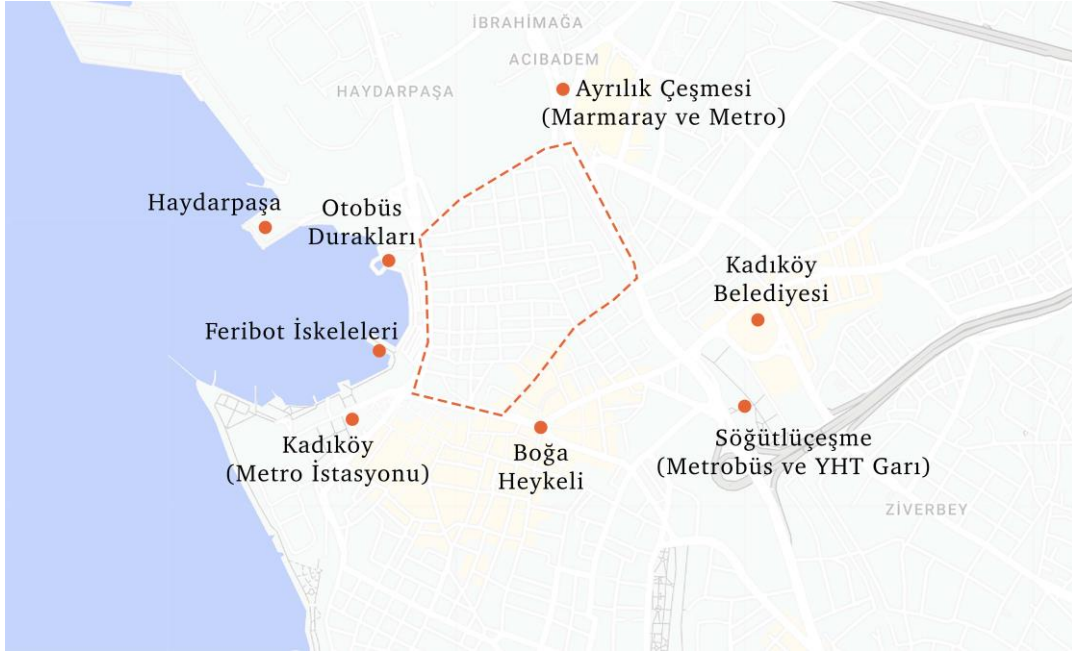
4.2.1 Yeldeğirmeni

Yeldeğirmeni Sementi, İstanbul İli Kadıköy İlçesi'nde yer almaktadır (Şekil 4.2).

nizam dokuya sahip mahalledeki sağır cephelerde yer edinmiş ve mahalleye bir kimlik kazandırmış durumdadır.

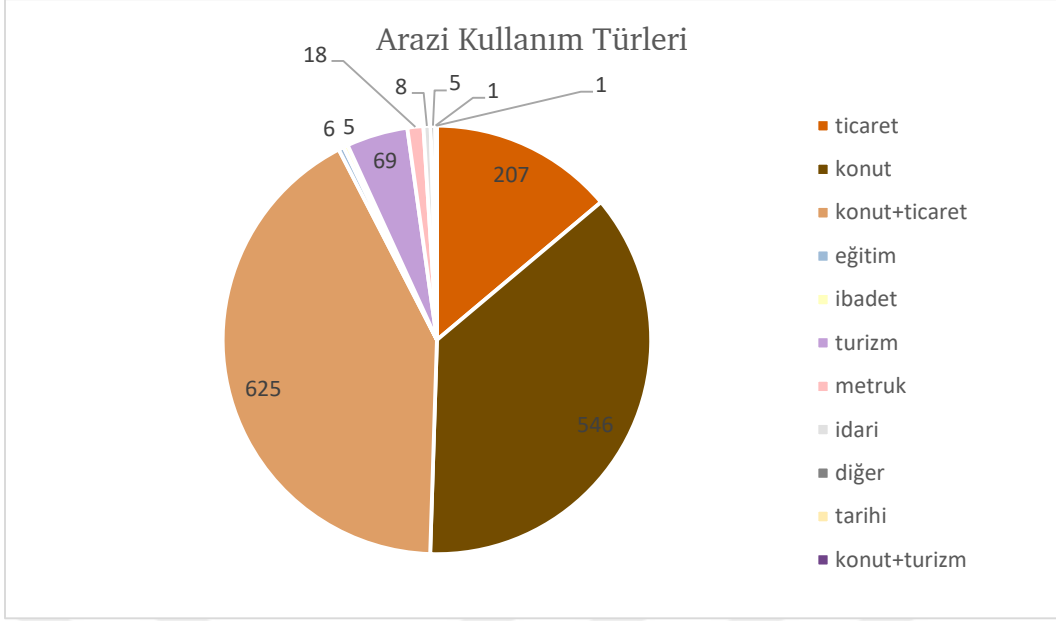
Günümüzde mahalle, metrobüs ve otobüs durakları gibi önemli ulaşım noktalarının ve Haydarpaşa Garı, Boğa Heykeli ve belediye binası gibi ilçe genelindeki önemli kullanımların merkezinde konumlanmış durumdadır (şekil 4.3).

şekil 4.3 Yeldeğirmeni çalışma alanı etrafındaki önemli kullanımlar

Yeldeğirmeni Sempti'ndeki çalışma alanı sınırı, bitişik nizamaya sahip konut-ticaret kullanımlarını içine alacak şekilde belirlenmiş; grafiti ve muralların Kadıköy İlçesi'nin genelinde bulunması sebebiyle bu kamusal sanat türlerinin semt içinde yoğunlaştığı bölgeler alana dâhil edilmiştir. Çalışma alanı, Rasimpaşa ve Osmanağa Mahallelerini içeren Yeldeğirmeni Sempti'nin bir kısmını kapsamakla birlikte; alan kullanıcıları tarafından 'Yeldeğirmeni Mahallesi' olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 4.4 Yeldeğirmeni çalışma alanındaki arazi kullanım türleri dağılımı

4.2.2 Balat

Balat Semtı, İstanbul İli, Fatih İlçesi'nde yer almaktadır (Şekil 4.5).

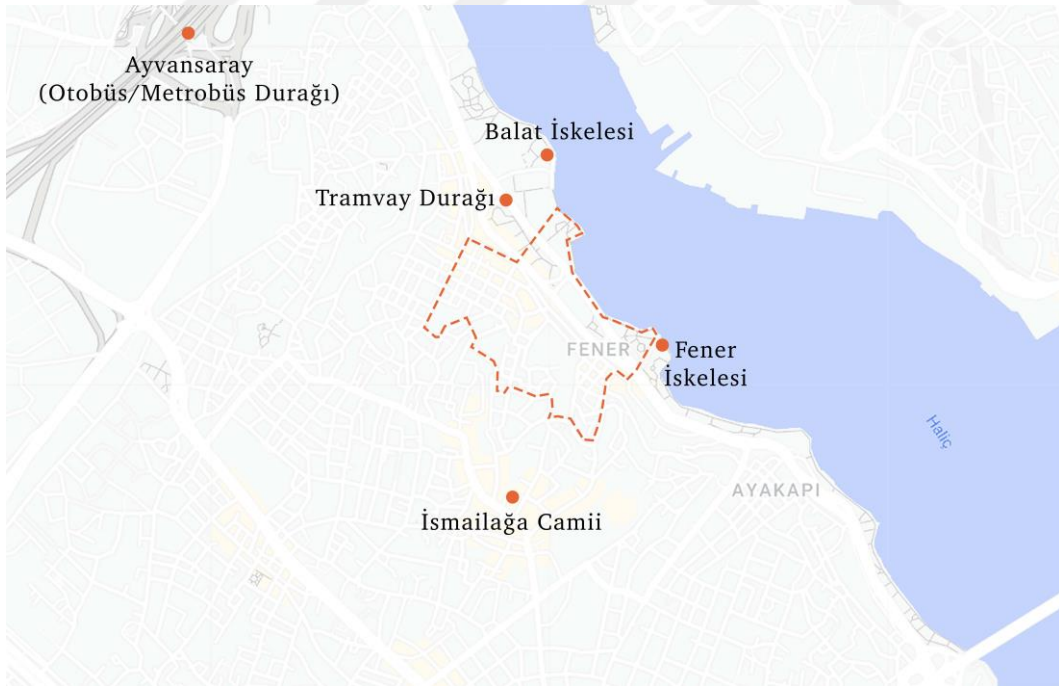

Şekil 4.5 Balat Semtı konumu

Geçmişten günümüze çeşitli kültür ve etnik kökenden insanları içinde barındırmış olan Balat Semtı'nın tarihi, Bizans dönemine kadar uzanmaktadır (Şimşek, 2017). Bizans ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir konum olan Haliç kıyısında yer alan Balat, 15. yüzyıldan itibaren Batı bölgelerden göç eden Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmuştur

(Dinler ve Güçhan, 2016). Tarihi boyunca geçirdiği büyük çaplı yangınlar sebebiyle fiziksel anlamda bir değişimin içinde bulunmuş olan Balat, Haliç kıyısında giderek artan ticaretin etkisiyle de sosyo-ekonomik anlamda bir dönüşüm geçirmiştir (Altıntaş, 2013). Semt, çevredeki yoğun sanayileşme sebebiyle 1950'lerden itibaren düşük gelirli gruplar için bir çekim noktası olmuş, İsrail'in kurulması ve 6-7 Eylül olaylarının da etkisiyle sahip olduğu Yahudi nüfus giderek azalmıştır (Dinler ve Güçhan, 2016). Aynı dönemlerde bölgeye Karadeniz ve Trakya'dan yoğun bir göç yaşanmış olup, zaman içinde bu nüfus da semtte yaşamaya başlanan yeni bir değişim ve dönüşüm sebebiyle semt dışına taşınmaya başlamıştır (Altıntaş, 2013). 2000'li yıllarda başlamış olan ve günümüzde de devam eden bir soylulaşma yaşanmakta olan semt, yeni bir cazibe merkezi olarak nitelendirilmektedir (Altıntaş, 2013).

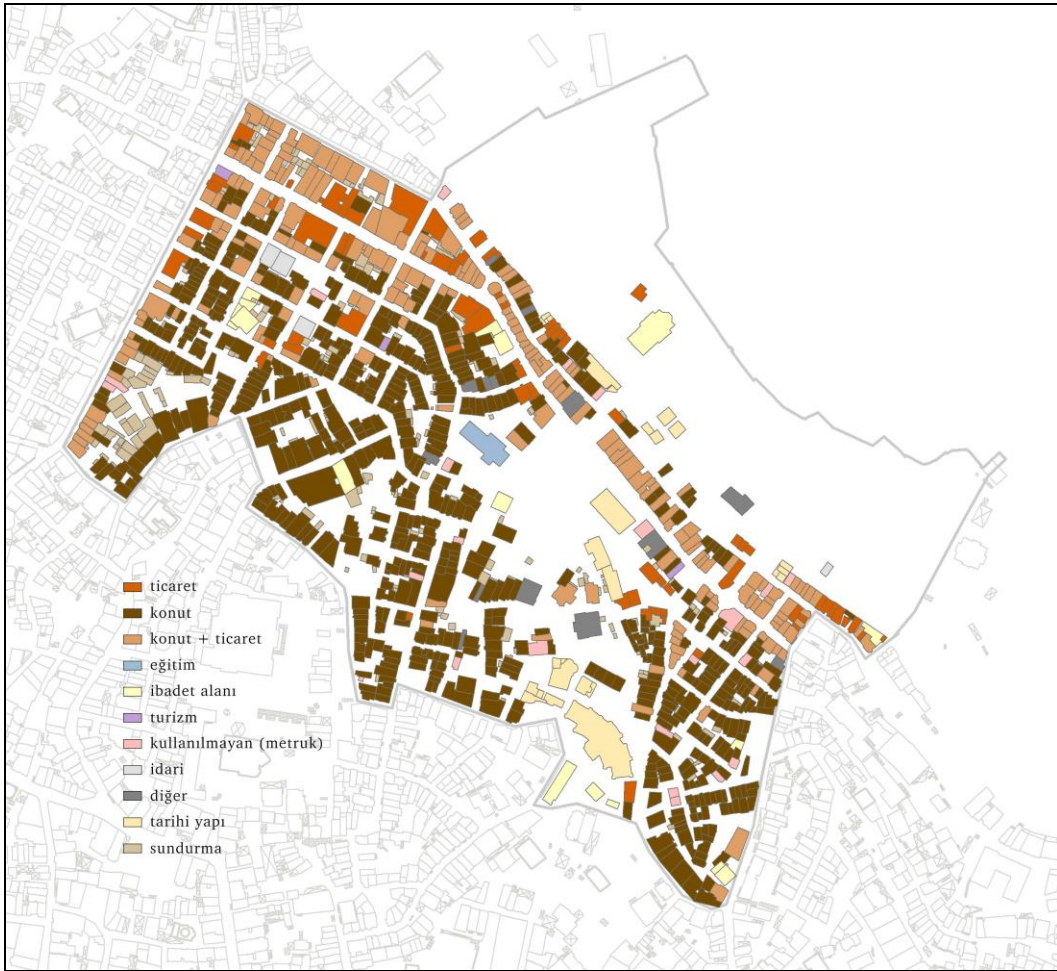
Günümüzde semt, iskeleler ve metrobüs, otobüs, tramvay gibi ilçe genelindeki önemli ulaşım sistemlerinin duraklarının yakınında konumlanmıştır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6 Balat çalışma alanı etrafındaki önemli kullanımlar

Yapılan ön gözlemler sonucunda, Balat Semtindeki çalışma sınırını belirleyen üç temel etmen olmuştur. Bunlardan ilki konut dokusudur. Konut dokusunun değiştiği yollar sınır olarak belirlenmiştir; sınırın içinde kalan

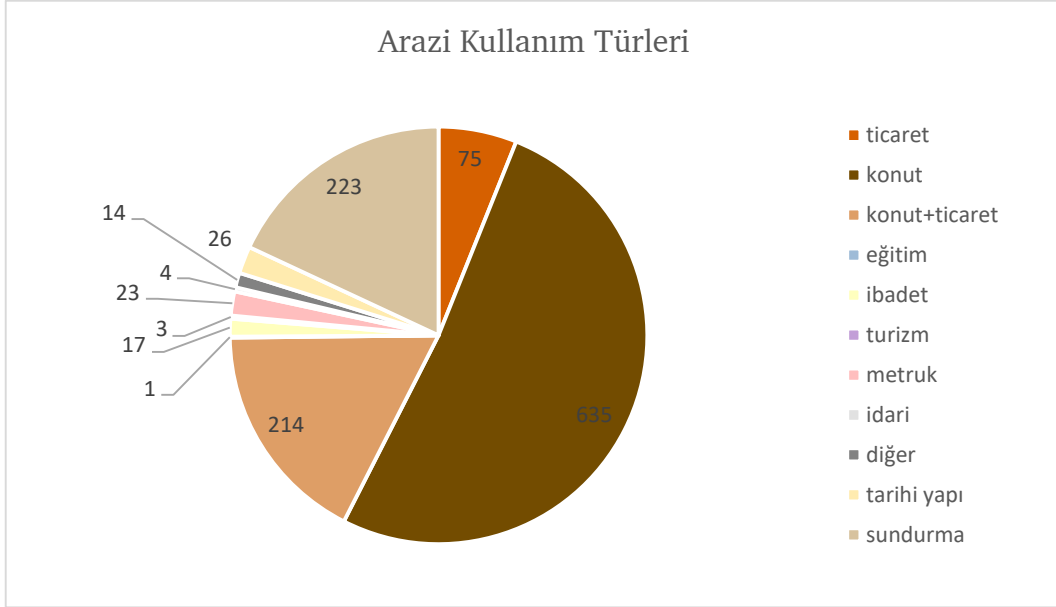
konut dokusu yoğun olarak cumbalı, çıkmalı, küçük kütleli, betonarme veya ahşap yapılardan oluşurken, sınırın dışında kalan kısım tamamıyla betonarme, geniş kütleli, çok katlı yapıları barındırmaktadır. Diğer bir etmen arazi kullanımınıdır. Özellikle konut ve konut altı ticaret kullanımının yoğunlaştığı alan sınırın içine dâhil edilirken; cami veya okul gibi büyük kütleli kullanımların büyük bir kısmı sınırın dışında bırakılmıştır. Son olarak semtin bazı bölgeleri erişim kontrollü bir yapıya sahip olduğu ve bağlı olarak rahatlıkla gezilemediği için doğrudan çalışma alan sınırı dışında bırakılmıştır.

Harita 4.2 Balat çalışma alanı arazi kullanımı

Alanın arazi kullanımına bakıldığında (Harita 4.2), alandaki yapıların yaklaşık %51'ini (635 adet) konut yapıları ve %18'ini (223 adet) genellikle konutların yakınında yer alan ve depo amaçlı kullanılan sundurmalar oluşturmaktadır. Alanın yaklaşık %17'si (214 adet) konut+ticaret

yapılarından oluşurken; %6'sı (75 adet) ticaret, geri kalan %8'lik kısım (88 adet) ise eğitim ve ibadet, idari, tarihi, turistik, metruk yapılar ve diğer arazi kullanım türlerinden oluşmaktadır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 Balat çalışma alanındaki arazi kullanım türlerinin dağılımı

4.3 Çalışma Alanlarındaki Grafiti ve Muralların Analizi

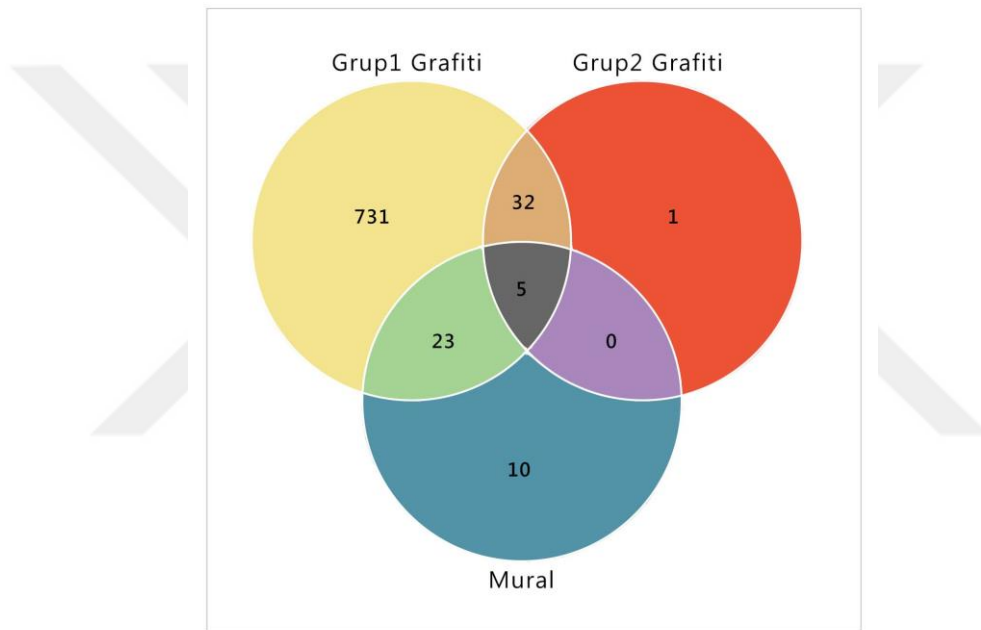
Çalışma alanlarında yer alan grafiti ve murallar incelendiğinde, bu türlerin yapılar üzerindeki dağılımlarının arazi kullanımı ve fiziksel yapı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

4.3.1 Yeldeğirmeni

Yeldeğirmeni Senti'nde yapılan saha çalışması sonucunda, semtteki yapılar üzerinde yoğunluklu olarak grup1 grafitinin bulunduğu, grup2 grafiti ve mural türlerinin ise belirli alanlarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Semtte belirlenen sınırlar içindeki grup1, grup2 grafiti ve muralların mekânsal dağılımı Harita 4.3'te görüldüğü gibidir.

tek başına, %4'ü (32 adet) grup2 grafiti ile, %3'ü (23 adet) mural ile birlikte bulunurken, geri kalan yaklaşık %1'lik kısmı (5 adet) ise hem grup2 grafiti hem mural türüyle birlikte yer almaktadır. Alanda bulunan grup2 grafitilerin sıklıkla grup1 grafiti ile birlikte bulunduğu; toplam grup2 grafiti sayısının yaklaşık %3'ünün (1 adet) tek başına, %13'ünün (5 adet) ise grup1 grafiti ve murallarla birlikte yer aldığı tespit edilmiştir. Alandaki muralların ise yaklaşık %26'sının (10 adet) tek başına, %60'ının (23 adet) grup1 grafiti türüyle birlikte ve %14'ünün (5 adet) hem grup1 hem grup2 grafiti türleriyle birlikte bulunduğu çıkarılan sonuçlardandır.

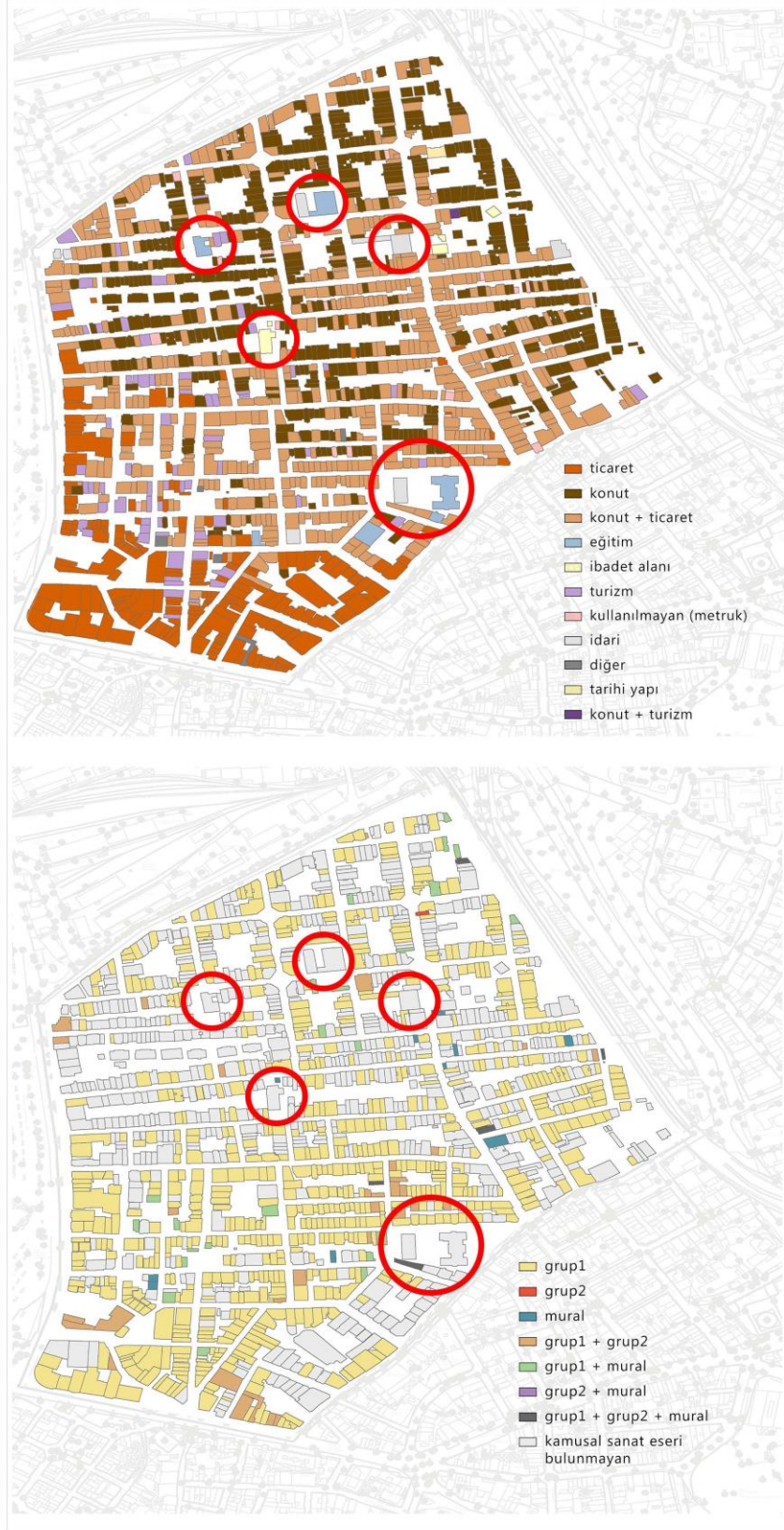
Şekil 4.8 Yeldeğirmeni çalışma alanındaki kamusal sanat türleri dağılımı (adet)

İncelenen kamusal sanat türlerinin dağılımı, alanın arazi kullanımıyla çeşitli noktalarda ilişkilidir. Öncelikle; mural, grup1 ve grup2 türlerinin tamamı yoğunluklu olarak ticaret, konut ve konut+ticaret yapıları üzerinde bulunmakla birlikte, mural ve grup2 grafiti türlerinin aksine grup1 grafiti; otel, pansiyon gibi turistik kullanımlarda, metruk yapılarda da yer edinmiş durumdadır (Tablo 4.2). Alanda yer alan grup1 grafitilerin yaklaşık %95'i (748 adet), grup2 grafitilerin %95'i (36 adet) ve muralların %84'ü (32 adet) ticaret, konut ve konut+ticaret yapıları üzerinde yer almaktadır.

Tablo 4.2 Yeldeğirmeni Senti'ndeki arazi kullanımı ve kamusal sanat türleri dağılımı

	Grup1	Grup2	Mural
Ticaret	149	8	2
Konut	262	8	10
Konut+Ticaret	337	20	20
Eğitim	1	0	0
İbadet	0	0	1
Turizm	30	0	3
Metruk	5	1	0
İdari	2	0	0
Diğer	4	1	2
Tarihi	0	0	0
Konut+Turizm	1	0	0
Toplam	791	38	38

Eğitim yapıları ve idari yapılar gibi, denetimin yüksek olduğu ve kontrollü cephelere sahip kullanımlarda grup2 ve mural türlerinin bulunmadığı, grup1 türünün ise diğer kullanımlara kıyasla az sayıda bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.9).

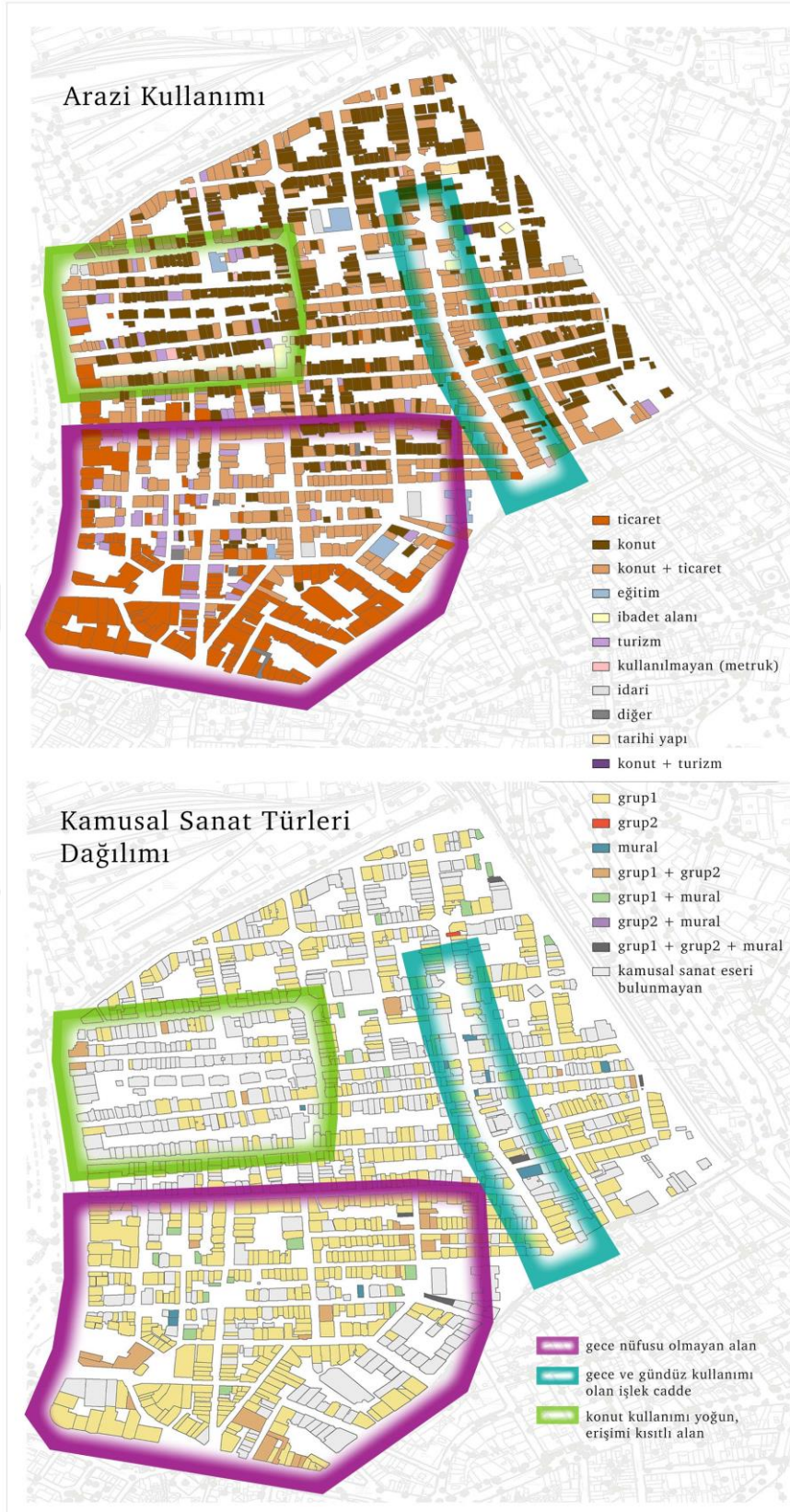

Şekil 4.9 Yeldeğirmeni çalışma alanındaki eğitim, ibadet yapıları ve idari kullanım noktaları ile kamusal sanat türleri ilişkisi

Grup1 grafiti hızlı ve kaçak işaretlemeler şeklinde olduğu için, belirli saatlerde aktif kullanımı olmayan sokaklar gibi, bu uygulama biçimine elverişli alanlarda yoğunlaşmıştır. Şekil 4.10'da belirtilen mor bölge; gece nüfusu olmayan arazi kullanım türleri olan ticaret ve konut+ticaret yapılarının yoğunlaştığı bölgedir. Grup1 grafiti de bu alanlarda, özellikle bu yapıların kepenklerinde sıkça konumlanmıştır.

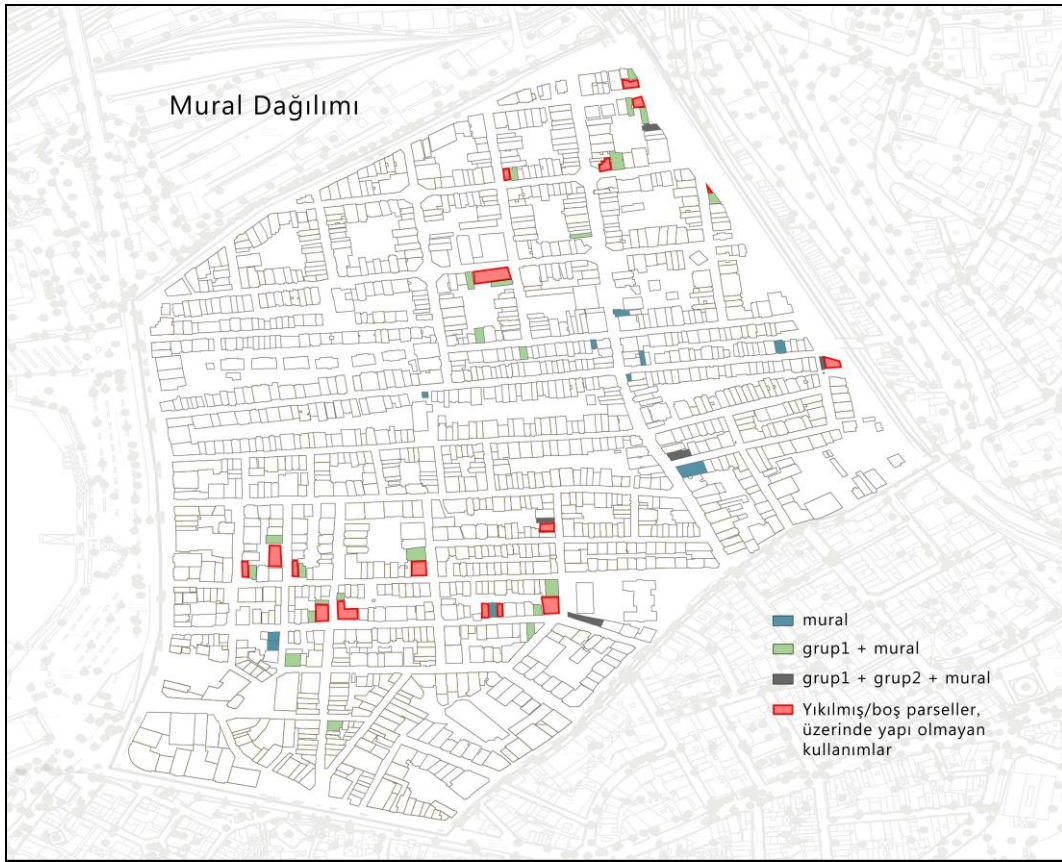
Mavi alanda konut+ticaret yoğunlaşmış olmasına rağmen grup1 grafiti görece az bulunmaktadır (Şekil 4.10). Bu alan semtin en işlek caddesi olan Karakolhane Caddesi'dir. Gündüz kullanımının yanı sıra gece de kullanıcılar tarafından yoğun olarak kullanılan bir alan olması ve günün her saati gözetim altında olması sebebiyle g1 grafiti bu alanda daha az görülmektedir.

Yeşil alan (Şekil 4.10); hem grup1 grafitinin hem de diğer türlerin yoğunlaşmadığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Alan genel olarak çevresinde konut kullanımı bulunan ve konut adası ortasında yer alan açık yeşil alan niteliği göstermektedir. Bu durum alanın erişilmesini güçleştirmektedir. Ayrıca, konut işlevi sebebiyle alandaki ziyaretçi nüfusu düşüktür ve anonim davranış görece azdır. Bu durum da, sürekli bir kullanım, gözetim ve aidiyeti mümkün kılmaktadır. Buna bağlı olarak alanda üç kamusal sanat türünün de yer bulamadığı söylenebilmektedir.

Şekil 4.10 Yeldeğirmeni çalışma alanındaki arazi kullanımı-kamusal sanat türü ilişkili bölgeler

Kentsel doku açısından bakıldığında; muralların sıklıkla yapıların sağır cephelerinde yer aldığı kabulünden yola çıkılarak, bitişik nizam dokuya sahip olan semt içindeki yıkılmış veya boş parsellerde ya da üzerinde yapı olmayan çeşitli kullanımların etrafında bulunduğu görülmektedir (Harita 4.4). Bu lokasyonların, büyük kütleli ve her cephesinde farklı kullanımların bulunduğu ticaret yapılarındansa, küçük kütleli, bitişik nizam olmasından dolayı sağır cephe bulundurabilen konut veya konut+ticaret kullanımının bulunduğu alanlar olduğu görülmektedir.

Harita 4.4 Yeldeğirmeni çalışma alanındaki muralların dağılımı

4.3.2 Balat

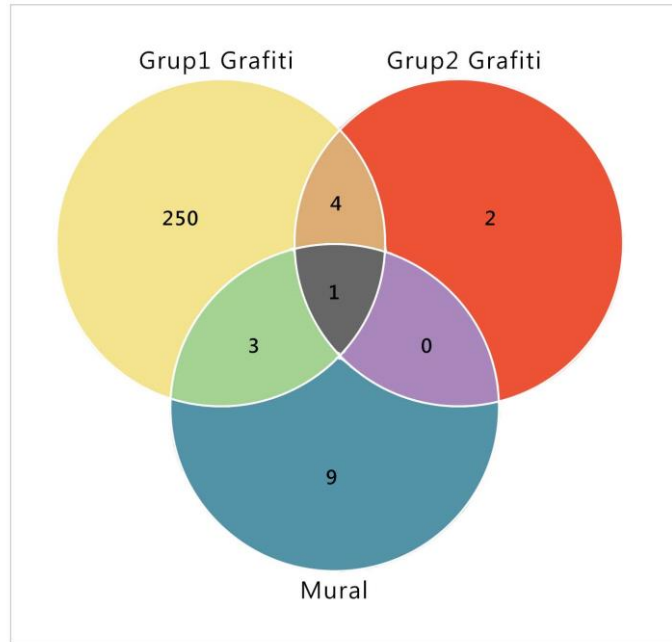
Diğer bir çalışma alanı olan Balat Semti'nde, Yeldeğirmeni'nden farklı olarak, yerel yönetim destekli bir kamusal sanat üretimi bulunmamaktadır. Bu durum, mural öncelikli olmak üzere alandaki kamusal sanat türlerinin sayısında ve dağılımında, Yeldeğirmeni Semti'ne göre çeşitli farklılıkları beraberinde getirmektedir.

Tablo 4.3 Balat'taki kamusal sanat türlerinin yapılar üzerindeki dağılımı
(Yapı adedi bazında)

Grup1 Grafiti	Grup2 Grafiti	Mural
258	7	13

Alandaki kamusal sanat türlerinin yapılar üzerinde tek başlarına veya çeşitli kombinasyonlar halinde bulunma durumu Şekil 4.11'de görüldüğü gibidir. Alanda yer alan grup1 grafitilerin yaklaşık %96'sı (250 adet) yapılar üzerinde tek başına yer edinmiştir. Bu grafiti türünün yaklaşık %2'si (4 adet) grup2 grafiti ile, %1'i (3 adet) mural ile birlikte alanda bulunmaktadır. Alandaki toplam grup2 grafitinin yaklaşık %57'si (4 adet) grup1 grafiti türü ile birlikte, %29'u (2 adet) tek başına, %14'ü (1 adet) ise hem grup1 grafiti hem mural ile birlikte bulunmakta; grup2 grafiti-mural kombinasyonunun alandaki yapılar üzerinde yer edinmediği görülmektedir. Son olarak alandaki muralların büyük bir kısmı yapılar üzerinde tek başlarına bulunmaktadır. Muralların yaklaşık %23'ü (3 adet) grup1 grafiti ile, %8'i (1 adet) ise hem grup1 hem grup2 grafiti ile birlikte yer almaktadır.

Şekil 4.11 Balat çalışma alanındaki kamusal sanat türleri dağılımı

Yeldeğirmeni ile benzer şekilde, kamusal sanat türlerinin alandaki dağılımı ile alanın arazi kullanımını arasında çeşitli ilişkiler bulunmaktadır (Tablo 4.4).

Konut, ticaret ve konut+ticaret yapıları üzerinde yer edinen kamusal sanat eserleri, tüm grup1 grafitilerin %93'ünü (240 adet) , grup2 grafitilerin %86'sını (6 adet) ve muralların %70'ini (9 adet) kapsamaktadır. Grup2 grafiti ve muraldan farklı olarak grup1 grafitilerin ibadet ve turizm yapıları ve diğer arazi kullanım türleri üzerinde de yer edindiği görülmektedir.

Tablo 4.4 Balat Sempti'ndeki arazi kullanımı ve kamusal sanat türleri dağılımı

	Grup1	Grup2	Mural
Ticaret	10	1	5
Konut	179	3	2
Konut+Ticaret	51	2	2
Eğitim	0	0	0
İbadet	3	0	0
Turizm	1	0	0
Metruk	8	1	2
İdari	0	0	0
Diğer	3	0	0
Tarihi	2	0	1
Sundurma	1	0	1
Toplam	258	7	13

Grup1 grafiti türünün çalışma alanının genelinde yayılım gösterdiği görülmekle birlikte, grup2 grafiti ve mural türleri alanın belirli bölgelerinde yoğunlaşmış durumdadır. Şekil 4.12'de görülen lacivert bölgeler, çalışma alanındaki konut kullanımı ağırlıklı bölgeler olup, alanın ticari ve turistik bölgelerine göre farklı bir yapıya sahiptir. İşaretli bölgelerin ana kullanıcılarının Balat'ın yerli halkı olduğu, diğer bir yandan eğimli yapısından kaynaklı yürümenin ve alanda dolaşmanın görece zor olduğu bölgelerdir. Bu alanlarda grup2 grafiti ve muralın aksine grup1 grafitinin yoğun olarak bulunduğu görülmektedir.

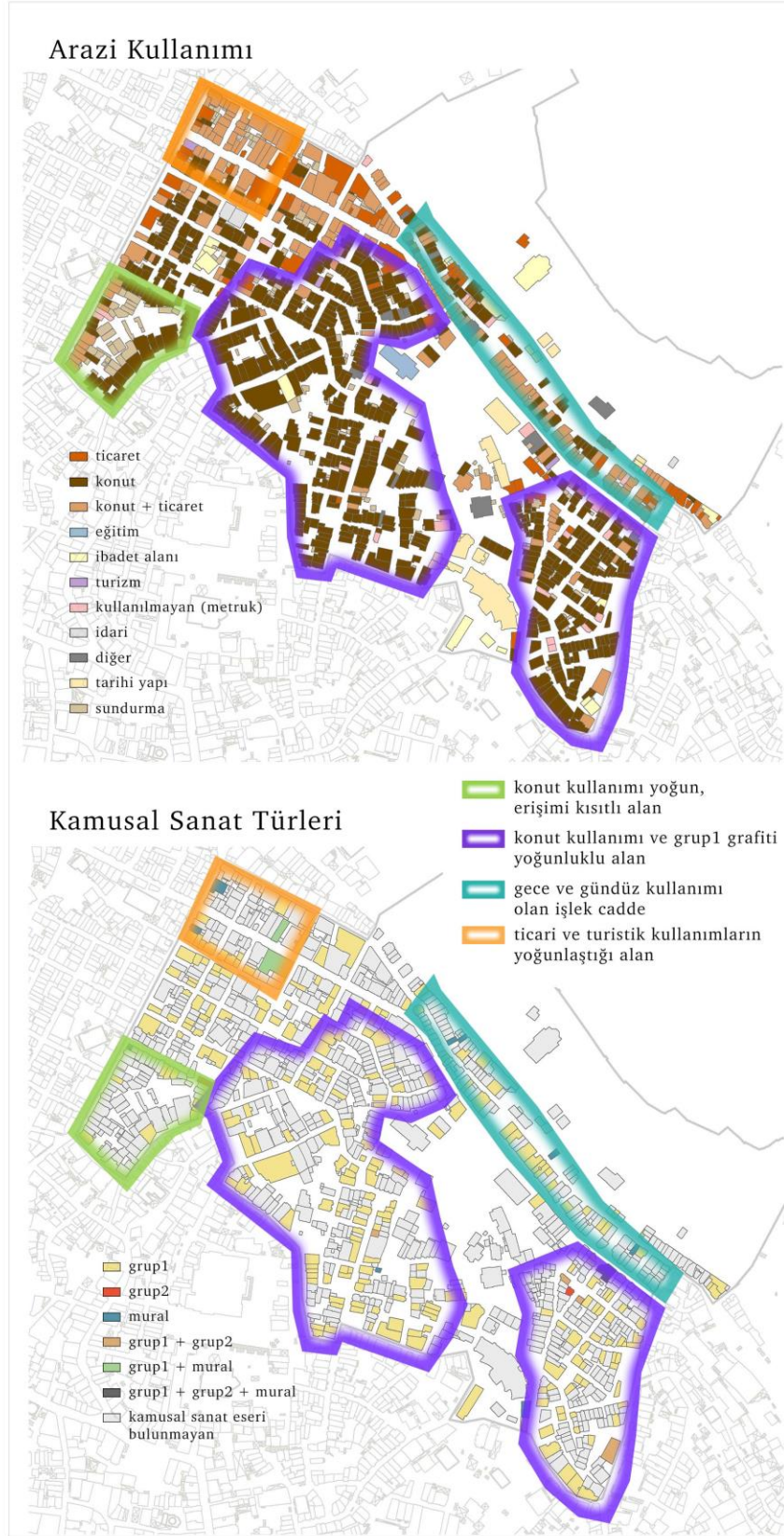
Yeşil bölge (şekil 4.12), çalışma alanının, Yeldeğirmeni ile benzer şekilde, konut yoğunluklu, ada ortasında sundurmaları barındıran ve erişilmesi güç olan bölgesidir. Bu bölgede üç kamusal sanat türü de, alanın geri kalanına kıyasla daha az bulunmaktadır.

Mavi bölge (şekil 4.12), çalışma alanının en turistik ve işlek caddeleri olan Vodina Caddesi, Yıldırım Caddesi ve Mürselpaşa Caddesi'ni kapsayan

alandır. Balat'a ziyaret amaçlı gelen kullanıcılar tarafından yoğun olarak kullanılan bu alanda muralların, alanın geri kalanına göre daha fazla sayıda bulunduğu görülmektedir.

Son olarak Şekil 4.12'de görülen turuncu bölge, alanın ticari ve turistik kullanımları barındıran, Vodina Caddesi ile Burçak Sokak kesişimi etrafında yer alan bölgedir. Mural ve grup2 grafiti türünün alanın geri kalanına kıyasla bu bölgede de yoğunlaştığı söylenebilmektedir.

Şekil 4.12 Balat çalışma alanındaki arazi kullanımı-kamusal sanat türü ilişkili bölgeler

4.4 Mülakatlar

Çalışmanın 2. bölümünde incelenen mekânsal aidiyetin bileşenleri ile 3. bölümünde incelenen kamusal sanatın grafiti ve mural türlerinin özellikleri, mülakatların temelini oluşturmaktadır.

4.4.1 Mülakat Tasarımı ve Sorular

Yeldeğirmeni Senti ve Balat Senti'nde mekân kullanıcılarının mekâna duyduğu aidiyet hissi ve mekânda yer alan grafiti ve muralların bu aidiyet hissiyle ilişkisini incelemek adına mülakatlar yapılmıştır. Mülakat soruları, bölüm 4.1'de açıklanan kriterlere göre seçilen mülakat katılımcılarının çalışma alanlarında ikamet etme veya bu alanları ziyaret amaçlı kullanma durumuna göre farklılık göstermektedir. Mülakat soruları üç ana başlık altında katılımcılara yöneltilmiştir.

Mülakatlar, ilk başlık olan kişisel bilgilere yönelik sorularla başlamış olup; bu başlık altında katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir takım sorular sorulmuştur. Bu kısım, cinsiyet, yaş, meslek, eğitim düzeyi ve alanı kullanım şekli sorularına ek olarak; alanda ikamet eden katılımcılara ikamet etme süresi ve evlerinin/işyerlerinin kendilerine ait olup olmadığı sorularından oluşmaktadır.

İkinci başlık olan aidiyet başlığı altında, katılımcıların mekâna olan aidiyetlerini sorgulamaya yönelik 13 adet (mülakatın niteliğine ve katılımcıların verdikleri cevaplara göre artıp azalabilmektedir) soru yer almaktadır. İki katılımcı türüne de alanın kendileri için ne ifade ettiği, alanı ziyaret etme/alanda ikamet etme sebepleri, alanla ilgili belirli alışkanlıkları veya rutinleri olup olmadığı, kendilerini alan sınırları içindeyken nasıl hissettikleri, güvenlik duygusuyla bağdaştırdıkları belirli yerler olup olmadığı, alanın fiziksel çevresi ve mahalle kültürü hakkındaki görüşleri ve kendilerini alana ait hissedip hissetmedikleri soruları sorulmuştur.

Mülakatların son başlığı kamusal sanat sorularını içermekte olup; bu kısım, katılımcıların alandaki kamusal sanat öğelerini algılama biçimlerini ve bu öğelerle aidiyet hislerinin ilişkisini ölçmeye yönelik 12 adet (mülakatın

niteliğine ve katılımcıların verdikleri cevaplara göre artıp azalabilmektedir) sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların alanda vakit geçirmekten hoşlandıkları, sıklıkla kullanmayı tercih ettikleri ve görsel olarak beğenip beğenmedikleri yerler sorgulanmış, alanda dikkatlerini çeken kamusal sanat eserleri olup olmadığı, bu sanat eserlerine bakış açıları, alanda yer alan grafiti ve muralları algılayıp algılamadıkları ve bunlar hakkındaki görüşlerine yönelik sorular sorulmuştur. Katılımcılara çalışma alanlarında yer alan üç farklı kamusal sanat türünü temsil eden (mural, grup1 grafiti ve grup 2 grafiti) üç görsel gösterilip bu türlere bakış açıları sorgulanmış; son olarak alandaki kamusal sanat eserlerinin aidiyet hislerini etkileyip etkilemediği sorulmuştur.

4.4.2 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Bölüm 4.1’de ele alınan kriterlere göre Yeldeğirmeni Semtinde 8 ve Balat Semtinde 8 olmak üzere toplamda 16 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılmıştır (Tablo 4.5). Katılımcıların alanı kullanım durumu, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ile mekâna duyulan aidiyet hissi ve alandaki kamusal sanat öğelerine bakış açısı arasında bağlantı olabileceği varsayımından yola çıkılarak, bu bağlantıyı tespit etmeye yönelik olarak bu kriterler arasında dengeli bir dağılım gözetilmiştir.

Tablo 4.5 Katılımcıların özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Yer	Alanı Kullanım Şekli	Mülakat Tarihi
Y1	Kadın	44	Lise	Yeldeğirmeni	İkamet Eden	29.08.2022
Y2	Erkek	55	Lisans	Yeldeğirmeni	İkamet Eden	03.09.2022
Y3	Kadın	53	Lise	Yeldeğirmeni	İkamet Eden	13.09.2022
Y4	Kadın	31	Lisans	Yeldeğirmeni	Ziyaretçi	08.09.2022
Y5	Erkek	29	Ön Lisans	Yeldeğirmeni	Ziyaretçi	04.11.2022
Y6	Kadın	29	Lisans	Yeldeğirmeni	Ziyaretçi	18.11.2022

Tablo 4.5 Katılımcıların özellikleri (devamı)

Y7	Erkek	49	Lisans	Yeldeğirmeni	İkamet Eden	21.12.2022
Y8	Kadın	58	Lisansüstü	Yeldeğirmeni	İkamet Eden	09.03.2023
B1	Kadın	30	Lisans	Balat	Ziyaretçi	02.12.2022
B2	Erkek	43	Lisansüstü	Balat	Ziyaretçi	18.01.2023
B3	Erkek	60	Lise	Balat	İkamet Eden	10.03.2023
B4	Erkek	59	Ön Lisans	Balat	Ziyaretçi	18.03.2023
B5	Erkek	65	İlkokul	Balat	İkamet Eden	18.03.2023
B6	Kadın	64	İlkokul	Balat	İkamet Eden	25.03.2023
B7	Kadın	47	Lise	Balat	Ziyaretçi	25.03.2023
B8	Erkek	23	Lisans	Balat	Ziyaretçi	30.03.2023

16 mülakat katılımcısının 8'i alanda ikamet eden, 8'i ise alanı ziyaret amaçlı kullanan kişilerden oluşmakta olup; bu dağılım iki çalışma alanına göre farklılaşmaktadır (Tablo 4.6).

Tablo 4.6 Mülakat katılımcılarının alanı kullanım biçimine göre dağılımı

	Yeldeğirmeni	Balat	Toplam
İkamet Eden (kişi)	5	3	8
Ziyaretçi (kişi)	3	5	8
Toplam	8	8	16

Katılımcılarda gözetilen diğer iki kriter cinsiyet ve yaştır (Tablo 4.7). Katılımcıların cinsiyet dağılımında denge, alanı kullanım durumu ile benzer şekilde toplam katılımcı sayısı içinde yarı yarıya bir dağılım ile sağlanmıştır. Diğer bir yandan, katılımcıların 3'ü 18-29 yaş aralığında, 2'si 30-39 yaş aralığında, 4'ü 40-49 yaş aralığında, 4'ü 50-59 yaş aralığında ve 3'ü 60 yaş ve üstüdür.

Tablo 4.7 Mülakat katılımcılarının yaş ve cinsiyete göre dağılımı

	Yeldeğirmeni		Balat		Toplam	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
18-29	1	1	-	1	1	2
30-39	1	-	1	-	2	-
40-49	1	1	1	1	2	2
50-59	2	1	-	1	2	2
60+	-	-	1	2	1	2
Toplam	5	3	3	5	16	

Son kriter olan eğitim düzeyi açısından bakıldığında (Tablo 4.8), katılımcıların 2'si ilköğretim, 4'ü lise, 8'i ön lisans veya lisans, 2'si ise lisansüstü mezundur.

Tablo 4.8 Mülakat katılımcılarının eğitim düzeyine göre dağılımı

	Yeldeğirmeni	Balat	Toplam
İlköğretim	-	2	2
Lise	2	2	4
Ön Lisans/Lisans	5	3	8
Lisansüstü	1	1	2
Toplam	8	8	16

4.5 Grafiti, Mural ve Aidiyet İlişkisi

Yeldeğirmeni Senti ve Balat Senti'nde ikamet eden ve buraları ziyaret amaçlı kullanan katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlarda, katılımcılara aidiyet ve kamusal sanat başlıkları altında çeşitli sorular yöneltilmiş (bölüm 4.4); alan kullanıcılarının alanla kurdukları ilişki ve alanı algılama biçimleri incelenmiştir. Sorulan sorulara verilen cevapların iki çalışma alanına ve katılımcıların alanı kullanma biçimine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

4.5.1 Katılımcı-Aidiyet İlişkisi

Katılımcıların alanla kurduğu aidiyet ilişkisini sorgulayan birinci soru grubunda bölüm 2.1.2’de incelenen mekânsal aidiyetin fizik mekâna ilişkin ve sosyo-psikolojik bileşenleri temel alınmıştır.

İlk olarak katılımcıların ilgili alanla kurdukları ilişki irdelenmiştir. Bu kapsamda katılımcılara yöneltilen ilk soru ‘Burası sizin için ne ifade ediyor? Birkaç kelime ile anlatabilir misiniz?’ olmuştur. Bu soruya verilen cevaplar, Tablo 4.9’da görüldüğü gibidir. Katılımcıların alanla kurdukları ilişkiyi, fiziksel çevre ve hisler/duygular üzerinden tanımladıkları görülmektedir.

Tablo 4.9 ‘Burası sizin için ne ifade ediyor?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Sosyalleşme Mekânı	Y4, Y5	2
Özgür/güvenli bir yaşam alanı	Y1, Y4, Y5	3
Kültür/tarih mekânı	Y1, Y2, Y5, Y6; B1, B2, B4	7
Parçası olma/ait hissetme	Y4; B3	2
Birlik/komşuluk/aile	Y3, Y4, Y5, Y7, Y8; B1, B6, B7	8
Eski kullanıcısı olma	Y3, Y7; B3, B4, B5, B8	6

Yeldeğirmeni Semti’ni ziyaret amaçlı kullanan katılımcıların (Y4 ve Y5) semti, özgür oldukları bir sosyalleşme alanı olarak gördükleri, aynı zamanda alan içindeki mahalle kültüründen/insan ilişkilerinden etkilendikleri görülmektedir. Katılımcı Y4 bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Oturduğum yer ile kıyaslayınca, kendimi buraya ait hissediyorum. Bunun sebebi de kendimi özgür hissediyorum. Mesela burada istediğimi giyebileceğimi düşünüyorum. Geç saatlerde daha özgürce yürüyebiliyorum. Erkek veya kız arkadaşımın sokakta ele dolaşabiliyorum... Diğer bir sebep, buranın tiyatro, sinema, festival gibi aktivitelerin merkezi olması. Burada kendime yakın insanlarla tanışabileceğimi düşünüyorum. Son etmen insan ilişkileriyle ilgili. Burada vakit geçirmeye başladığımdan beri bütün esnafı, burada yaşayan insanların çoğunu tanıdım. Başıma bir şey gelse onlardan yardım istiyorum. Mahalle sınırlarına girdiğimden itibaren

birçok insanla selamlaşıyorum... Burada insanlar bir dayanışma içinde.”
Yeldeğirmeni ziyaretçi, 31 (derinlemesine mülakat, 2022)

Uzun süredir alanda ikamet eden katılımcılar (Y3 ve Y7), tanıdıklık hisleri ve aşına oldukları mahalle kültürü sebebiyle alana bağlılıkları bulunduğunu ifade etmektedirler. Katılımcı Y7 şöyle söylemektedir:

“Evimin burada olması dışında, mahalleye girdiğim anda burası bana ev hissi veriyor. Uzun süredir burada oturmanın getirisi olarak esnafı tanıyarak olma durumu var. Bu tür şeyleri başka mahallelerde bulmak zor. Burada bir aile ortamı var.” Yeldeğirmeni ikamet eden, 49 (derinlemesine mülakat, 2022)

Alanda ikamet eden katılımcılara ‘Neden burada ikamet ediyorsunuz?’ ve ‘Buradan başka bir yere taşınmak ister miydiniz?’ soruları yöneltilmiştir (Tablo 4.10 ve 4.11). Bu soruya verilen cevapların, mekânsal aidiyetin fizik mekâna ilişkin bileşenlerinden olan kentsel doku, yaya mekânı ve insan ölçeği; sosyo-psikolojik bileşenlerinden olan aşinalık, ikamet süresi, komşuluk/hemşehrilik ve ekonomik bileşenlerinden olan yer seçimi ve mülkiyet ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

Tablo 4.10 ‘Neden burada ikamet ediyorsunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Benimseme/ait hissetme	B6	1
Yaşam tarzına uygunluk	B3, B6	2
Doğup büyüme/alışkın olma	Y3; B5	2
Ekonomik sebepler	Y1, Y7	2
Konum	Y2, Y8	2

Tablo 4.11 ‘Buradan başka bir yere taşınmak ister miydiniz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Evet	B3	1
Hayır	Y1, Y2, Y3, Y7, Y8; B5, B6	7

Yeldeğirmeni Semti’nde katılımcılar alışkın olma, ekonomik gerekçeler ve konum sebebiyle alanda ikamet ettiklerini ve başka bir yerde ikamet etmek istemediklerini belirtmekteyken; Balat Semti’nde benimseme, ait hissetme, yaşam tarzına uygunluk ve alışkın olma gibi sosyo-psikolojik sebeplerle alanda ikamet etmeyi tercih ettiklerini ifade etmektedirler. İki katılımcı (B5 ve B6) başka yerde ikamet edemeyeceğini belirtirken; katılımcı B3 ikamet etmek için yaşam tarzına uygun olduğunu düşündüğü alternatif alanlar olduğunu söylemektedir.

Alanı ziyaret amaçlı kullanan katılımcılara ‘Burayı hangi amaçla ziyaret ediyorsunuz?’ ve ‘Burada ikamet etmek ister miydiniz?’ soruları yöneltilmiştir (Tablo 4.12 ve 4.13).

Tablo 4.12 ‘Burayı hangi amaçla ziyaret ediyorsunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Sakinlik	Y4, Y5; B2	3
Mekân kalitesi	Y5; B1, B4	3
Sosyalleşme	Y5, Y6; B8	3
Akraba/Tanıdık ziyareti	B1, B8	2
İş	B2, B4, B7, B8	4

Tablo 4.13 ‘Burada ikamet etmek ister miydiniz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Evet, belirli bir bölgesinde	B8	1
Evet, konum ve tanıdıklık sebebiyle	Y5, Y6; B7	3
Hayır, konum ve fiziksel yapı sebebiyle	Y4; B2	2
Hayır, güvensiz olması sebebiyle	B1, B4	2

Alanı fiziksel özelliklerinden ve mekân kalitesinden dolayı tercih eden katılımcıların (B1 ve B4), güvensizlik sebebiyle alanda ikamet etmek istemedikleri görülmektedir. Benzer bir şekilde, alanı sakinlik açısından olumlu değerlendiren katılımcıların (Y4 ve B2), fiziksel yapı sebebiyle alanda ikamet etmek istemedikleri söylenebilmektedir. Buna karşın; alanı sosyalleşme amaçlı kullanan katılımcılar (Y5, Y6 ve B8), alanın fiziksel yapısından ve güvenlik durumundan rahatsızlık duymamakta olup alanda ikamet etmeyi tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

Tüm katılımcılara yöneltilen diğer bir soru ‘Burası ile ilgili belirli alışkanlıklarınız/rutinleriniz var mı?’ olmuştur.

Tablo 4.14 ‘Burası ile ilgili belirli alışkanlıklarınız/rutinleriniz var mı?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Mekânlar	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8; B1, B3, B4, B5, B6, B8	14
Tanıdıklar	Y3, Y7; B7	3
Olaylar	B4	1
Yok	B2	1

Yeldeğirmeni'ndeki tüm katılımcıların alışkanlıklarını semtteki tarihi ve kültürel öneme sahip olan belirli mekânlar üzerinden ifade ettikleri; ikamet eden katılımcıların (Y3 ve Y7) aynı zamanda alandaki insanlarla da bağlantı kurduğu tespit edilmiştir. Balat'ta ise katılımcılarının büyük bir kısmının

mekânlar ile alışkanlıklarını bağdaştırdığı; alanı ziyaret amaçlı kullanan katılımcıların (B4 ve B7) çeşitli tanıdıklar veya olaylar sebebiyle de alanda rutin oluşturdukları görülmektedir.

Katılımcılara yöneltilen bir sonraki soru ‘Alanın fiziksel çevresiyle ilgili ne düşünüyorsunuz?’ olmuştur (Tablo 4.15).

Tablo 4.15 ‘Alanın fiziksel çevresiyle ilgili ne düşünüyorsunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Sokaklar/yapılar/deniz güzel	Y1, Y5, Y7, Y8; B4	5
Tarihi dokusu güzel	Y2, Y4, Y5; B3, B6, B8	6
Değişim geçirmesi gerek	Y2, Y3, Y6; B1, B7	5
Eskiden daha güzeldi	B2, B5	2

Bu soruya verilen cevaplar, mekânsal aidiyetin fizik mekâna ilişkin bileşenleri arasında olan kentsel doku, estetik ve yaya mekânları/insan ölçeği kavramları ile bağlantılıdır. Yeldeğirmeni’nde ikamet eden ve alanı ziyaret amaçlı kullanan katılımcılar, alanın dokusunun güzel ve değerli olduğunu vurgularken, Y2, Y3 ve Y6 bir değişim geçirirse daha değerli bir noktaya ulaşacağını belirtmektedir. Katılımcı Y2 bu durumu şöyle açıklamaktadır:

*“Mahallede birçok tarihi eser bulunuyor. Ancak bu eserlerin çevresi fiziksel olarak kötü durumda. Bakımsız binalar, iskânsız yapılar... Marketler, kafeler eşyalarını sokağın ortasına koyuyor, sanki sokağı da kiralamış dükkânı kiralarırken... Buralardan engelli insanlar geçemiyor. Bunların düzelmesi lazım.”*Yeldeğirmeni ikamet eden, 55 (derinlemesine mülakat, 2022)

Balat Sempti’nde ise katılımcıların bir kısmı alanın mevcut fiziksel yapısını beğendiklerini, bir kısmı semtin fiziksel açıdan bir değişime ihtiyacı olduğunu söylerken; alanın uzun süreli kullanıcıları olan katılımcı B2 ve B5 eski halinden çok daha memnun olduklarını belirtmektedirler.

Sonraki sorularda katılımcıların çalışma alanlarına duydukları aidiyet, doğrudan sosyo-psikolojik bileşenler üzerinden sorgulanmaktadır. Bu

kapsamda katılımcılara ‘Kendinizi alan sınırları içindeyken nasıl hissediyorsunuz?’ sorusu sorulmuştur (Tablo 4.16).

Tablo 4.16 ‘Kendinizi alan sınırları içindeyken nasıl hissediyorsunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Enerjik	Y7, Y8	2
Sorumlu	Y1	1
Heyecanlı/keşfetmeye açık	B1	1
Sakin/huzurlu/mutlu	Y7; B2, B4, B7	4
Büyümüş/değişmiş	B8	1
Rahat/güvende/özgür	Y2, Y3, Y4, Y5, Y6; B3, B5, B6	8

Yeldeğirmeni Sempti’ndeki ziyaretçilerin tümü alanda kendilerini rahat, güvende ve özgür hissettiklerini ifade etmektedir. Alanda ikamet edenler ise bu kavramlara ek olarak enerjik, sorumlu ve sakin/huzurlu/mutlu kelimelerini seçmişlerdir. Balat Sempti’nde ikamet edenlerin (B2, B4, B7), alandaki ikamet süresi ve alana aşinalıklarıyla bağlantılı olarak kendilerini sakin/huzurlu ve mutlu hissettikleri; ziyaretçilerin ise (B1, B3, B5, B6, B8) duygu durumlarını heyecan, değişim, rahatlık, güvenlik ve özgürlük ile bağdaştırdıkları görülmektedir.

Bir sonraki soru olan ‘Alanda kendinizi güvende hissediyor musunuz?’ sorusuna verilen cevaplar Tablo 4.17’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4.17 ‘Alanda kendinizi güvende hissediyor musunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Güvendeyim	Y3, Y4, Y5, Y7, Y8; B3, B4, B5, B6, B7	10
Belirli bölgelerinde güvendeyim	Y1, Y2, Y6; B2, B8	5
Güvende hissetmiyorum	B1	1

Yeldeğirmeni Sementi kullanıcıları alanın bir kısmında veya tamamında güvende olduklarını belirtirken; Balat Sementi'nde ikamet edenler alanın tamamında güvende hissettiklerini, ziyaretçilerin bir kısmı (B2, B8) alanın belirli bölgelerinde güvende olduklarını, bir tanesi ise (B1) alanda kendisini güvende hissetmediğini ifade etmektedir. Katılımcı B1, alanda hissettiği güvensizlik duygusunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Balat’ın her yeri güvensiz. Özellikle ticari kullanımların olduğu ara sokaklar... Eskiden bir proje için gitmek zorunda kalmıştım. Buralardan hala çok korkuyorum.”

Balat ziyaretçi, 30 (derinlemesine mülakat, 2022)

Sosyo-psikolojik bileşenlerden olan mahalle kültürünü sorgulamayı hedefleyen bir sonraki soru, ‘Alandaki mahalle kültürü/insan ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?’ sorusudur (Tablo 4.18).

Tablo 4.18 ‘Alandaki mahalle kültürü/insan ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Kuvvetli bir mahalle kültürü var	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8; B1, B3, B4, B5, B6, B7	14
Kendi içinde kuvvetli ama dışarıdan gelene yabancı hissettiriyor	B8	1
Geçmişte kuvvetliydi, giderek azalıyor	B2	1

Yeldeğirmeni Sementi’ndeki kullanıcıların tamamı mahalle kültürü olduğunu düşünmekte; Balat Sementi’nde ikamet eden kullanıcılar mahalle kültürü olduğunu söylemekte ama ziyaretçilerin bir kısmı mahalle kültürünü hissedemediklerini belirtmektedir. Katılımcı B8, kendisini semte dışarıdan gelen biri olarak nitelendirmekte ve bu konuda şunları söylemektedir:

“Özüne baktığında sen onlara bulaşmıyorsan onlar da sana bulaşmıyor. Böyle bir kültürleri var... Aslında yabancı biri olarak sen onların kültürlerine adapte olmaya çalışıyorsun, çünkü onlar hala çoğunlukta. Bence güzel yanlarından bir tanesi de bu. Bu insanlar olmasaydı Balat bu duyguyu koruyamayacaktı, sıradan bir yer gibi olacaktı...” Balat ziyaretçi, 23 (derinlemesine mülakat, 2023)

Bir sonraki soru, çalışma alanı içindeki dayanışmanın ikamet edenler ve ziyaretçiler tarafından nasıl algılandığını sorgulayan ‘Burada sizin veya çevrenizin istemeyeceği herhangi bir uygulama yapılacak olsa tepki verilir mi?’ sorusudur (Tablo 4.19).

Tablo 4.19 ‘Burada sizin veya çevrenizin istemeyeceği herhangi bir uygulama yapılacak olsa tepki verilir mi?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Tepki verilir/verildi	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y7, Y8; B1, B2, B3, B4, B6, B7	13
Fazla tepki verilmez/kabullenilir	B5, B8	2
Bir uygulama yapılmaz	Y6	1

Yeldeğirmeni'nde ikamet edenlerin tümü ve ziyaretçilerin büyük bir kısmı zamanında benzer uygulamalara tepki verildiğini ve yine verilebileceğini belirtirken; ziyaretçi Y6, semtin tarihi ve fiziksel dokusundan dolayı alanda böyle bir uygulama yapılmayacağını söylemektedir:

“Bu bölge zaten tarihi bir miras olduğu için tamamen yıkılıp yapısını değiştirecek bir çalışmanın yapılması mümkün değil. Yapılması gereken şey restorasyon, koruma, koruyarak yaşatmaya çalışma... Kültürü değiştirecek bir müdahale yapılması pek mümkün değil gibi geliyor. Çünkü oturmuş bir düzen var. Değişmesi zor bir yapı...”
Yeldeğirmeni ziyaretçi, 29 (derinlemesine mülakat, 2022)

Diğer bir yandan Balat'ta ikamet edenlerin ve ziyaretçilerin bir kısmı herhangi bir uygulamaya tepki verildiğini/verileceğini belirtirken; iki kişi (B5 ve B8) verilecek tepkinin etkisiz olacağını veya durumun tepki verilmeden kabullenileceğini ifade etmektedir.

Aidiyet başlığı altında son olarak, katılımcıların konuşulan tüm kavramları sorgulamasını hedefleyen ‘Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz?’ sorusu sorulmuştur (Tablo 4.20).

Tablo 4.20 ‘Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Hissediyorum	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8; B2, B4, B5, B6, B7	13
Geçmişte hissediyordum, artık hissetmiyorum	B3	1
Hissetmiyorum	B1, B8	2

Yeldeğirmeni Sempti’nde tüm ikamet edenler ve ziyaretçiler kendilerini alana ait hissettiklerini belirtmekte; Balat Sempti’nde 5 katılımcı aidiyet hisleri olduğunu belirtirken, alanda ikamet eden katılımcı B3 geçmişte aidiyet hissi olduğunu ancak artık hissetmediğini, ziyaretçilerden olan B1 ve B8 ise kendilerini alana ait hissetmediklerini ifade etmektedir.

4.5.2 Katılımcı-Kamusal Sanat İlişkisi

İkinci soru grubunda, önceki sorular sonucunda ulaşılan, katılımcıların semte hâlihazırda kendilerini ait hissedip hissetmedikleri kabulünden yola çıkılarak, tüm katılımcıların çalışma alanlarında yer alan kamusal sanat öğeleriyle kurdukları ilişki sorgulanmakta; bu bağlamda aidiyet hissi ve kamusal sanat öğeleri arasında bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır.

Katılımcılara yöneltilen ilk soru ‘Burada vakit geçirmekten hoşlandığınız bir yer var mı?’ olmuştur (Tablo 4.21).

Tablo 4.21 ‘Burada vakit geçirmekten hoşlandığınız bir yer var mı?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Kültürel/sanatsal etkinliklerin gerçekleştirildiği yerler	Y2, Y4, Y5, Y6, Y7; B5	6
Sanatsal öğeleri barındıran yerler	B1	1
Tarihi yapıların olduğu alanlar	Y1; B2, B3, B4, B8	5
Kafeler	Y2, Y7; B7	3
Kamusal alanlar (sokaklar/parklar)	Y3, Y4, Y5, Y8	4
Herhangi bir yer yok	B6	1

Yeldeğirmeni Sempti’nde hem ikamet edenler hem de ziyaretçiler, vakit geçirmekten hoşlandıkları alanlar arasında kültürel/sanatsal etkinliklerin gerçekleştirildiği yerler, kafeler ve kamusal alanlar gibi sosyalleşmeye olanak tanıyan alanları saymaktayken; kullanıcıların büyük bir kısmının soruyu fiziksel bir beğeni açısından değerlendirmede, yalnızca katılımcı Y1’in tarihi öneme sahip alanları söylediği gözlemlenmektedir. Alan sınırları içinde yer alan çeşitli yapıları tarihsel süreçte geçirdiği değişimlerle birlikte anlatan Y1 şöyle söylemektedir:

“Aslında mahalledeki her noktada, her sokakta bir tarih var ve o tarihin, o kimliğin, o eski binaların içinde dolaşmak mutluluk veriyor.” Yeldeğirmeni ikamet eden, 44 (derinlemesine mülakat, 2022)

Diğer bir taraftan Balat Sempti’nde katılımcıların yarısının, vakit geçirmekten hoşlandığı yerleri tarihi yapıların olduğu alanlarla bağdaştırdığı görülmektedir. Katılımcılardan 2’si (B5 ve B7) cevap olarak sosyalleşme mekânlarını söylerken; katılımcılardan biri (B1) soruya kamusal sanat bağlamında cevap vermekte ve şöyle ifade etmektedir:

“Yerin adını tam bilmiyorum ama bir apartmanın devasa bir duvarı... Çok sık boyanıyor, sık sık oradaki duvar resmi değişiyor. Oraya gitmek, onu görmek hoşuma gidiyor.” Balat ziyaretçi, 30 (derinlemesine mülakat, 2022)

Bir sonraki soru, kullanıcıların içinde buldukları alanın fiziksel özelliklerini ne derecede algıladıklarını anlamaya yönelik olarak sorulmuş olan ‘Burada bir yerden bir yere giderken geçmeyi tercih ettiğiniz bir sokak/cadde/meydan var mı?’ sorusudur (Tablo 4.22 ve 4.23).

Tablo 4.22 Yeldeğirmeni Senti’nde ‘tercih edilen sokak/cadde/meydan’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Ayrılık Çeşme Sokağı	Y5, Y7	2
Karakolhane Caddesi	Y6	1
Halitağa Caddesi	Y5	1
Denize çıkan sokaklar	Y3	1
Tarihi kapının olduğu sokak	Y4	1
Değişiyor	Y1, Y2, Y8	3

Yeldeğirmeni Senti’ni ziyaretçi olarak kullanan katılımcıların (Y5 ve Y6) bir yerden bir yere giderken semtin işlek, günün her saati aktif olarak kullanılan caddelerini tercih ettiği görülmektedir. Fiziksel beğeni unsurlarının yer alması sebebiyle içinden geçilip gidilen Ayrılık Çeşme Sokağı, denize çıkan sokaklar ve tarihi elemanları barındıran sokaklar, soruya verilen diğer cevaplar olmuştur. Katılımcı Y7, bu soruyu şöyle cevaplamaktadır:

*“Özellikle Marmaray’a giderken Ayrılık Çeşme Sokağı kullanmayı seviyorum. Oraya sebepsiz yere gittiğim de oluyor bazen. Güzel bir sokak, sessiz... Bir tarafında evler var, bir tarafı mezarlık, ondan dolayı da sessiz ve sakin.”*Yeldeğirmeni ikamet eden, 49 (derinlemesine mülakat, 2022)

Diğer bir yandan, semtte ikamet eden kişilerin (Y1, Y2, Y8) geçmeyi tercih ettikleri özel bir sokak/cadde/meydan olmadığı, saat, hava durumu ve kişinin duygu durumuna bağlı olarak değişiklik gösterdiği, çıkarılan sonuçlardandır. Bu durumu katılımcı Y2 şöyle ifade etmektedir:

*“Belli bir yer yok. Aciliyetim yoksa, hava yağmurlu değilse, mahalledeki birçok farklı yere ve kişiye uğrayarak evime gidiyorum. Bu artık alışkanlık olmuş, mahallenin her yerini dolaşıyorum.”*Yeldeğirmeni ikamet eden, 55 (derinlemesine mülakat, 2022)

Tablo 4.23 Balat Sempti'nde 'tercih edilen sokak/cadde/meydan' sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Vodina Caddesi	B5	2
Fener Külhani Sokak	B4, B5	1
Fener Rum Lisesi'ni gören sokaklar	B1, B8	2
Sahil şeridi	B7	1
Özel bir tercihim yok/her yeri güzel	B2, B3, B6	3

Balat Sempti'ni ziyaretçi olarak kullanan katılımcıların bir kısmı, semtin ikonik ve turistik yapılarından biri olan Fener Rum Lisesi'ni gören sokakları ve sahil kısmını tercih ettiklerini belirtmektedirler. Semptin ticari kullanımlarının yoğunlaştığı ve aktif olarak kullanılan Vodina Caddesi ve Fener Külhani Sokak, soruya verilen diğer cevaplardandır. Alanda ikamet eden B5, alandaki alışkanlıklarından da bahsederek şu cevabı vermektedir:

“Vodina Caddesi ve Fener Külhani Sokak. Tanıdıklarımız var, esnaf var. Mesela caminin önünden geçmek... Caminin önünde bir çeşme vardı. Çeşmeden su içer, birbirimize su sıkardık, oynardık. Çocukluğumda annemin alışveriş yaptığı kasap burada. Ben şanslıyım ki hala buradan geçebiliyorum...” Balat ikamet eden, 65 (derinlemesine mülakat, 2023)

Alanda ikamet eden ve alanı ziyaret amaçlı kullanan katılımcıların bir kısmı, tercih ettikleri sabit bir rota olmadığını, alanda rastgele dolaşmayı sevdiğini belirtmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen bir sonraki soru 'Alanda dikkatinizi çeken bir sanat eseri bulunuyor mu?' olmuştur (Tablo 4.24).

Tablo 4.24 ‘Alanda dikkatinizi çeken bir sanat eseri bulunuyor mu?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Tarihi/mimari yapılar	Y1, Y2, Y3; B3, B4, B5, B7, B8	8
Heykeller	Y2, Y4, Y5, Y6, Y8	5
Grafitiler/duvar resimleri	Y7, Y8; B1	3
Dikkatimi çeken sanat eseri yok	B2	1
Sanat eseri bulunmuyor	B6	1

Yeldeğirmeni’ni ikamet veya ziyaret amaçlı kullanan katılımcıların tamamı, alanda yer alan belirli öğeleri sanat eseri olarak değerlendirmekte; alanda ikamet eden katılımcıların 3’ü çeşitli tarihi veya mimari yapıları örnek göstererek soruyu cevaplamaktadır. Alanda yer alan çeşitli heykeller, katılımcıların büyük bir kısmının dikkatini çekmekte, benzer şekilde alanı ikamet amaçlı kullanan katılımcılar Y7 ve Y8, soruya grafitiler/duvar resimleriyle cevap vermektedir.

Balat Sementi kullanıcılarının ise büyük bir kısmı alandaki tarihi/mimari yapıları sanat eseri olarak algılamakta, yalnızca katılımcı B1 soruya grafiti/duvar resimleri ile cevap vermektedir. Katılımcı B2, alanda belirli sanat öğeleri bulunduğunu ama hiçbirinin dikkatini çekmediğini ifade ederken; B6 alanda herhangi bir sanat eseri bulunmadığını söylemektedir.

Bu çalışmanın odak konusu olan grafiti ve murallara dikkati çekmeyi hedefleyen bir sonraki soru ‘Burada dikkatinizi çeken bir duvar resmi ya da yazısı bulunuyor mu?’ olmuştur (Tablo 4.25).

Tablo 4.25 ‘Burada dikkatinizi çeken bir duvar resmi/yazısı bulunuyor mu?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Duvar yazıları	Y5; B1, B2, B3, B5, B7, B8	7
Duvar resimleri	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8; B7	9
Bulunmuyor	B4, B6	2

Yeldeğirmeni Sementi kullanıcılarının tamamı bu soruyu alanda yer alan bazı duvar resimlerini örnek vererek cevaplarırken; alanı ziyaretçi olarak kullanan Y5, duvar yazılarının da dikkatini çektiğini belirtmektedir. Diğer bir yandan Balat Sementi kullanıcıları, çoğunlukla alandaki duvar yazılarından bahsetmekte ve alanı ziyaret amaçlı kullanan B7 alanda az sayıda bulunan duvar resimlerini de örnek göstermekte iken; katılımcı B4 ve B6 alanda dikkatlerini çeken bir duvar resmi veya yazısı bulunmadığını ifade etmektedir.

Katılımcılara bu eserler hakkında ne düşündükleri ve bu eserlerin alanı ne açılardan etkilediği sorusu yöneltilmiştir (Tablo 4.26).

Tablo 4.26 ‘Tüm bu eserler hakkında ne düşünüyorsunuz? Alanı ne açılardan etkiliyor?’ sorusuna verilen cevaplar ve katılımcılar

Cevaplar	Katılımcı	Toplam (kişi)
Mahalleyi/semi olumlu etkiliyor	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8; B1, B5, B7	11
İzinli yapıldığı sürece olumlu etkiliyor	B3	1
Estetik anlamda olumsuz etkiliyor	Y1; B2, B8	3
Yorum yok	B4, B6	2

Alanda dikkatlerini çeken bir duvar resmi veya yazısı bulunmadığını belirten B4 ve B6 bu soruya herhangi bir cevap vermezken, Yeldeğirmeni Sementi’ndeki katılımcıların tamamı bu eserlerin semte olumlu katkılarının olduğunu

belirtmektedir. Katılımcı Y1 olumlu katkılarının yanı sıra olumsuz etkileri olduğunu da söylemekte ve durumu şöyle ifade etmektedir:

“Mahalledeki yazılmaları genç arkadaşlar yapıyor. Bazen mahalleli şikâyet ediyor, benim duvarıma yazı yazmışlar diye. Yapılacak bir şey yok. Genç arkadaşlar ‘duvarlar halkın matbaasıdır’ diye düşünerek yazıyorlar. Bazen keyifli olabiliyor ama bazen de can sıkıcı hale geliyor. Ben en çok bu arkadaşlarımızın tarihi yapılar üzerinde denemeler yapmasına bozuluyorum.” Yeldeğirmeni ikamet eden, 44 (derinlemesine mülakat, 2022)

Balat Sempti’nde ise katılımcıların yarısı, alanda yer alan duvar resimleri ve yazılarının semte olumlu etkilerinin olduğunu belirtmekte; katılımcı B3 bu konuda şöyle söylemektedir:

“Ben izinsiz yapılmayan her şeyi destekliyorum... Bazıları var benim kepengime yap diyor, bazıları da istemiyor. Yapan çocuklar da kim istiyorsa oraya yapıyorlar. Severek yapıyorlar, renk katıyor.” Balat ikamet eden, 60 (derinlemesine mülakat, 2023)

Balat Sempti’nde, Yeldeğirmeni’nden farklı olarak, katılımcılarının çoğunun Çukur dizinin simgesi olan çizimi örnek olarak gösterdikleri, alanın her yerinde bu simgenin bulunduğunu ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu durum katılımcıların bir kısmı tarafından olumlu bir durum olarak ifade edilmekteyken; bir kısmı bu simgelerin alana zarar verdiğini belirtmektedir. Katılımcı B8 bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Çukur dizisinin mahalleye bayağı etkisi oldu. Her yerde Çukur’un simgesini görebilirsiniz. Bence dizi buranın yapısını güzel bir şekilde yansıtıyor. Eskiden buralarda da kabadayı olarak nitelendirilebilecek mahalle büyükleri varmış. Çukur da bu yapıyı yansıtıyor... Ama her yerde Çukur’la alakalı o kadar çok resim ve söz var ki... Diğerleri sıradanmış gibi geliyor, dikkat çekmiyor.” Balat ziyaretçi, 23 (derinlemesine mülakat, 2023)

Daha sonra katılımcılara, iki farklı çalışma alanında yer alan üç kamusal sanat türünün (grup1 grafiti, grup2 grafiti ve mural) örnekleri gösterilmiş ve katılımcıların bu görseller hakkındaki görüşleri istenmiştir. Bu örnekler belirlenirken, alandaki işlek caddelerin/sokakların, meydanların veya önemli yapıların etrafında bulunma durumları dikkate alınmış; katılımcılar tarafından daha önce görülmüş olması olası örnekler seçilmiştir.

Yeldeğirmeni Semtî'nin kullanıcılarına gösterilen görseller Şekil 4.13'de görülmektedir.

Şekil 4.13 Yeldeğirmeni Semtî'ndeki kamusal sanat örnekleri [yukarıda grup1 grafiti (a), ortada grup2 grafiti (b), aşağıda mural (c)]

Katılımcıların bu görseller ile ilgili yaptıkları yorumlar ise Tablo 4.27'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4.27 Katılımcılara gösterilen görseller hakkında yorumlar,
Yeldeğirmeni

Katılımcı	(a) (grup1 grafiti)	(b) (grup2 grafiti)	(c) (mural)
Y1	Olumlu	Olumlu	Olumlu
Y2	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y3	Kararsız	Kararsız	Olumlu
Y4	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y5	Kararsız	Kararsız	Olumlu
Y6	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y7	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y8	Olumlu	Olumlu	Olumlu

Alanda ikamet eden Y1 ve Y8, tüm görsellerle ilgili olumlu görüşlere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcı Y1, görseller ve alan arasında ilişki kurarak şöyle söylemektedir:

*“C resmi belediyenin yaptığı kamusal bir iş, daha düzgün ve oturaklı. B de fena değil. Ama A’da her şey var. A resmi tam bizim mahallemiz. Mahalledeki kaosu yansıtıyor... Benim için hepsi olabilir. Kaos da olur; heyecan, hareket... Yani A’yı tercih ederim aslında...”*Yeldeğirmeni ikamet eden, 44 (derinlemesine mülakat, 2022)

Y2, Y4, Y6 ve Y7 grup2 grafiti ve mural örnekleri için olumlu ifadeler kullanırken; grup1 grafiti örneğinden olumsuz olarak bahsetmişlerdir. Katılımcı Y4, konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

*“C’yi çok sevdim. Çok çirkin bir duvarı çok güzel bir hale getirmiş. Yani C’nin önüne fotoğraf çekmek için ya da resmi görmek için giderim. B de bence kötü değil. Bu mahallede bir hareket olduğunu, sıkıcılık olmadığını gösteriyor. Ama A çok hoşuma gitmedi. Sanki karalanmış gibi. Bunu kimse istemez bence.”*Yeldeğirmeni ziyaretçi, 31 (derinlemesine mülakat, 2022)

Katılımcı Y3 ve Y5 ise grafiti örneklerinin etkisi ile ilgili kararsız olduğunu belirtirken; mural örneği için olumlu ifadeler kullanmaktadır. Katılımcı Y5 şöyle söylemektedir:

*“C resminin sanatsal açıdan yarattığı duygu daha yoğun. Daha güzel geliyor gözüme, daha yoğun emek harcanarak yapıldığı için, daha yoğun yetenek içerdiği için... Verdiği mesaj açısından da daha anlamlı bence. Ama A ve B resmindekiler bana çok bir şey anlatmıyor. İmza bunlar. Fazla gözüme hitap etmiyor ama rahatsız da olmadım.”*Yeldeğirmeni ziyaretçi, 29 (derinlemesine mülakat, 2022)

Balat Senti’nde ise kullanıcılara Şekil 4.14’te yer alan görseller gösterilmiştir.

Şekil 4.14 Balat Semei'ndeki kamusal sanat örnekleri [yukarıda grup1 grafiti (a), ortada grup2 grafiti (b), aşağıda mural (c)]

Katılımcıların kendilerine gösterilen görseller hakkında yaptıkları yorumlar ise Tablo 4.28'de görülmektedir.

Tablo 4.28 Katılımcılara gösterilen görseller hakkında yorumlar, Balat

Katılımcı	(a) (grup1 grafiti)	(b) (grup2 grafiti)	(c) (mural)
B1	Olumlu	Olumlu	Olumlu
B2	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz
B3	Olumlu	Olumlu	Olumlu
B4	Olumsuz	Olumsuz	Kararsız
B5	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz
B6	Olumlu	Olumlu	Olumlu
B7	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu
B8	Olumsuz	Olumlu	Olumlu

Katılımcı B1, B3 ve B6 tüm görsellerin alana veya kendisine olumlu etkileri olduğunu ifade ederken; katılımcı B3 konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Bu yazılardan, bu şekillerden bize bir sıkıntı gelmez. İzinli, ruhsatlı, gönül rızasıyla olan işlerden biz rahatsız olmuyoruz. Tam tersi güzel görünüyorlar. Burada milleti tahrik edecek tek şey simgesel, siyasal, dini mesajlar... Bunlar dışında, bu resimler bir sıkıntı yaratmaz.” Balat ikamet eden, 60 (derinlemesine mülakat, 2023)

Diğer bir yandan katılımcı B2, B4 ve B5, kendilerine gösterilen görsellerin alanla bir ilişki kurmadığını ifade etmekte; B2 ve B5 tüm görseller hakkında olumsuz ifadeler kullanmaktadır. Katılımcı B5 şöyle söylemektedir:

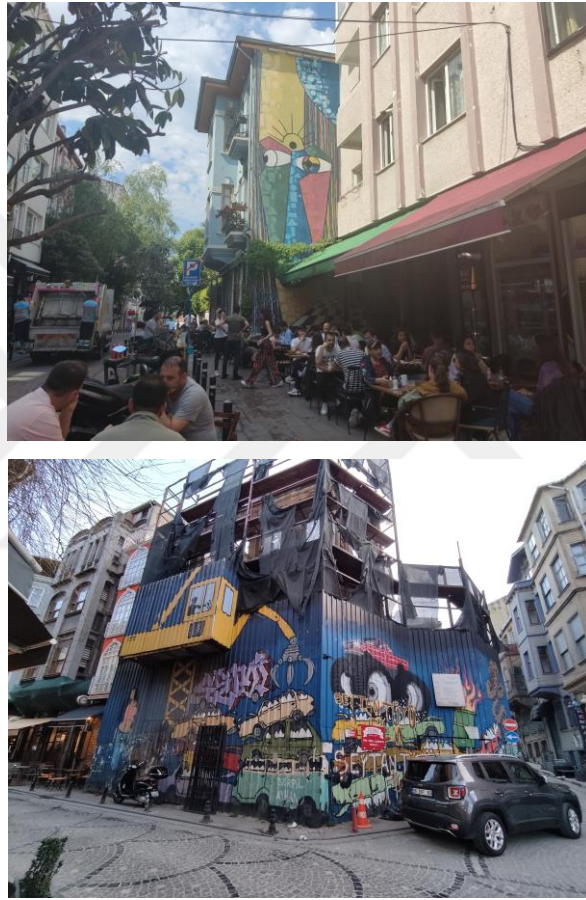
“Bizim zamanımızda böyle şeyler yoktu, o yüzden pek yorum yapamayacağım. Ama bunların arkasında hiç yaşanmışlık yok. Bu evde (c resmini göstererek) eskiden böyle biri yaşamadı... Ben bunlardan bir şey anlamıyorum ki...” Balat ikamet eden, 65 (derinlemesine mülakat, 2023)

Katılımcı B4 ise görselleri şöyle yorumlamaktadır:

“Bunlar çok olumlu duygular uyandırmıyor bende. Bir arabesk kültürü oluşturuyor açıkçası. Bu mahallede çekilen filmlerden ve filmlerin yarattığı kültürden esinlenilmiş gibi. Buraya ait bir şey göremiyorum. Belki C resmi olabilir. Ama diğerleri tamamen farklı bir kültür. Buraya ait değil.” Balat ziyaretçi, 59 (derinlemesine mülakat, 2023)

Alanı ziyaretçi olarak kullanan B7 ve B8 mural örneği ile ilgili olumlu ve grup1 grafiti örneği ile ilgili olumsuz ifadeler kullanmakta; grup2 grafiti örneğinden B7 olumsuz, B8 olumlu olarak bahsetmektedir.

Diğer bir soruda ise katılımcılara, iki çalışma alanı içindeki en aktif kullanılan sokaklarda yer alan birer tane kamusal sanat görseli gösterilmiş ve katılımcılardan bu eserin nerede yer aldığını harita üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Katılımcılara gösterilen görseller Şekil 4.15'te görülmektedir.

Şekil 4.15 Çalışma alanlarının en aktif kullanılan yerlerinde bulunan kamusal sanat örnekleri (yukarıda Yeldeğirmeni, aşağıda Balat)

Yeldeğirmeni Sempti'ndeki katılımcıların tamamı görselin bulunduğu konumu harita üzerinde doğru işaretlemiş; katılımcıların büyük bir kısmı doğrudan cadde ve/veya kafe adı vererek konumu tarif etmiştir.

Balat Sempti'nde ise alanı ziyaret amaçlı kullanan B1 ve B2 görselin yerini tarif edemezken; ikamet eden katılımcılar B3, B5, B6 ve ziyaretçi B7 harita üzerinde göstermiştir. Ziyaretçiler B4 ve B8 ise konumu tam olarak

gösterememekle birlikte, çevre sokakları tarif ederek görselin bulunduğu yer hakkında çeşitli çıkarımlar yapmışlardır.

Katılımcılara yöneltilen son soru ise, ilgili alanlarda yer alan duvar resimleri ve yazılarının, katılımcıların semte duyduğu aidiyet hissini etkileyip etkilemediği sorusudur.

Katılımcı Y1, Y2, Y4, Y7 ve Y8, tüm bu kamusal sanat eserleri ile semt arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ve bu eserlerin semtin simgesi haline geldiğini belirterek, kendilerinin aidiyet hissini olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir. Katılımcı Y1 şu sözleri kullanmadır:

“Artık bunlar bu mahallenin bir parçası oldular. Hani sosyal medyada ya da internette mural/grafiti yazınca Yeldeğirmeni çıkıyordur muhtemelen. Mahallenin çok önemli birer parçası haline geldiler. Bu da mahalleden alınan keyfi artırıyor.” Yeldeğirmeni ikamet eden, 44 (derinlemesine mülakat, 2022)

Benzer bir şekilde, katılımcı Y4 ise durumu şöyle ifade etmektedir:

“Bence buranın profiline uyum sağlama açısından değiştiriyor insanları. Yani mesela burası (Yeldeğirmeni) sanatla iç içe bir yer ve ben böyle biri olmak istiyorum, böyle bir yerde yaşamak istiyorum. Bu anlamda bir bağ kuruyor benimle.” Yeldeğirmeni ziyaretçi, 31 (derinlemesine mülakat, 2022)

Katılımcı Y3, Y5 ve Y6, eserleri estetik anlamda yorumlayarak, semte ve bireylerin semte olan algısına renk ve anlam gibi açılardan pozitif etkileri olduğunu belirtmektedir. Y3 bu konuda şunları söylemektedir:

“Bunları görmek bana şunu hissettiriyor: Birileri gelip buraya dokunmuş ve güzel bir şekilde dokunmuş. Belki bunu (alandaki yer alan bir muralı göstererek) yapan kişi yurtdışında yaşıyor ama gelip bizim ülkemizde, bizim sokağımıza dokunmuş. Ya da bunun (alandaki grup1 grafiti örneğini göstererek) gibi resimlerde de bir şeylere tepki veren, biz buradayız diyen insanların olduğunu hissettiriyor. Bizim çocukluğumuzda da özellikle siyasi içerikli yazılar yazılırdı. Bu hala bir yerlerde birilerinin bir şeylere muhalif olduğunu hissettiriyor. Bu dokunun kalması gerekiyor. Birileri bir şey söylemek istiyorsa duvarlara söylesin, sıkıntı yok. Tüm bunlar sokakların canlı damarlarının olduğunu gösteren şeyler... Bunlar olmasa her şey, her yer dümdüz olurdu.” Yeldeğirmeni ikamet eden, 53 (derinlemesine mülakat, 2022)

Katılımcı B2, B3, B4, B5, B6 ve B7 alanda yer alan kamusal sanat eserlerinin, alana duydukları aidiyet hisleri üzerinde bir etkisi olmadığını belirtmektedir.

B2, B3, B4 ve B5, bu eserlerin semtle ilişki kurmadıklarını bu sebeple kendileri üzerinde de bir etki yaratmadığını ifade etmekte, katılımcı B5 durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Mahallede böyle şeyler olmasını hiç istemem. İlla bir sanat eseri yapılacaksa, mahalledeki yaşanmışlıkların resmi yapılabilir, bir Rum teyzemizin, Yahudi amcamızın... Ama bunlar nedir böyle, anlayamıyorum.” Balat ikamet eden, 65 (derinlemesine mülakat, 2023)

B6 ve B7 ise kendilerini hâlihazırda alana ait hissettiklerini ve kamusal sanat eserlerinin aidiyet hisleri üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkisi bulunmadığını ifade etmektedir. Katılımcı B7, şöyle söylemektedir:

“Etkilemiyor. Benim için bir değişiklik olmuyor. Çünkü ben kendimi bir şekilde burayla bağdaştırıyorum. Bunlar olsa da olmasa da ben buraya ait hissediyorum.” Balat ziyaretçi, 47 (derinlemesine mülakat, 2023)

Daha önceki sorularda kendilerini alana ait hissetmediklerini belirten B1 ve B8, kamusal sanat eserlerinin, alanla kurdukları ilişkiyi belirli noktalarda etkilediğini belirtmektedir. B8 durumu şöyle ifade etmektedir:

“Aidiyet duygumu etkiliyor aslında. Bir farklılık katıyor. Doğup büyüdüğüm yerde böyle sanatsal eserler olmadığı için, bunlar buraya bir farklılık katıyor. Farklılık da tabi ki yabancılik oluşturuyor. Ama alışınca tabi ki aidiyet duygusu hissetmeye başlıyorsun. Benim kendimi buraya ait hissetmememin en büyük sebeplerinden biri insanları. Yani kültürlerimizin, çevremizin farklı olması. Ama bu resimlerin, yazıların olması alana güzellik katıyor ve zamanla göz alışkanlığı oluyor. Böylece o farklılığa da alışılıyorsun. Bu farklılık bir anlam katmaya başlıyor insana.” Balat ziyaretçi, 23 (derinlemesine mülakat, 2023)

4.6 Değerlendirme

Birbirleriyle benzer tarihi ve fiziksel özelliklere ama farklı bir kullanıcı kitlesine sahip iki çalışma alanı olan Yeldeğirmeni Senti ve Balat Senti'nin mevcut yapısı incelenmiş, iki alanda yer alan grafiti ve murallar tespit edilmiş ve alanların arazi kullanımıyla grafiti ve muralların mekânsal dağılımı arasında ilişki kurulmuştur. Bu ilişkinin Yeldeğirmeni ve Balat'ta ortaklaştığı ve farklılaştığı bölgeler, kamusal sanat türlerine göre değişiklik göstermektedir.

Grup1 grafiti türü iki çalışma alanının genelinde yayılım göstermekle birlikte, belirli bölgelerde yoğunluğu artmakta ya da azalmaktadır. Yeldeğirmeni'nde ziyaretçi nüfusunun az olduğu, konut-yoğun bölgelerde grup1 grafiti azken; Balat'ta alanın yerli halkının bulunduğu ve eğitim dolayısıyla yürümenin zor olduğu alanlarda grup1 grafitiye sıkça rastlanmaktadır.

Murallar, iki çalışma alanında da estetik mekân yaratma çabasıyla yer edinmektedir. Yeldeğirmeni'nde yapımı için uygun alanlar olan sağır cephelerin bulunma durumuna göre dağılım göstermekte; Balat'ta ise alanın çeşitli kullanıcı gruplarından biri olan ziyaretçilerin yoğun olarak bulunduğu, ticari ve turistik faaliyetlerin sıkça konumlandığı işlek alanlarda yoğunlaşmaktadır.

İki çalışma alanında tipoloji açısından alanın geri kalanına göre farklılaşan ve erişimi görece zor olan konut kullanımı ağırlıklı bölgeler bulunmakta, bu alanlarda üç kamusal sanat türünün de yoğunlaşmadığı görülmektedir.

Çalışmada diğer bir yandan, iki çalışma alanından 8'er kişiyle yapılan mülakatlar ile grafiti/mural ve aidiyet ilişkisi saptanmaya çalışılmıştır. Bu noktada alanı kullanma biçimi ve eğitim seviyesi ile kamusal sanat öğelerini algılama biçimi ve alanla kurulan aidiyet arasında önemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İlk olarak, çalışma alanlarının fiziksel ve tarihi değerlerinin katılımcılar tarafından farkedilme ve ifade edilme durumlarının farklılaştığı görülmektedir. Yeldeğirmeni Semti'nin kültürel ve tarihi dokusunun hem ikamet edenler hem de ziyaretçiler için önemli bir kriter olduğu görülmekteyken, Balat Semti'nin bu dokusunun ikamet edenlerden çok ziyaretçilerin alan tanımlarında yer aldığı tespit edilmiştir.

İki çalışma alanındaki en temel farklardan biri de, katılımcıların alanla kurdukları aidiyet ilişkisi, bunu ifade etme biçimleri ve kamusal sanat eserlerine bakış açılarında ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların alana karşı duydukları aidiyet hissi, bu hissi ifade etme biçimleri ve alanda yer alan grafiti ve mural türlerine bakış açıları Tablo 4.29'da görüldüğü gibidir.

Tablo 4.29 Katılımcıların aidiyet hissi ve kamusal sanat öğelerine bakış açıları

Katılımcı	Aidiyet hissi	İfade biçimi	Sanat öğelerine bakış açıları		
			G1 grafiti	G2 grafiti	Mural
Y1	Yüksek	“Burada doğdum, burada büyüdüm, çocuğumu burada büyütüyorum, buraya aitim.”	Olumlu	Olumlu	Olumlu
Y2	Yüksek	“Özgürlüğüne düşkün bir insanın ve burada özgürlüğü hissediyorum.”	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y3	Yüksek	“Burada bir sürü anım var, çocukluğum var burada benim.”	Kararsız	Kararsız	Olumlu
Y4	Yüksek	“Benim için aidiyet demek dayanışma, komşuluk, özgür hissetmek demek ve hepsi burada var.”	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y5	Yüksek	“Kendimi burada ne yabancı ne rahatsız hissediyorum. Bu mahalleye uyumlu biriyim ve kendimi ait hissediyorum.”	Kararsız	Kararsız	Olumlu
Y6	Yüksek	“İstanbul’da en rahat hissettiğim yer, kendimi en çok buraya ait hissediyorum.”	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y7	Yüksek	“Çok uzun yıllardır buradayım. Buranın insanlarını biliyorum, geçirdiği değişimi gördüm. Aidiyetim hem mahalledeki insanlardan hem de mahallenin kendisinden kaynaklı.”	Olumsuz	Olumlu	Olumlu
Y8	Yüksek	“Burası benim kimliğimi yansıtıyor.”	Olumlu	Olumlu	Olumlu
B1	Düşük	“Buranın ne yerlisi ne yabancıyım. Kendimi turist olarak tanımlarım.”	Olumlu	Olumlu	Olumlu

Tablo 4.29 Katılımcıların aidiyet hissi ve kamusal sanat öğelerine bakış açıları (devamı)

B2	Orta	“Tarihi dokuya sahip her yere kendimi ait hissediyorum.”	Olumsuz z	Olumsuz	Olumsuz
B3	Orta	“Yaşlanmadan evvel ait hissediyordum ama şimdi fazla hissetmiyorum. Daha yakın yerler ve toprak arıyorum.”	Olumlu	Olumlu	Olumlu
B4	Yüksek	“İnsanın çocukluğuyla ve gençliğiyle bağı hiç kopmuyor. Burada geçirdiğim uzun zamanlar var. O bağ beni buraya da bağlıyor.”	Olumsuz z	Olumsuz	Kararsız
B5	Yüksek	“Ben Balat’ın insanıyım. Katrilyonar da olsam burada yaşarım.”	Olumsuz z	Olumsuz	Olumsuz
B6	Yüksek	“Çocukluğum, gençliğim, her şeyim burada geçti. Burada kendimi çok rahat hissediyorum.”	Olumlu	Olumlu	Olumlu
B7	Yüksek	“Burası benim hayatım. Burada kendimi daha özel ve güvende hissediyorum.”	Olumsuz z	Olumsuz	Olumlu
B8	Düşük	“Bence ait hissetmek için orada yıllar geçirmek ve oranın kültürüyle büyümek gerekiyor. Ben buranın kültürüne yabancıyım.”	Olumsuz z	Olumlu	Olumlu

Yeldeğirmeni Sempti’ndeki katılımcıların tamamı lise ve üstü eğitim seviyesine sahip olmakla birlikte; alanda ikamet etme ve alanı ziyaret amaçlı kullanma durumu farketmeksizin, alanla aralarında bir ilişki kurmakta ve kendilerini alana ait hissettiklerini belirtmektedir.

Katılımcılar alanda yer alan grafiti ve muralları algılamakta, yorumlamakta ve alanla ilişkisini kurabilmektedir. Bu noktada tüm katılımcılar muralların, alanın karakteristik özelliklerinden biri haline geldiğini ve/veya alana estetik değer kattığını; bununla bağlantılı olarak bu eserlerin, hâlihazırda sahip

oldukları aidiyet hislerine olumlu katkısı olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcıların 6 tanesi, murallarla benzer şekilde biçimselliğin ve görselliğin baskın olduğu tür olan grup2 grafitileri olumlu değerlendirirken, 2 tanesi bu türe sıcak bakmadığını ifade etmiştir. Alanda çoğunlukla rastgele yazılmalar şeklinde yer edinmiş olan, diğer kamusal sanat türlerinin aksine biçimselliğin değil de yazının/çizimin/anlamın vurgulandığı grup1 grafiti türü ise, 6 katılımcı tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Katılımcılar bu sanat öğelerinin alanın estetiğine ve tarihi dokusuna negatif etkileri olduğunu, kötü bir görüntü yarattığını ve/veya bu çizimlerin/yazıların alanla ilişkili herhangi bir anlamı olmadığını ifade etmektedir. Yalnızca alanı ikamet amaçlı kullanan 2 katılımcı, alan kullanıcıları ile aralarındaki tanıdıklık ilişkisinden de kaynaklı olarak, grup1 grafitileri yapan kişiler ve alan arasında ilişki olduğunu vurgulamakta, bu tür grafitileri olumlu değerlendirmektedir.

Balat Senti'nde ise, katılımcıların demografik özellikleriyle de bağlantılı olarak, durumun farklılaştığı görülmektedir. Alanda ikamet eden katılımcıların tamamı (3 kişi) 60 yaş üstü ve ilkokul/lise düzeyinde eğitim seviyesine sahip kişilerdir. Bu katılımcıların uzun süredir alanda yaşamalarıyla bağlantılı olarak, geçmişleri ile alan arasında bir ilişki kurdukları ve bu nedenle alana karşı bir aidiyet geliştirmiş oldukları; ancak alanın geçirdiği fiziksel/kültürel değişimden memnun olmadıklarını kendilerine yöneltilen sorularda çeşitli biçimlerde ifade ettikleri ve bu kişilerin aidiyetlerinin geçmişe göre azaldığı söylenebilmektedir. Bu katılımcıların, alandaki kamusal sanat eserlerini algılama, bu eserlerle mekân arasında ilişki kurma noktasında yetersiz kaldıkları, alanla kurdukları aidiyet ilişkilerinin yalnızca geçmiş ve alışkanlıklar düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir. Alanı ziyaret amaçlı kullanan katılımcılardan 2 tanesi, ikamet edenlerle benzer şekilde uzun süredir alanı kullanan ve tanıyan kişilerdir ve bu kişiler alana duydukları aidiyet hissinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ziyaretçilerin 3 tanesi ise, 45 yaş ve altı, eğitim seviyesi lisans ve üstü olan ve alanı turistik amaçlarla kullanan kişilerdir ve bu kişilerin aidiyet hislerinin orta ve düşük seviye olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların 5 tanesi muralların alana özellikle estetik açıdan pozitif katkıları olduğunu vurgulamakta; 3 tanesi ise bu türün alandaki örneklerinin alanın sosyal ve fiziksel yapısıyla uyumlu olmadığını belirterek bu türü olumlu değerlendirmemektedir. Estetik açıdan murallara yakın özellikler taşıyan grup2 grafiti türü, katılımcıların yarısı tarafından olumlu değerlendirilmekte, diğer yarısı ise bu türü olumsuz karşılamaktadır. Balat'ta alanın yerli ve genç kitlesinin ifade biçimi olarak sıkça yer edinmiş olan grup1 grafitiler ise katılımcıların 3 tanesi tarafından olumlu, 5 tanesi tarafından ise olumsuz değerlendirilmektedir. Katılımcılardan 2 tanesi, alanı turistik amaçlı ziyaret eden ve mülakat sorularında alanı değerlendirirken alanın estetik özelliklerine de sıkça değinen kişiler olduklarından; bu katılımcıların, estetik unsur olarak değerlendirilebilecek mural ve grup2 grafitilere bakış açısı olumludur. Alanın uzun süredir kullanıcısı olan, geçirdiği değişime şahitlik etmiş ve alan kullanıcılarının büyük bir kısmını tanıyan/bilen 2 katılımcı, tüm kamusal sanat türlerini estetik birer öge ve/veya alan kullanıcılarının kendilerini ifade biçimi olarak değerlendirmekte ve üç türe de olumlu yaklaşmaktadır. Diğer 4 katılımcı ise, alanın uzun süredir kullanıcısı olan ve çeşitli amaçlarla alanı kullanan, alanın son yıllarda geçirdiği değişimden önceki sosyal ve fiziksel yapısını bilen kişilerdir. Bu kişilerin, alanın geçirdiği değişimden sonra alanda fazlaca yer edinen ve turistik bölgeler dışındaki bölgelerde de yaygınlaşan grup1 ve grup2 grafiti türlerinin ikisine de olumlu bakmadığı görülmektedir.

5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kamusal sanat ve mekânsal aidiyet kavramları literatürde defalarca incelenen kavramlar olmakla birlikte; bu çalışma grafiti ve murallar üzerinden iki kavram arasındaki ilişkiyi tespit etme noktasında özgün bir çalışma olup, bir yöntem denemesi olarak literatüre katkı sağlayacaktır.

Çalışmada sırasıyla; mekânsal aidiyet ve kamusal sanat kavramlarının literatürdeki yerlerinden, günümüzde önemli birer kamusal sanat türü olarak karşımıza çıkan grafiti ve muralların özelliklerinden bahsedilmektedir. Sonrasında çalışma alanı olarak belirlenmiş olan Kadıköy İlçesi Yeldeğirmeni Semti ve Fatih İlçesi Balat Semti özelinde gerçekleştirilen mülakatlar ile katılımcılar ve çalışma alanları arasındaki ilişki incelenmekte ve grafiti/mural ve mekânsal aidiyet hissi arasındaki bağlantı kurulmaktadır.

Çeşitli özelliklere sahip katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar sonucunda, bir alanda yer alan grafiti/murallar ve kullanıcıların alanla kurdukları mekânsal aidiyet ilişkisi ile ilgili çeşitli çıkarımlar yapılabilmektedir. Bu çıkarımlar şöyle sıralanabilir:

- Alanla kurulan aidiyet ilişkisinin, alanı kullanma biçimi ile doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Bir alanın herhangi bir amaçla kullanıcısı olan ve alanda belirli bir vakit geçirmiş olan kişiler, alanla doğrudan bir aidiyet ilişkisi geliştirebilmektedir. Bir alanda ikamet eden ve dolayısıyla belirli alışkanlıklar edinmiş olan kişilerin yanı sıra; komşuluk, dayanışma ve rutin oluşturma gibi alandaki belirli özellikleri deneyimleme fırsatı bulan ziyaretçiler de alanla aidiyet ilişkisi geliştirebilmektedir.
- Alanın fiziksel özelliklerini ve alanda yer alan kamusal sanat eserlerini algılama düzeyi ile alanı kullanma biçimi ve eğitim seviyesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bir alanı ziyaret amaçlı kullanan ve/veya

eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin fiziksel evre ve fiziksel çevredeki değişim algısı görece yüksektir.

- Fiziksel evre algısı yüksek olan kişilerin mekânla kurdukları aidiyet ilişkisi çeşitli etmenlere bağlı olarak kuvvetlenebilmektedir. Renk/biçim/anlam gibi belirgin özelliklere sahip olan grafiti ve murallar, fiziksel çevreyi biçimlendiren etmenler arasındadır ve kullanıcılar ile mekan arasındaki aidiyet ilişkisi üzerinde etkileri bulunmaktadır.
- Grafiti ve murallar, belirli özelliklerine göre kişilerde olumlu veya olumsuz etkiler yaratabilmekte, kişilerin alanla kurdukları ilişkiyi ve aidiyetlerini pozitif veya negatif yönde etkileyebilmektedir:
  - Fazlaca renk içerebilen, genelde sağır cephelerde yer alan ve büyük boyutlu olan, uzun ve kapsamlı bir yapım süresine sahip ve izinli yapılan kamusal sanat çalışmaları, bir alanın kullanıcılarının gözünde alanla estetik anlamda bir ilişki kurmakta ve dolayısıyla alan kullanıcıları üzerinde pozitif etki yaratmaktadır.
  - Yapımı gereği adrenalini beraberinde getiren, belirli durumlara tepki verme/muhalefet olma amacı taşıyan, çoğunlukla izinsiz yapılan ve dolayısıyla kimilerince vandal niteliğe sahip olabilen kamusal sanat çalışmaları, özellikle alanın uzun süredir kullanıcısı olan, alanı ve alan kullanıcılarını tanıyan kişiler tarafından bir ifade biçimi olarak görülüp pozitif açılardan yorumlanabilirken; alanı özellikle turistik veya ziyaret amaçlı kullanan kişiler bu eserlerin çevreye ve bireylere olumsuz etki edebileceğini ifade etmektedir.
- Kamusal sanat eserlerinin kişiler üzerindeki etkisi, kişilerin demografik özellikleri ve alanı kullanma biçimiyle de ilişkilidir:
  - Murallar, bulunduğu alana sağladığı estetik katkılar sebebi ile alan kullanıcıları için genellikle olumlu bir etkiye sahip olmakla birlikte; bir alanla orada geçirilen süre ve insanlar bazında ilişki kuran, diğer bir deyişle mekânı fiziksel açıdan yorumlama/algılama seviyesi görece düşük olan kişiler için olumsuz bir öge haline gelebilmektedir.

- Benzer bir şekilde, estetik yönüne odaklanılan, çok renkli ve grafik çizimler içeren grafiti türleri, bir alanın ziyaretçileri, özellikle de turistik amaçlı kullanıcıları tarafından olumlu algılanmakta; alanla hâlihazırda kuvvetli bir aidiyet ilişkisi kurmuş olan kişiler için ise olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

- Belirli bir yaşın üzerinde ve eğitim seviyesi düşük olan kişilerin, estetik öğeleri algılama/yorumlama ve bu öğelerin mekânla ilişkisini kurma seviyesi görece düşük olabilmekte; dolayısıyla bu kişiler estetik amaçlı alanda yer edinen kamusal sanat türlerini olumsuz karşılayabilmektedir.

- Az renk içeren, grafik biçime sahip olmayan yazılamalar şeklinde bir alanda yer edinen, dışavurumcu ve/veya politik ifadeler içerebilen grafiti türleri ise, alan kullanıcıları, özellikle ziyaretçiler tarafından genellikle olumsuz algılanmaktadır. Ancak alana karşı aşinalık, ikamet süresi, komşuluk/hemşehrilik gibi farklı bileşenler üzerinden aidiyet geliştirmiş kişiler için bu grafiti türleri, bir ifade biçimi olarak karşılık bulmaktadır ve olumsuz bir etkiye sebep olmayabilir.

Buradan yola çıkılarak bu çalışma ile, özellikle bitişik nizam dokuya sahip tarihi yerleşimlerde yıkılmış parseller sebebiyle ortaya çıkan sağır cepheler söz konusu olduğunda, olumsuzlukların giderilmesi noktasında grafiti ve mural üretiminin kimlik ve estetik açısından getirdiği pozitif sonuçların, mekânsal aidiyete de etkisi olduğu görülmüştür. Aidiyeti geliştirmek için piece ve character gibi grafiti türlerinin ve mural üretiminin geliştirilebileceği; tag ve throw up gibi illegal ve protest özellik taşıyan grafiti türlerinin ise aidiyet üzerinde olumlu bir etkisi olmayabileceği sonucuna varılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen çıkarımlar ile, çalışmaya yön vermek adına ortaya atılan hipotezlerin (Bölüm 1.3) doğruluğu kanıtlanmaktadır:

- Kamusal mekânlarda yer alan sanat eserleri, bulunduğu ortama kattığı nitelikler sebebiyle, insanların mekân algısını etkilemekte ve yönlendirmektedir.

- Bir mekânın fiziksel görünüşü, özellikle mekân algısı yüksek bireylerin o mekâna ait hissetme/o mekânı ziyaret etme motivasyonunu etkilemektedir.
- Grafiti ve mural çalışmaları, kent içindeki tanımsız boşlukları doldurup dikkat çekici ve farkedilebilir alanlar yaratarak, bir mekânın algılanmasını ve bağlı olarak hatırlanmasını etkilemektedir.
- Bir mekânda yer alan kamusal sanat eserleri, o mekânın kullanıcıları ile mekân arasında ilişki kurulmasını sağlamakta veya bu ilişkiyi desteklemekte; bireylerdeki mekânsal aidiyet hissini oluşturmakta veya güçlendirmektedir.

Tüm çıkarımlar neticesinde, kamusal sanat eserleri üzerinden aidiyet yaratmanın mümkün olduğu sonucuna varılmakla birlikte; alanı kullanma biçimi ve eğitim düzeyi başta olmak üzere çeşitli durumların dikkate alınması gerektiği söylenebilmektedir. Bu noktada, belirli bir alanda mekânsal aidiyetin sağlanması konusunda bazı önerilerde bulunulabilir. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Mekânsal aidiyetin sağlanması veya güçlendirilmesi noktasında alan kullanıcılarının mekânla kurdukları ilişkinin, kullanım türüne göre farklılaşabileceği unutulmamalıdır. Tarihi yerleşimlerde, alanın uzun süredir kullanıcısı olan kişiler, alanla çeşitli bileşenler üzerinden aidiyet geliştirmiş kişilerdir. Bu alanları ziyaretçi olarak kullanan kişiler için aidiyetin tesis edilmesi konusunda, hâlihazırda aidiyet bağı bulunan kişilerin alana yabancılaşmasının da önüne geçilmelidir. Bu noktada yerel yönetimler ve/veya çeşitli sivil toplum kuruluşları, ilgili alanda detaylı bir demografik analiz yaparak alan kullanıcılarının özelliklerini tespit etmelidir.
- Belirli bir yaşın altında ve eğitim seviyesi yüksek kullanıcı kitlesine sahip alanlarda mural çalışmaları yerel yönetimlerce belirli bir organizasyon çerçevesinde yapılabilir. Yıkılmış parsellerle ortaya çıkan, özellikle tarihi yerleşimlerdeki mülkiyet sorunları sebebiyle kalıcılığı pekişmekte olan sağır cepheler, estetik bir görünüm yaratma noktasında mural çalışmaları için uygun alanlardandır.

- Belirli bir yařın üzerinde ve eđitim seviyesi dűřük yerel kullanıcı kitlesine sahip alanlarda mural çalıřmaları, yerel halkın aktif olarak kullandıđı konut yođunluklu bűlgeler yerine, turistler tarafından yođun olarak kullanılan ve gűnűn belirli saatlerinde aktif olan bűgelerde yapılmalıdır. Bu alanlarda ticari ve turistik kullanımlara hizmet eden iřletme sahipleri, uygun cepheler yaratarak mural çalıřmalarının desteklenmesinde aktif rol oynayabilir.
- Tarihi yerleřimlerin ziyaretçi nűfusu yođun olan bűlgeleri yerel yűnetimler tarafından tespit edilerek, bu alanlarda çevresel algıyı gűçlendirmek adına tag ve throw up tűrű grafitiler temizlenebilir.
- Yerel halkın yaşadığı konut yoğunluklu bűgelerde, çevresel algının gűçlendirilmesi adına mahalle sakinleri, konutlarının uygun cephelerini açarak grafiti ve mural çalışmalarının yapılmasına destek verebilir.

Bu alışma ile, tarihi yerleşimlerde gerçekleştirilecek olan kentsel tasarım çalışmalarında mekânsal aidiyetin sağlanması hususunda kamusal sanat eserlerine başvurulabileceği sonucuna varılmıştır.

- Ağırdır, B. (2017, 8 Mayıs). Komşuluğun Yeni Halleri. *T24*. Erişim adresi <https://t24.com.tr/yazarlar/komsu/komsulugun-yeni-halleri,17195>
- Aidiyet. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Akkar Ercan, M. (2013). Kamusal Sanatın ‘Kamusallığı’: Erişim, Aktör, Fayda Yaklaşımı. *İdealKent*, 10, 220-255.
- Akkar Ercan, M. ve Belge, Z. S. (2017). Daha Yaşanabilir Kentler İçin Mikro Ölçek Bir Yürünebilirlik Modeli. *METU JFA*, 34(1), 231-265.
- Akman, K. (2014). Toplumsal Bir Süreç Olarak Sanat Yapıtı. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(5), 37-54.
- Aksel, B. (2013). İçini Duvarlara Dökmek: İstanbul’da Grafiti. *Tasarım Gazetesi*, 2013, 15.
- Aksu, Ö. V. (2012). Kent Mobilyaları Tasarımında Özgün Yaklaşımlar. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(6), 373-386.
- Altıntaş, S. (2013). Balat Tanıklığında Bir Semt Pazarı Monografisi. *Doğu Batı Dergisi*, 2013-14, 115-133.
- Altman, I. and Low, S. M. (1992). *Place Attachment: A Conceptual Inquiry*. New York: Plenum Press.
- Antik Dönem Grafiti Sanatından On İlginç Örnek. (2022, 18 Eylül). *Nereye*. Erişim adresi <https://nereye.com.tr/antik-donem-graffiti-sanatindan-10-ilginc-ornek/>
- Antmen, A. (2013). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Antonsich, M. (2010). Searching for Belonging: An Analytical Framework. *Geography Compass*, 4(6), 644-659.
- Arnheim, R. (1977). *The Dynamics of Architectural Form*. London: University of California Press.
- Art. (t.y.). *StudyLib*. Erişim adresi <https://studylib.net/>
- Atılğan, A. (2017, 12 Aralık). Yeldeğirmeni Öyküsü. *Mimdap*. Erişim adresi <http://mimdap.org/2017/12/yeldedhirmeni-oykusu-arif-atylgan/>
- Aydoğan, K. E. B. (2008). Sanatta Disiplinler Arası Bir Yaklaşım: Performans Sanatı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 2008(1), 4-16.

- Ayhan, D. (2021). *Mekânsal Aidiyet: Mekânın Aidiyet Oluşturma Niteliği* (Doktora Tezi). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Baird, J. & Taylor, C. (2010). *Ancient Graffiti in Context*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203840870>
- Balkır, N. ve Kuru, A. Ş. (2016). Sokak Sanatı ve Grafitinin Pedagojik Bir Yöntem Olarak İşlerliği. *İdil*, 5(26), 1645-1658.
- Başal, M. (2002). *Donatı Elemanları*. Basılmamış Ders Notları. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.
- Baumeister, Roy F. & Leary, Mark R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
- Belediye Kanunu. (2005, 12 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 25874). Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050713-6.htm>
- Belonging. (t.y.). *Cambridge Dictionary*. Erişim adresi <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/belong?q=belonging>
- Berendsohn, R. (2022, September 19). The Hobo Code: Their Secret Symbols, Explained. *Popular Mechanics*. Erişim adresi <https://www.popularmechanics.com/technology/a25174860/hobo-code/>
- Bingöl, M., Çevik, N. ve Döl, A. (2021). Kamusal Alanda Sanat Pratikleri. *Çeşm-i Cihan Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 8(1). 14-32.
- Brown, B., Perkins, D. D and Brown, G. (2003). Place Attachment in a Revitalizing Neighborhood: Individual and Block Levels of Analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 23(3), 259-271.
- Campbell, F. (2008). *Good Graffiti, Bad Graffiti? A New Approach to an Old Problem*. United Kingdom: Environmental Campaigns.
- Chang, T. C. (2020). Wall Dressed Up: Graffiti and Street Art in Singapore. *City, Culture and Society*, 20 (2020), 1-7.
- Community Art. (t.y.). *TATE*. Erişim adresi <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art>
- Conceptual Art. (t.y.). *TATE*. Erişim adresi <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/conceptualart#:~:text=Conceptual%20art%20is%20art%20for,than%20the%20finished%20art%20object.&text=When%20an%20artist%20uses%20a,execution%20is%20a%20perfunctory%20affair>

- Contemporary Art: Definition. (t.y.). IESA Arts and Culture. Erişim adresi <https://www.iesa.edu/paris/news-events/contemporary-art-definition>
- Çakı, F. (2017). Aidiyet ve Mekân Olarak Sokaklar: Balıkesir Örnek Olayı Çerçevesinde Bir Tipoloji Önerisi. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10-11), 25-54.
- Çakır, B. (2006). İstanbul'da Dört Farklı Yerleşim Yerinde Yerleşim Yeri Seçimini Etkileyen Unsurlar ve Komşuluk Çevresinin Oluşumu. *Sosyoloji Konferansları*, 0(33), 99-114.
- Çalışır Adem, P., Şimşek İlhan, B., Aytaç, D. Ö., ve Birer, E. (2019). Tarihi Dokuda Kentsel Müdahale Biçimi Olarak Kamusal Sanat: Amasya Örneği. *SDÜ Art-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 12(24), 650-676.
- Çevik, N., Bingöl, M. ve Özkul, D. T. (2019). Kamusal Alan Bağlamında Kentsel Mekanlarda Çağdaş Sanat Yansımaları. *Fine Arts*, 14(4), 284-297.
- Danto, A. C. (2010). Sanatın Sonundan Sonra. (Z. Demirsü, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998).
- Dinler, M. ve Güçhan, N. Ş. (2016). Fener ve Balat'ın Dönüşümü Üzerine: Üç Vizyon, Üç Dönem, Üç Ayrı Koruma Anlayışı. *TÜBA-KED*, 2016(14), 223-245.
- Duran, O. (2019, 16 Aralık). Sınırları Zorlamak: Land Art-Yeryüzü Sanatı. *Matematiksel*. Erişim adresi <https://www.matematiksel.org/land-art-yeryuzu-sanati/>
- Ekiz, T. (2007). Alımlama Estetiği mi Metinler Arasılık mı? *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47(2), 119-127.
- Erdoğan, G. (2010). *Kentsel Bir Tasarım Ürünü: Sokak Sanatı*. 1. Ulusal Tasarımda Genç Bakışlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, s. 7-19.
- Erdoğan, G. (2017). Kamusal Mekanda İletişim Aracı Olarak Grafiti: Beyoğlu, Yüksek Kaldırım Sokağı Örneği. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 50-62.
- Ergin, N. (2005). *Kamusal Alanda Geçisi Sanatsal Uygulamalar, Sanat ve Sosyoloji*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Ertaş, Ş. (2017). Tarihi Çevre İçinde Kent Mobilyaları Tasarımına Yönelik Bir Yöntem Önerisi: Konya Sille. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 78-95.
- Firidin Özgür, E. (2006). Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama Dergisi*, 2006(4), 79- 95.
- Flowerbox. (2012, 6 Ocak). *Greyworld*. Erişim adresi <https://greyworld.org/flowerbox/>

- Freight Train Graffiti. (t.y.). *Katrina Olson*. Erişim adresi <https://katrinaolson.ca/freight-train-graffiti/>
- Fullilove, M. T. (1996). Psychiatric Implications of Displacement: Contributions from the Psychology of Place. *American Journal of Psychiatry*, 153(12), 1516–1523.
- Gemci, A. G. (2022). *Grafitinin Yer Oluşturucu Etkisi: Karaköy Örneği* (Doktora Tezi). Erişim adresi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gergen, K. J. and Gergen, M. M. (1986). *Social Psychology*. New York: Springer-Verlag.
- Gezgin, İ. (2008). *Sanatın Mitolojisi* (6. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gökçen, Ş. (2018). Kamusal Sanat ve Kültür Eksenli Kentsel Dönüşüm. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 3(6), 215-236.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gökova, H. (2020). Sokak Sanatında Üsluba Dair Yorumlar ve Muhafif Boyut. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 23, 97-107.
- Graffiti and Street Gangs in New York. (2019, 3 Ocak). *Glasshouse Urban Tours*. Erişim adresi <https://urbantours.nyc/2019/01/03/graffiti-and-street-gangs-in-new-york/>
- Graffiti Art. (t.y.). *TATE*. Erişim adresi <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/g/graffiti-art>
- Graffiti Artist Shamsia Hassani. (t.y.). *Street Art Utopia*. Erişim adresi <https://streetartutopia.com/2021/08/19/shamsia-hassani-fine-arts-lecturer-and-first-known-female-graffiti-artist-in-afghanistan/>
- Güleç Solak, S. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- Gümüş, K. (2010). Sanat Kenti Dönüştürebilir mi? A. Koca, Ç. O. Çalışkan, E. Kaya ve G. Akgün (Ed.), *Kentleri Savunmak: Mekân, Toplum ve Siyaset Üzerine* (1. Baskı) içinde (s. 377-384). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Gündüz, M. ve Yıldız, C. (2008). Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 123-138.
- Gürcan, T. (2013, 10 Kasım). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi: Hayatta Kalmak İçin Nelere İhtiyaç Duyarız? *Evrım Ağacı*. Erişim adresi <https://evrimagaci.org/maslowun-ihtiyaclar-hiyerarşisi-hayatta-kalmak-icin-nelere-htiyac-duyariz-1644>

- Gürgün, H. (2021). Mimesis Kavramı, Üç Yansıtma Kuramı ve Bu Kavramın Temel Sanat Akımları Üzerine Etkisi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 51, 349-366.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. (Thomas Burger ve Frederic Lawrence, çev.). UK: MIT Press.
- Hall, T. and Robertson, I. (2001). Public Art and Urban Regeneration: Advocacy, Claims and Critical Debates. *Landscape Research*, 26(1), 5-26.
- Hall, T., and Smith, C. (2005). *The Public Art in the City: Meanings, Values, Attitudes and Roles, Interventions*. (Ed. Melcolm Miles and Tim Hall). Bristol, GBR: Intellect Books, pp. 175.
- Halsey, M. and Pederick, B. (2010). The Game of Fame: Mural, Graffiti, Erasure. *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*, 14(1-2), 82-98.
- Hay, R. (1998). Sense of Place in Developmental Context. *Journal of Environmental Psychology*, 18, 5-29.
- Hidalgo, M. C. and Hernandez, B. (2001). Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281.
- Historical Prison Graffiti. (t.y.) *Alamy*. Erişim adresi <https://www.alamy.com/stock-photo/historical-prison-graffiti.html?sortBy=relevant>
- Hummon, D. M. (1992). Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place. I. Altman, & S. M. Low (Eds.), In *Place Attachment*, 253-277. New York and London: Plenum Press.
- Installation Art. (t.y.). *TATE*. Erişim adresi <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/i/installation-art>
- İstanbul'un Semtleri: Duvar Resimleriyle Yeldeğirmeni. (2019). *T.C. İstanbul Valiliği*. Erişim adresi <http://istanbul.gov.tr/istanbulun-semtleri-duvar-resimleriyle-yeldegirmeni>
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (B. Doğan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1961).
- Jasmi, M.F. ve Mohamad, N.H.N. (2016). Roles of Public Art in Malaysian Urban Landscape Towards Improving Quality of Life: Between Aesthetic and Functional Value. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 222(2016), 872-880.
- Jingfeng, Q. I. (2014). The Functions of Modern Mural Art. *Cross-Cultural Communication*, 10(2), 25-29.

- Jorgensen, B. S. and Stedman R. C. (2001). Sence of Place as an Attitude. Lakeshore Owners Attitude Toward Their Properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 233-248.
- Kamu. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Keith, M. and Pile, S. (1993). *Place and the Politics of Identity*. London: Routledge.
- Kıyar, N. (2017). Alternatif Bir Yüzey Olarak Duvar. *Journal Of Current Research on Social Sciences*, 7(3), 101-114.
- Knauss, P. (2006). Scaling Down the Monumental: How Public Art Came to Inspire Community Action in Rio de Janeiro. *Literature and Arts of the Americas*, 39(2), 173 – 187.
- Köse, A. (2008). Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik. *Akademik İncelemeler*, 3(1), 221-232.
- Kurt, E. K. (2007). *Kamusal Alanda Sanat Ve Kentsel Mekâna Etkileri: İstanbul'da Heykel Uygulamaları İrdemesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi <http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/handle/1/6060>
- Land Use. (t.y.). United States Environmental Protection Agency. Erişim adresi <https://www.epa.gov/report-environment/land-use#:~:text=%E2%80%9CLand%20use%E2%80%9D%20is%20the%20term,frequently%20represent%20very%20different%20uses>.
- Lemoine, S. (2014). Müzeye Bir Karşı Kültür: Kuruma Meydan Okuyan Kent Sanatı. T. Bahar, F. Çolakoğlu, A. Ataç, ve U. Soley (Ed.), *Duvarların Dili Grafiti/Sokak Sanatı* içinde (s. 19-23). İstanbul: Pera Müzesi Yayınları.
- Lewicka, M. (2011). Place Attachment: How Far We Have Come in the Last 40 Years? *Journal of Environmental Psychology*, 31, 207-230.
- Lynch, K. (1960). *Image of the City*. London: The MIT Press
- Manzo, L. C. (2005). For Better or Worse: Exploring Multiple Dimensions of Place. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67-86.
- Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Matarasso, F. (1997). Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts. Comedia.
- Mazumdar, S. and Mazumdar, S. (2004). Religion and Place Attachment: A Study of Sacred Places. *Journal of Environmental Psychology*, 24(2004), 385-397.

- McCarthy, J. (2006). Regeneration of Cultural Quarters: Public Art for Place Image or Place Identity? *Journal of Urban Design*, 11(2), 243-262.
- McLeod, S. (2007). Maslow's Hierarchy of Needs. *Simply Psychology*. Erişim adresi <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>
- Mesch, G. S. and Manor, O. (1998). Social Ties, Environmental Perception and Local Attachment. *Environment and Behavior*, 30, 227-245.
- Moniker (Graffiti). (t.y.) *Wikipedia*. Erişim adresi [https://en.wikipedia.org/wiki/Moniker_\(graffiti\)#](https://en.wikipedia.org/wiki/Moniker_(graffiti)#)
- Montgomery, J. (1998). Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design. *Journal of Urban Design*, 3(1), 93-113.
- Murat, M. (2020). Sosyal Psikoloji Nedir? *Hipokampus Akademi*. Erişim adresi <https://hipokampusakademi.com/sosyal-psikoloji-nedir/>
- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017). Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekânsal Ayrışma: Bursa Metropolitan Alanı Analizi. *Megaron*, 12(1), 87-105.
- Nandrea, L. (1999). Reflections 'Graffiti Taught Me Everything I Know About Space': Urban Fronts and Borders. *Antipode*, 31(1), 113.
- Nas, S. (2012). Emniyet ve Güvenlik Sözcükleri Üzerine Bir Çalışma. *Denizcilik Dergisi*, 60(2012),18-22.
- Nowinsky, J. L. (1981). *Applications of Functional Analysis in Engineering*. New York: Plenum Press.
- Ötgün, C. (2008). Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2), 159-178.
- Özaydın, G., Erbil, D. ve Ulusoy, B. (1991). Kamu Mekânları Tasarımının Tamamlayıcısı Olarak Bildirişim Ögeleri. *Kamu Mekânları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu 1*, 1, 63-69.
- Özgürlüğün Sesleri: İstanbul'un Sokak Müzisyenleri. (2021, 3 Nisan). *Bucketlist*. Erişim adresi <https://blog.bucketlist.com.tr/ozgurlugun-sesleri-istanbulun-sokak-muzisyenleri/>
- Pabón, J. N. (2013). *Be About It: Graffiteras Performing Feminist Community*. *TDR/The Drama Review*, 57(3), 88-116. doi:10.1162/dram_a_00281
- Pacheco, P. (2017, June 7). Public Spaces: 10 Principles for Connecting People and the Streets. *The City Fix*. Erişim adresi <https://thecityfix.com/blog/public-spaces-10-principles-for-connecting-people-and-the-streets-priscila-pacheco/>
- Palermo, L. (2014). The Role of Art in Urban Gentrification and Regeneration: Aesthetic, Social and Economic Developments. *//*

- Capitale Culturale: Studies on the Value of Cultural Heritage*, 10(2014), 521- 545.
- Parlakalay, H. (2020, 4 Aralık). Kamusal Alanda Sanat ve Sanat Eserleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1157-1172.
- Payam, M. M. (2018). Emniyet, Güvenlik, Kent Emniyeti ve Kent Güvenliği: Kavramsal Bir Analiz. *Avrasya Terim Dergisi*, 6(1), 15-25.
- Perez, J., Fusco, G., Araldi, A. and Fuse, T. (2018). Building Typologies for Urban Fabric Classification: Osaka and Marseille Case Studies. International Conference on Spatial Analysis and Modeling, Tokyo. https://www.researchgate.net/publication/327792307_Building_Typologies_for_Urban_Fabric_Classification_Osaka_and_Marseille_Case_Studies
- Phillips, S. A. (2016). Deconstructing Gang Graffiti. J. I. Ross (Ed.), *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art* (First Edition, pp. 48-61). UK: Routledge.
- Porch, R. (2000). Public Art- An off the Wall Propositions? *Urban Studies*, 76, pp. 16-19.
- Portland Public Art Committee. (2009). Guidelines for the Public Art Ordinance. *Public Art Guidelines*, 2(1). Erişim adresi <https://www.portlandmaine.gov/DocumentCenter/View/3418/Public-Art-Guidelines?bidId=>
- Prison Graffiti. (t.y.). *Prison Museum*. Erişim adresi <https://www.prisonmuseum.net/prison-graffiti>
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-Identity: Physical World Socialization of the Self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83.
- Public. (t.y.). *Cambridge Dictionary* içinde. Erişim adresi <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/public>
- Railings. (2011, 20 Nisan). *Greyworld*. Erişim adresi <https://greyworld.org/railings/>
- Reiner, R. (1971). *Graffiti Two Thousand Years of Wall Writing*. Washington: Cowles Book Company.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion Limited.
- Remesar, A., (2001). *Public Art: Towards a Theoretical Framework Urban Regeneration a Challenge for Public Art*. Publications de la Universitat de Barcelona.
- Roberts, M. (1998). Art in Public Realm. C. Greed & M. Roberts (eds.) *Introducing Urban Design* (pp. 116-129). London: Addison Wesley Longman Ltd.

- Sanat. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe Sözlük* içinde. Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr/>
- Sancak, A. (2009). *Kentsel Mekân Kimliğinin Oluşumunda Kent Mobilyası Tasarım Kriterlerinin İrdelenmesi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sarı, E. (2018). Sanat Olgusunun Tarihsel Süreçte Değişen Tanımı, İşlevi ve Değeri Üzerine. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(45), 131-154.
- Sattler, I. & Kenney, S. (2022, January 21). Freight Train Graffiti. *Beyond The Streets*. Erişim adresi <https://beyondthestreets.com/blogs/articles/freight-train-graffiti>
- Scannel, L. and Gifford, R. (2010). Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10.
- Schulz, C. N. (1985). *The Concept of Dwelling on the Way to Figurative Architecture*. New York: Rizzoli International Publications Inc.
- Selvi, Y. (2017). Sanatın 'Öteki'ne Açılması ya da Kamusal Alanda Sanat. *İdil Dergisi*, 6(36), 2209-2232.
- Sheikh, S. (2007). Kamusal Alanın Yerine Ne mi? Ya da, Parçalardan Oluşan Dünya. *Olasılıklar, Duruşlar, Müzakere, Güncel Sanatta Kamusal Alan Tartışmaları*, haz. Tan, P. Boynik, S., İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.23-29.
- Soffritti, C., Calzolari, L., Chicca, M., Bassi Neri, R., Neri, A. and Bazzocchi, L. (2020). Cast Iron Street Furniture: A Historical Review. *Elsevier*, 44(4), 1-15.
- Sokak. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe Sözlük* içinde. Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr/>
- Sokak Sanatının Doğayla Buluşması. (2017, 7 Kasım). *Sözcü*. Erişim adresi https://www.sozcu.com.tr/hayatim/seyahat/sokak-sanatının-dogayla-bulusmasi/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber
- Solak, S. G. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(6), 13-37.
- Space. (t.y.). *Collins English Dictionary*. Erişim adresi <https://www.thefreedictionary.com/Physical+space>
- Stratford, E. (2009). Belonging as a Resource: The Case of Ralphs Bay, Tasmania, and the Local Politics of Place. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 41(4), 796-810. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/a40198>

- Street. (t.y.). *Cambridge Dictionary* içinde. Erişim adresi <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/street>
- Street and Graffiti Art. (t.y.). *The Art Story*. Erişim adresi <https://www.theartstory.org/movement/street-art/history-and-concepts/>
- Street Animator in Munich at Marienplatz. (t.y.). *WielkaC*. Erişim adresi <https://wielkac.com/munich/street-animator-munich-marienplatz/>
- Şahin, F. ve Tavşan, C. (2018). Art and Social Life in Urban Public Spaces. *SETSCI Conference Indexing System*, 3, 842-847.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda Mekân Kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 528-538.
- Şentürk, A. ve Gülersoy, N. Z. (2019). Aidiyet, Kent Kimliği ve Kentsel Koruma Etkileşimi Bağlamında Kullanıcı Sürekliliğinin İrdelenmesi: Kadıköy Moda Örneği. *Megaron*, 14(1), 145-159.
- Şimşek, T. (2017). Orhan Okay'ın Balat'ı. *TYB Akademi*, 2017(22), 97-108.
- Taçyıldız, E. (2017). Kişilik Kuramları ile Sanat Kuramları Arasındaki Bağ. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(8), 27-36.
- Tanglay, Ö. (2005). Kentsel Dışavurumun Sınır Tanımaz Halleri: Sokakların İç Sesleri. *Planlama Dergisi*, 3, 49-55.
- Tezcan, M. (2018). *Sanat Sosyolojisi Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- The Bean (Cloud Gate) in Chicago. (t.y.). *Choose Chicago*. Erişim adresi <https://www.choosechicago.com/articles/tours-and-attractions/the-bean-chicago/>
- Toluyağ, D. (2020). Sanat Pratiğinde Enstalasyon, Mekân, Nesne ve Sanatçı Örnekleri. *Akademik Sanat*, 5(11), 101-114.
- Tomaney, J. (2015). Region and Place 2: Belonging. *Progress in Human Geography*, 39(4), 507-516.
- Toy, E. ve Görgülü, E. (2018). Kamusal Alanda Sanat Uygulamalarına Bir Örnek: Mural İstanbul. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 1150-1160.
- Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Tuncer Gürkaş, E. ve Barkul, Ö. (2012). Yer Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi. *Sigma*, 4(2012), 1-11.
- UN-Habitat. (2018). *SDG Indicator 11.7.1 Training Module: Public Space*. United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat), Nairobi.

- Usta, G. (2020). Mekân ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açidan İrdelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 10(1), 25-30.
- Ülger, K. (2021). Sanat Eleştirisi Dersinin İşlenmesine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Sanat Dergisi*, (38), 33-51.
- Varol, E. B. (2004). *İnsan-Çevre Etkileşimi Açısından Kamusal Mekânda Sanatın Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi <https://polen.itu.edu.tr/handle/11527/3436>
- Wharton, G. and Molotch H. (2015). *The Challenge of Installation Art*. Erişim adresi http://glennwharton.net/wp-content/uploads/2015/07/Wharton_Molotch-Challenge-of-Installation-Art.pdf
- What is Social Psychology? (t.y.). *Maryville University*. Erişim adresi <https://online.maryville.edu/online-bachelors-degrees/psychology/resources/what-is-social-psychology/#:~:text=Social%20psychology%20is%20the%20study,factors%2C%20such%20as%20social%20interaction%3F>
- Whitham, G. and Pooke, G. (2013). Çağdaş Sanatı Anlamak. (T. Göbekçin, çev.). İstanbul: Optimist Yayıncılık.
- Wood, A. (2015). *Performans Art: But is it Art?* New York: Gareth Stevens Publishing.
- Yağcı, N. (2019). Ankara Güven Anıtı'nın Toplumsal ve Fiziksel Açidan Çevre İle İlişkisi. *Ulakbilge*, 7(33), 165-183.
- Yazıcı Onur, S. (2011). 19. Yy. İstanbul'unda Cemiyete Ait Olma Hissi: Yabancı Devlet Okulları Olgusu ve Sürdürülebilir Koruma Önerileri. *Sigma*, 3, 315-324.
- Yıldızcı, A.C. (2001). Kent Mobilyaları Kavramı ve İstanbul'daki Kent Mobilyalarının İrdelenmesi. *I. Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 29-34.
- Zeybek, O. (2018). Mural As a Revolt to the Uniform Development of Cities: The Case of Istanbul. *Inonu University Journal of Art and Design*, 8(17), 72-81.
- Zhang, H. and Chan, B. H. (2021). Differentiating Graffiti in Macao: Activity Types, Multimodality and Institutional Appropriation. *Visual Communication*, 0 (0), 1-22.
- 15 Influential Political Art Pieces. (2016, November 29). WideWalls. Erişim adresi <https://www.widewalls.ch/magazine/political-art>

A

İKAMET EDEN KATILIMCILARLA YAPILAN MÜLAKAT FORMU

KİŞİSEL BİLGİLER	
Cinsiyet:	Yaş:
Meslek:	Eğitim düzeyi:
Alanı kullanım şekli: ☒ İkamet eden ☐ Ziyaretçi	
İkamet etme süresi: ☐ 10 yıldan az ☐ 10-30 yıl ☐ 30 yıldan fazla	
Evi/İşyeri: ☐ Kendine ait ☐ Kira	
AİDİYET	
Burası sizin için ne ifade ediyor? İçinde bulunduğunuz mekânla ilgili aklınıza ilk gelen üç kelime nedir?	
Burada ikamet etme sebebiniz nedir?	
Buradan taşınmayı düşünür müsünüz? Nereye? Neden?	
Maddi olanağınız olsa başka yere taşınmayı düşünür müsünüz? Neden?	
Buradan taşınmak zorunda kalsanız, ziyaret etmeye devam eder misiniz? Neden?	
Burası ile ilgili belirli alışkanlıklarınız/rutinleriniz var mı? Varsa nelerdir?	
Kendinizi buradayken nasıl hissediyorsunuz?	
Burada kendinizi en güvende hissettiğiniz yer neresidir? Neden?	
Burada kendinizi en güvensiz hissettiğiniz yer neresidir? Neden?	
Buranın fiziksel çevresi hakkında ne düşünüyorsunuz? Burası ile ilgili sevdiğiniz ve/veya sevmediğiniz şeyler nedir?	
Buranın mahalle kültürü/insan ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?	
Burada siz ve/veya çevreniz tarafından istenmeyen bir uygulama yapılacak olsa tepkiniz ne olur?	

Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz? Neden?
KAMUSAL SANAT
Burada vakit geçirmekten hoşlandığınız bir yer var mı? Varsa neresi ve sebebi nedir?
Burada sıklıkla kullandığınız bir rota var mı? Varsa hangisidir? Neden bu rotayı tercih ediyorsunuz?
Burada görsel olarak en beğendiğiniz yer/sokak/mezdan neresidir? Neden?
Burada fiziksel olarak en beğenmediğiniz yer/sokak/mezdan vs. neresidir? Neden?
Burada dikkatinizi çeken bir sanat eseri bulunuyor mu? Bulunuyorsa nedir ve hakkında ne düşünüyorsunuz?
Burada daha fazla sanat eseri bulunmasını ister miydiniz? Neden?
Burada duvar resimleri/yazıları bulunuyor mu? Bulunuyorsa hakkında ne düşünüyorsunuz, size ne hissettiriyor/ifade ediyor?
Burada gördüğünüz duvar resimleri/yazıları, bulunduğu çevreyi ne açılardan etkiliyor/etkiler?
Sıklıkla gördüğünüz/kullandığınız bir yerde duvar resmi/yazısının yer almasını ister misiniz? Evetse bu duvar resmi/yazısı nasıl olmalı?
(a) Bu görseller (mural-sanatsal grafiti-vandal grafiti seçenekleri) size ne ifade ediyor? Bunlardan hangisi sizde olumlu duygular uyandırıyor veya hangisi olumsuz duygular uyandırıyor? Neden?
(b) Bu görselde gördüğünüz duvar resminin nerede bulunduğunu biliyor musunuz? Haritada gösterebilir misiniz?
Bu mahallede bulunan duvar resimleri/yazıları, sizin kendinizi buraya ait hissetmenizi ne ölçüde etkiliyor? 1'den 5'e kadar numaralandırabilir misiniz?

B

ZİYARETÇİLERLE YAPILAN MÜLAKAT FORMU

KİŞİSEL BİLGİLER	
Cinsiyet:	Yaş:
Meslek:	Eğitim düzeyi:
Alanı kullanım şekli: ☐ İkamet eden ☒ Ziyaretçi	
AİDİYET	
Burası sizin için ne ifade ediyor? İçinde bulunduğunuz mekânla ilgili aklınıza ilk gelen üç kelime nedir?	
Burayı ziyaret etme sebebiniz nedir?	
Burayı ne sıklıkla ziyaret ediyorsunuz? (Hangi günler ve saat aralıklarında burada bulunuyorsunuz?)	
Burayı ne kadar zamandır ziyaret amaçlı kullanıyorsunuz?	
Burada ikamet etmek ister miydiniz? Neden?	
Burası ile ilgili belirli alışkanlıklarınız/rutinleriniz var mı? Varsa nelerdir?	
Kendinizi buradayken nasıl hissediyorsunuz?	
Burada kendinizi en güvende hissettiğiniz yer neresidir? Neden?	
Burada kendinizi en güvensiz hissettiğiniz yer neresidir? Neden?	
Buranın fiziksel çevresi hakkında ne düşünüyorsunuz? Burası ile ilgili sevdiğiniz ve/veya sevmediğiniz şeyler nedir?	
Buranın mahalle kültürü/insan ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?	
Burada siz ve/veya çevreniz tarafından istenmeyen bir uygulama yapılacak olsa tepkiniz ne olur?	
Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz? Neden?	
KAMUSAL SANAT	

Burada vakit geçirmekten hoşlandığınız bir yer var mı? Varsa neresi ve sebebi nedir?
Burada sıklıkla kullandığınız bir rota var mı? Varsa hangisidir? Neden bu rotayı tercih ediyorsunuz?
Burada görsel olarak en beğendiğiniz yer/sokak/mezdan neresidir? Neden?
Burada fiziksel olarak en beğenmediğiniz yer/sokak/mezdan vs. neresidir? Neden?
Burada dikkatinizi çeken bir sanat eseri bulunuyor mu? Bulunuyorsa nedir ve hakkında ne düşünüyorsunuz?
Burada daha fazla sanat eseri bulunmasını ister miydiniz? Neden?
Burada duvar resimleri/yazıları bulunuyor mu? Bulunuyorsa hakkında ne düşünüyorsunuz, size ne hissettiriyor/ifade ediyor?
Burada gördüğünüz duvar resimleri/yazıları, bulunduğu çevreyi ne açılardan etkiliyor/etkiler?
Sıklıkla gördüğünüz/kullandığınız bir yerde duvar resmi/yazısının yer almasını ister misiniz? Evetse bu duvar resmi/yazısı nasıl olmalı?
(a) Bu görseller (mural-sanatsal grafiti-vandal grafiti seçenekleri) size ne ifade ediyor? Bunlardan hangisi sizde olumlu duygular uyandırıyor veya hangisi olumsuz duygular uyandırıyor? Neden?
(b) Bu görselde gördüğünüz duvar resminin nerede bulunduğunu biliyor musunuz? Haritada gösterebilir misiniz?
Bu mahallede bulunan duvar resimleri/yazıları, sizin kendinizi buraya ait hissetmenizi ne ölçüde etkiliyor? 1'den 5'e kadar numaralandırabilir misiniz?

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Talu, E. S. & Erkan, N. Ç. (2022). Grafiti ve Muralların Kentsel Mekân ile İlişkisi: Yeldeğirmeni Örneği. K. Çılgın Çalış (Ed.), *3. Ulusal Lisansüstü Mekânsal Çalışmalar Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı* (s. 97-98) içinde. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları. Erişim adresi <https://mekanlu.org/2022/10/03/2022-sempozyumu-bildiri-ozetleri-kitabi/>

